ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ

ਹਰਨਾਮ ਦਾਸ ਸਹਿਰਾਈ

ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

ਜੀਵਨ ਕਥਾ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ

ਲੇਖਕ
ਹਰਨਾਮ ਦਾਸ ਸਹਿਰਾਈ

DUJJI PATSHAHI

By : Harnam Dass Sahrai

ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ 1995

Rs 50-

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :- ਭਾ. ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ
ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਫੋਨ : (0183)- 542346, 547974
ਫੈਕਸ : 542346

ਪ੍ਰਿੰਟਰ : ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ
ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਬਜ਼ਾਰ ਧੋਬੀਆਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਫੋਨ : 543478

ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਪਰ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਮੁੱਲ ਉੱਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਪਾਕਿਟ-ਬੁੱਕ ਵਿਚ ਛਾਪ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਢੋਆ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆਂ ਹਾਂ । ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ । ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ !

—ਹਰਨਾਮ ਦਾਸ ਸਹਿਰਾਈ

ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ

ਡੀਲੈਕੱਸ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ ਪੇਪਰ ਬੈਕ ਵਿਚ ਛਪੇ ਨਾਵਲ :-

ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ
ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਾਡੇ ਛਪੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਾਵਲ

ਲਹੂ ਦੀਆ ਧਾਰਾ	ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜਖਮੀ	35/-
ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਭਾਈ ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਬਹਾਦਰ ਮਨਮੋਹਨ ਕੌਰ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਅਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮ ਗੜ੍ਹੀਆ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਮਾਈ ਭਾਗੋ	ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਰਸ	30/-
ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ	ਗਿ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ	30/-
ਸਿੱਖ ਜੀਵਨੀਆਂ	ਗਿ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ	30/-
ਮੱਸਾ ਰੰਗੜ	ਗਿ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ	30/-
ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ	ਗਿ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ	30/-
ਭਾਈ ਮੰਝ ਜੀ	ਗਿ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ	30/-
ਕੂਕਾ ਗੁਰੂ ਡੰਮ	ਗਿ. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ	30/-
ਜੀਵਨ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ	ਗਿ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ	30/-
ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਕਾ ਏਹੀ ਲਾਹੁ	ਗਿ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ	30/-
ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ	ਗਿ: ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ	30/-
ਜੀਵਨ ਸੰ.ਬਾ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ	ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜਖਮੀ	30/-

੧

ਜਗਰਾਤਾ

ਜਬ ਲਗ ਦਰਸੁ ਨ ਪਰਸੈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤਬ ਲਗੁ ਭੂਖ ਪਿਆਸੀ ।
ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਤ ਹੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਜਲ ਰਸਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੀ ॥

ਬੱਦਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਵਿਚ ਉੱਡਣ ਚਿੱਟੇ ਬਗਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ। ਕਦੀ ਬੱਦਲ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਕਦੀ ਬੱਦਲੀਆਂ ਪਾਟ ਜਾਣ। ਕਦੀ ਕਨਾਤ ਤਣ ਜਾਏ। ਕਦੀ ਆਕਾਸ਼ ਬਲੌਰ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰੇ। ਕੁਦਰਤ ਕਲੋਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਵਿਧਾਤਾ ਆਪਣੀ ਰਚਾਈ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਬਰਖਾ ਰੁੱਤ ਦੀ ਨਿਖਰੀ ਹੋਈ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ, ਹਲਕੀ ਠੰਢ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣਾ ਮੌਸਮ । ਰੁੱਤ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ । ਬੰਦੇ ਦਾ ਦਿਲ ਉੱਦਾਂ ਹੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਦਾਂ ਚਾਰ ਕਣੀਆਂ ਪੈਣ ਤੇ ਮਰਝਾਏ ਫੁੱਲ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਉਦਾਸੇ ਦਿਲ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਨੱਚ ਉਠਦੇ ਹਨ । ਬਾਹਰ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ ਏ । ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ । ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵੇਖ ਜਾਓ । ਬੁੱਢਾ ਬੋਹੜ ਰਾਖਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਉਹੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਏ । ਉਹਦੇ ਥੱਲੇ ਡੱਠਾ ਤਖ਼ਤ-ਪੋਸ਼, ਉਸ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਾਫਲੇ ਲੰਘਦੇ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਛੱਤਰੀ ਵਾਲਾ, ਵੱਡੇ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲਾ । ਕਈਆਂ ਏਥੇ ਮੋਢਾ ਨਿਵਾਇਆ ਹੋਣਾ ਏ ਇਹਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ। ਕਈਆਂ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੇ ਸਾਹ ਕੱਢਿਆ ਹੋਣਾ ਏ, ਇਹ ਤਖ਼ਤ-ਪੋਸ਼ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਏ । ਉਹ ਤਰਖਾਣ ਬੜਾ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਾਲੀ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਚੀਰ ਕੇ, ਕਾਲੀ ਸ਼ਾਹ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤ-ਪੋਸ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲਾ ਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ।

ਇਹ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਬੋਹੜ, ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਬੜੇ ਰੰਗ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਿਣਕਦੇ ਘੋੜੇ ਮਾਰੂ ਮੱਛਰੇ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਇਥੋਂ ਆ ਲੰਘੀ ਸੀ,

ਠਹਿਰੀ ਸੀ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਪਲ ਭਰ, ਦੇਗਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਏਥੇ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਨ । ਫੌਜ ਨੇ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਦੇਗਾਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉਧੇੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ । ਇਕ ਕੜੀ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ । ਬੂਹੇ ਵੀ ਬਾਲ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਚੁਗਾਠਾਂ ਵੀ । ਭਾਂਬੜ ਮੱਚਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਡੰਗਰ ਭੁੰਨ-ਭੁੰਨ ਕੇ ਖਾ ਗਏ ਧਾੜਵੀ ।

ਬਾਬਰ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੇ ਰਾਹ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਫਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਜਾਣ ਕਿਥੇ, ਭੁੱਖੇ ਮਰਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣਾ ਈ ਹੋਇਆ ।

ਬਾਬਰ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਭੂਤਨੇ ਨੱਚਦੇ ਸਨ । ਪਿੰਡੋਂ ਜਾਂਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਢੇ ਬੋਹੜ ਨੇ ਮਗਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ । ਮੁੜ ਆਓ ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ ਬਲਾ ਲੰਘ ਗਈ ਏ । ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਲੱਭਦਾ ਜੇ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾ ਲਓ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਛੱਤਾਂ ਵੀ ਪੈ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਈਦਾ ਨਹੀਂ । ਏਥੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਡ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ । ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਚੱਲੇ ਹੋ । ਮੈਂ ਬੁੱਢਾ, ਮੇਰਾ ਯਾਰ ਹੱਡਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਅੱਖੋਂ ਘੱਟ ਲੱਭੇ, ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਓਗੇ, ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਾਂਗੇ ? ਉਜੜੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਗਾਲ੍ਹੜ ਪਟਵਾਰੀ ! ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਸ ਲਈ ਪਾਲਿਆ ਸੀ । ਅਸਾਂ ਪੋਟੇ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੁਆਨੀ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਏ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਬਦਲਾ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਓ ? ਜਾਓ ਏਥੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਣ ਕੇ ਵੱਸ ਜਾਊ । ਉਲ੍ਹਾਮੇ ਭਰੇ ਬੋਲ ਸਨ ਬੁੱਢੇ ਬੋਹੜ ਦੇ ।

ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮੁੜ ਆਇਆ, ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਫਿਰ ਛੱਤਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ । ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੀ ਲੱਗ ਗਏ, ਚੁਗਾਠਾਂ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈਆਂ, ਪਿੰਡ ਫਿਰ ਵੱਸ ਗਿਆ । ਲੋਕ ਫੌਜਾਂ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਯਾਦ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਥੋਂ ਬਾਬਰ ਲੰਘਿਆ ਸੀ । ਕਈ ਆਏ ਤੇ ਕਈ ਗਏ । ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਸਰਾਂ ਏ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ।

ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਪਿੰਡ ਫਿਰ ਵੱਸ ਗਿਆ । ਇਥੇ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੈਠ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁਣਦਾ, ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਕੇ । ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ।

ਕਹਿੰ ਦੀ ਥਾਲੀ ਤੇ ਵਿਚ ਕਟੋਰੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਹਿੰ ਦੀ । ਘਿਉ ਨਾਲ ਭਰੀ, ਵਿਚ ਜੋਤ ਪਈ ਜਗੇ ਲੱਟ-ਲੱਟ ਪਈ ਕਰੇ । ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਜਗਣ ।

ਪਿੜ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਆਣ ਜੁੜਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਭਗਤ ਜਗਰਾਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਛੈਣੇ ਸਨ ਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਖੜਤਾਲਾਂ ਫੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਢੋਲਕ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਰਦੰਗ । ਮੱਠੀ-ਮੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਛੈਣੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਢੋਲਕ ਦੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ । ਮਰਦੰਗ ਤੇ ਢੋਲਕ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ - ਜੈ ਮਾਤਾ-ਜੈਂ ਮਾਤਾ ਭੇਟਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ਭਗਤ ।

ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮਿੱਠ-ਬੋਲੜਾ ਸੱਜਣ ਜਵਾਨੀ ਹੰਢਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਪਰ ਜਵਾਨੀ ਅਜੇ ਵੀ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਗਰੂ ਸਨ ਬੇਜ਼ਬਾਨ । ਪਰ ਪਲ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੜ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ।

ਛੈਣਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨ ਨੇ ਵਜਦ 'ਚ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਮਾਤਾ ਦਾ ਭਗਤ ਲਹਿਣਾ ।

ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਛੈਣੇ ਵਜੇ ਤੇ ਜੋਬਨ 'ਚ ਆਈਆਂ ਖੜਤਾਲਾਂ । ਰੰਗ ਬੱਝ ਗਿਆ । ਪਿੜ ਨਿਠ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਬੁੱਢੀਆਂ-ਠੇਰੀਆਂ ਜਵਾਨ-ਜਹਾਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਗੋਰੀਆਂ-ਕਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਪਿੜ ਬਣਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਭੇਟਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਝੂਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਾਰਾ ਪਿੜ । ਵਜਦ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਬੋਹੜ ਵੀ। ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਈ ਮਹਿਫਲਾਂ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ।

ਕਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮਹਿਫਲ, ਮੁਜਰੇ ਸੁਹਣੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਦੇ । ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਮੁਜਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਛਣਕਦੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਓ ਘੁੰਗਰੂ, ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਏ, ਇਕ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਸੀ, ਇਕ ਵਿਚ ਅੱਯਾਸ਼ੀ, ਘੁੰਗਰੂ ਉਹੋ ਈ ਸਨ, ਸਿਰਫ ਮੌਸਮ ਦਾ ਫਰਕ ਸੀ, ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦਾ ਰਾਗ ਏ ਤੇ ਵਕਤ-ਵਕਤ ਦੀ ਗੱਲ ।

ਕਾਫਲੇ ਵਾਲੇ ਮੁਜਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਜਗਰਾਤਿਆਂ ਦੇ । ਘੁੰਗਰੂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀਆਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਝੇ । ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਇਹੋ ਹਾਲ ਬੰਦੇ ਦਾ ਏ, ਪਲ 'ਚ ਰਾਈ ਤੇ ਪਲ 'ਚ ਮਾਸਾ, ਰੰਗ ਬਦਲਦਿਆਂ ਕੋਈ ਦੇਰ ਲਗਦੀ

ਏ ? ਦਿਲ ਅੜ ਜਾਏ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਥਣ, ਪਿਘਲ ਜਾਏ ਤੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪਤਲਾ ਹੋ ਜਾਏ । ਦਿਲ ਪੱਥਰ ਵੀ ਏ, ਦਿਲ ਮੋਮ ਵੀ ।

ਜੋਤਾਂ ਜਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਛੈਣੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤੜਪ ਰਹੀ ਸੀ । ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਈ ਇਹ ਬੇਜ਼ੁਬਾਨ ਜ਼ਬਾਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ ।

ਘੁੰਗਰੂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪੇ ਈ ਛਣਕ ਪਏ । ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੱਚ ਪਿਆ । ਵਜਦ 'ਚ ਆਇਆ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਉਸ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਝੂਮਣ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਰਦੰਗ ਵੀ ਮੱਧਮ ਸੀ, ਛੈਣੇ ਵੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਥੱਕ ਗਏ ਸਨ । ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ ਜਿਧਰ ਵੇਖੋ ਘੁੰਗਰੂ ਝੂਮ ਉਠੇ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜੋਤਾਂ ਜਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਜੋਤਾਂ ਜਗਦੀਆਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ।

ਨਾ ਛੈਣੇ ਤੱਕੇ ਤੇ ਨਾ ਖੜਤਾਲਾਂ । ਭਗਤ ਤੇ ਥੱਕਣਾ ਸਿੱਖੇ ਈ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਗਜਰ ਵੱਜਿਆ ਰਾਜੇ ਦੀ ਹਵੇਲੀ । ਰਾਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਹਿਰ ਟੱਪ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਅਜੇ ਇਕ ਪਹਿਰ ਦੀ ਬਾਕੀ ਸੀ । ਜੋਤ ਵਿਚ ਜਵਾਲਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ।

ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ, ਪਿੜ 'ਚੋਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਵੀ ਉਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ।

ਨੱਚ-ਨੱਚ ਕੇ ਫਾਵਾ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ।

੨

ਛੰਭ

ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਦਿਨ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਝੰਡੇ ਕੁਝ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਜਗਰਾਤਾ ਅਜੇ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ । ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਤਾਰਾ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਅਜੇ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ । ਰਾਤ ਦਾ ਉਨੀਂਦਾ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਛੈਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਢੋਲਕ ਗੁੰਗੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਮਰਦੰਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਬਾਨ ਖਿੱਚ ਲਈ ਸੀ । ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਛਿੱਲ ਦਿੱਤੇ ਸੀ । ਪੈਰੋਂ ਘੁੰਗਰੂ ਲਾਹੇ ਤੇ ਭਗਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਚਲ ਪਏ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੰਭ ਵੱਲ। ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਟੋਭਾ ਸੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਉਸ ਛੰਭ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਪੁੰਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਭੇਟਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਇਕੱਠ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਕੱਠ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਘਰੀਂ ਜਾਂਦੇ।

—ਪੰਜ ਟੁਭੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਛੰਭ ਵਿਚ, ਸਰੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇਆ, ਆਤਮਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਈ। ਛੰਭ ਦੇ ਬੰਨੇ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਵੇਂ ਮੱਧਮ ਸੀ, ਪਰ ਲਾਗੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਮਿੱਠੀ ਲੈਅ ਵਾਂਗ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਧਰ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਕੰਨ ਉਧਰ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਖਾਂ ਠੋਕ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ। ਪੈਰ ਪੁਟਿਆ ਈ ਨਾ ਜਾਏ। ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ, ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਅਜੇ ਵੀ ਉਥੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਣੀ ਨੇ ਜਕੜ ਲਿਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ। ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਸਰੂਰ ਸੀ, ਅਨੰਦ ਸੀ, ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਉਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਚੌਂਕੜਾ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਵੀ ਮਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਧੁਰ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਤਾਰਾ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ, ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਨਾ ਪੁੱਜਾ। ਭੋਗ ਪਿਆ ਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਜਾ। ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਭਾਲ ਹੋਈ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਏ, ਆਪੇ ਆ ਜਾਇਗਾ, ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਆਇਆ। ਬਾਣੀ ਨੇ ਸੰਗਲ ਪਾ ਕੇ ਜਕੜ ਲਿਆ। ਲਹਿਣਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਏ ਤੇ ਕਿਹਦੀ ਬਾਣੀ ਏ। ਸਿਰਫ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਲਹਿਣਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਕੌਣ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਏ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੰਦਾ ਏ ਜਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਪੁੱਛਣ ਦੀ। ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿੱਦਾਂ ਬੀਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਭੁੱਲ ਜਾਏ।

ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਤਨੇਮ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ । ਤਦ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਵੀ ਤਾੜੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ, ਉਸ ਅੱਖ ਉਘੇੜੀ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ।

—ਸੱਜਣ ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਹਨ ?

—ਮੈਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ । ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਅੱਜ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

—ਕਿਹੜਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ?

—ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਿੰਡ ਏ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ।

—ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਦੋਂ ਪਧਾਰੇ ਓ, ਕਦ ਚਰਨ ਪਾਏ ?

—ਕਲ੍ਹ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਅੱਜ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਏ । ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਡੇਰਾ ਲਾ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੜਮਾਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਏ ।

—ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇਆ ਏ, ਪਰ ਯਾਰ ਅੱਜ ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇਆ ਏ ਅਨੰਦ ਆ ਗਿਆ ਏ । ਜਗਰਾਤੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ ਜਾ ਈ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਬੜੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਏ ਤੇਰੀ ਮਿੱਠੀ ਲੈਅ ਵਿਚ । ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਕੜ ਲੈਂਦੀ ਏ ।

—ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੁਝ ਸਰੂਰ ਈ ਵੱਖਰਾ ਏ ।

—ਮੈਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਈ ਸੁਣੀ ਏ ।

—ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਏਂ । ਬਾਣੀ ਆਉਂਦੀ ਕਿੰਨਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਏ ? ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ-ਵਿਰਲਾ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਏ । ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ।

—ਯਾਰ ਅਸੀਂ ਤੇ ਜੋਤ 'ਤੇ ਈ ਲੱਟੂ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ । ਹਰ ਸਾਲ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੰਗ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਨਰਾ ਆ ਰਹੇ ਨੇ । ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ।

—ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਏ ।

—ਪਰ ਅੱਜ ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਏ ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ।

—ਇਹ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਏ, ਬਾਣੀ ਈ ਅਸਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏ । ਜਿਹੜੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ ਉਹ ਬਾਣੀ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ ਉਹਨੂੰ ਵੇਦ ਆਖ ਲਓ । ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਈ ਪੰਡਤ ਈ ਸਮਝਾਏ ਤੇ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ,

ਪਰ ਇਹ ਬਾਣੀ ਬੰਦਾ ਆਪ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਏ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ।

—ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਛੈਣੇ, ਖੜਤਾਲਾਂ ਤੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ।

—ਜਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ਧੁਰ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਏ ਉਸਨੂੰ ਲੈਅ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਏ ।

—ਤੇਰੇ ਜਾਦੂ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰੇ ! ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਦਕੇ ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਏਂ, ਪੀਰ ਵਾਲਾ ਏਂ । ਅਸੀਂ ਨਾ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਨਾ ਪੀਰ ਵਾਲੇ ।

—ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ।

—ਐਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਨੇ । ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਭੁੱਲ ਗਏ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਕਿਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਏ ।

—ਇਹ ਬਾਣੀ ਜਿਊਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏ ।

—ਹੁਣ ਜਿਊਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ? ਇਹ ਤੇ ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਏ ।

—ਕੁਦਰਤ ਈ ਇਕ ਅਚੰਭਾ ਏ ।

੩

ਕੌਣ ਨਾਮ ਕੌਣ ਟਿਕਾਣਾ

ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲਾ ਭਗਤ ਲਹਿਣਾ । ਉਸ ਇਕ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ । ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਧਾਤਾ ਇਸ ਯੁੱਗ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਹੋਣਾ ਏ, ਕੋਈ ਤਪੱਸਵੀ ਹਿਮਾਲੀਆ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ । ਲਹਿਣਾ ਇਕ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ । ਇਹ ਉਲਝਣ ਕੌਣ ਖੋਲ੍ਹੇ । ਜਿਸ ਉਲਝਣ ਪਾਈ ਏ ਉਹੋ ਈ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਏ ।

ਜੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਉਲਝਣ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਣੀ । ਪਛਤਾਵਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ । ਇਕ ਰੋਗ ਲੱਗ ਜਾਊ ਜਿੰਦੜੀ ਨੂੰ । ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਲਓ ਦਰ ਦਸ ਦਊ । ਲੋਕ ਕੀ ਆਖਣਗੇ । ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸਿਆਣਾ ਬਿਆਣਾ, ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਗਾ ਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਗਿਆ ਏ । ਲੋਕ ਆਖਣਗੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਏ । ਫਿਰ ਕੀ ਏ ਲੋਕ ਹਰ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਾਗਲ

ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਮ ਲਾਹ, ਘੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਵਕਤ ਹੱਥ ਨਹੀਓਂ ਆਉਣਾ ।

ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਾਣ ਲਗਾ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ।

—ਕੀ ਗੱਲ ਏ ਭਗਤਾ ?

—ਚੁਰਾਹੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ ।

—ਰਸਤਾ ਪੁਛ ਲੈ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ?

—ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਇੱਜ਼ਤ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ ।

—ਕਾਹਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਕਾਹਦੀ ਸ਼ਰਮ ? ਝੂਠੀ ਲੋਕ ਲਾਜ ।

—ਬਸ ਏਸੇ ਫੰਦੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ।

—ਚੁਰਾਹੇ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੇਰ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੇਂਗਾ, ਰਾਹ ਤੇ ਪੁੱਛਣਾ ਈ ਪਊ ।

—ਉਡਦਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਕੌਣ ਜਾਏ । ਤੂੰ ਈ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲੈ ਸੱਜਣਾ, ਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇ ।

—ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਾਬਰ ਨਹੀਂ ।

—ਫਿਰ ਚਾਨਣ ਦੀ ਇਕ ਛਿੱਟ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦੇ ।

—ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਚਾਨਣ ਦਾ ਤੇ ਮੈਂ ਬੁੱਕ ਭਰੀ ਖਲੋਤਾ ਹਾਂ ।

—ਦਸ ਫਿਰ ਜਿਉਂਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੌਣ ਏ ?

—ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚੋਂ ਆਇਆ ਏ ।

—ਕਿੱਥੇ ਐ, ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੂਰ ਘਰ ਦੁਆਰ ।

—ਐਥੇ ਏ, ਓਥੇ ਏ ਸਾਰੇ ਹੈ ।

—ਮੈਂ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਉਲਝਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ।

—ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਉਡ ਗਿਆ ਏ ਪਰ ਲਾ ਕੇ । ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਣੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਅੰਧਕਾਰ ਛਾ ਗਿਆ ਏ । ਨਫਰਤ ਈ ਨਫਰਤ ਏ। ਏਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨੇ ਐਤਕੀਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਕਾਇਮ-ਮੁਕਾਮ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ । ਆਪ ਈ ਆ ਗਿਆ ਏ ।

—ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਮੁਕਾਮ ਕਿੱਥੇ ਐ ?

—ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ । ਇਕ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵੀ ਕਾਹਦੀ ਏ । ਇਕ ਕੱਚਾ ਕੋਠਾ ।

—ਨਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਓ ?

—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ।

ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਕ ਝਰਨਾਹਟ ਜਿਹੀ ਆਈ । ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹੇ । ਸੋਚਿਆ ਇਹ ਕੌਣ ਏ ! ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਮੈਂ ਕਿਸ ਰਸ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੇ ਦੇਵਾ ! ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਅਪਣੱਤ ਹੈ ? ਇਹ ਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਏ ? ਸੁਹਣਿਆਂ ਸੱਜਣਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਏ ਸੱਚ ਦਾ ।

—ਪੂਰਾ ਤੇ ਹੈ ਈ, ਇਹਦੇ 'ਚ ਕਾਹਦਾ ਝੂਠ ?

—ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਇੰਨੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਆਪ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਸ ਵੇਖਿਆ ਏ। ਕੌਣ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਏ । ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਏ । ਲਹਿਣਾ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

੪

ਸਾਹਿਬ ਮਿਹਰਬਾਨ

ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੋਲਿਆ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਉ, ਲੈ ਬਈ ਕਥਾ ਸੁਣ, ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣੀ ਏ। ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ।

—ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਬਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਗੋਤਾ ਲਾਇਆ । ਜਿਹੀ ਚੁਭੀ ਲਾਈ ਕਿ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ । ਲੋਕਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਨਾਨਕ ਡੁੱਬ ਗਿਆ । ਗੋਤਾ-ਖੋਰ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ । ਪਰ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੱਭੇ, ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ । ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਸ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ । ਨਾਨਕ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਮੱਛੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਏ । ਬੀਬੀ ਨਾਨਕੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫੂਹੜੀ ਵਿਛਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੀ, ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਜਿਊਂਦਾ ਏ । ਉਹਦਾ ਕਿਤੇ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ

ਸਨ । ਆਖਦੇ ਝੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਏ ਨਾਨਕੀ । ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ।

—ਨਾਨਕ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ।

—ਤਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ । ਸਾਹਿਬ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਇਆ । ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭਰ ਕੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ।

ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ—ਨਾਨਕ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਐ, ਤੂੰ ਪੀ ਲੈ ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ । ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਸਾਹਿਬ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋਇਆ ।

ਰੱਬੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਗੂੰਜੀ—ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਏ । ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਲਏਗਾ ਉਹ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ । ਤੂੰ ਜਾਏ ਕੇ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪੁ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ । ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ 'ਚ ਰਹਿ ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ । ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ । ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ—ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਕੈਸੀ ਹੈ ? ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ :

ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ ।
ਚੰਦ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਗੁਫੈ ਨ ਦੇਖਾ ਸੁਪਨੈ ਸਉਣ ਨ ਥਾਉ ।
ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ।

ਤਬ ਫਿਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰ ।

ਤਬ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ । ਜਪੁ ਜੀ ।

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ! ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ, ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ।

ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ—ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਉਪਰ ਤੇਰਾ ਕਰਮ ਤਿਸ ਉਪਰ ਮੇਰਾ ਕਰਮ । ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਲੋਕਾਂ ਤੇ । ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ਤਬ ਸਰੋਪਾ ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ।

—ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ । ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ।

ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਉਹਦੀ ਬਾਣੀ ਮਿੱਠੀ ਏ । ਉਹ ਭਗਵੰਤ ਦੇ ਗੋਲੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਹਨ ।

ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ. ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ. ਸਰੀਰ ਹੌਲਾ-ਹੌਲਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਵਾਇਆ ਲਹਿਣੇ ਨੇ । ਬਾਣੀ ਵੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲਿਖਵਾ ਲਈ ਤੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਰਵਾਂ ਕਰ ਲਈ । ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ । ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਇਕ ਲਗਨ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ. ਲਹਿਣਾ ਲੀਨ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਇਕੋ ਰਟਣ ਸੀ ਬਾਣੀ. ਸ਼ਬਦ. ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ. ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਦਬਿਆ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਰੋਜ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਤੀਂ । ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ. ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ. ਜਪੁਜੀ ਕੰਠ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ।

ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਨਰਾਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਸੰਗ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਏ ।

—ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਤੇ ਹੈ ਈ । ਮਾਤਾ ਨੇ ਸੱਦਿਆ ਏ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ।

ਸੰਗ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ. ਦਿਨ ਬੀਤ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਗਿਆ । ਲਾਗੇ ਬੰਨੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ । ਫਿਰ ਉਹੋ ਏ । ਉਹੋ ਢੋਲਕੀ. ਉਹੋ ਛੈਣੇ ਤੇ ਉਹੋ ਈ ਮਰਦੰਗ। ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਨੈਣ ਗਾਤ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਰਾਹ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਸੰਗ ਦਾ । ਉਸ ਡੰਡੀ ਪਾਇਆ ਸੰਗ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ. ਸਾਹ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਈ ਆਣ ਕੇ ਲਿਆ । ਲਓ ਭਈ ਭਗਤੋ ਆਪਣਾ ਤੇ ਪੰਧ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਏ । ਮੇਰਾ ਤੇ ਦੇਵੀ-ਦਵਾਰਾ ਆ ਗਿਆ ਏ. ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਾਂਗਾ । ਮੰਜ਼ਲ ਮੁੱਕੀ ਤੇ ਮੱਕਾ ਆਇਆ ।

੫

ਲਹਿਣਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਿ ਲਹਿਣੇ ਤੈ ਲਹਿਣਾ ।
ਸੁਨ ਪੁਰਖਾ ਹਮ ਨੇ ਹੈ ਦੇਣਾ ।

ਸੰਗ ਛੱਡਣਾ, ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਰਾਹ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਕੀ ਇਹ ਧਰੋਹ ਨਹੀਂ ? ਸੰਗ ਦਾ ਇਕ ਸਾਥੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

—ਵੀਹ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾਂਦਿਆਂ । ਰਾਹ ਖੇੜਾ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣੀਏਂ, ਰਹਿਣ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸਾਡੇ ਪੱਕੇ ਨੇ । ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਮੇਰੀ ਮਜਬੂਰੀ ਏ । ਅਸੀਂ ਚਾਨਣ ਲੈਣ ਲਈ ਮਾਤਾ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਛਿੱਟ ਈ ਮਿਲੀ ਏ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇ ਇਸ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਗੱਫੇ ਮਿਲਣਗੇ । ਮੇਰੇ ਭਰਾਓ ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਆਪ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰੇਗੀ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ । ਜਾਓ ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਾਂਗਾ । ਸੰਗ ਨਾਲ ਈ ਘਰ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਲਹਿਣਾ ।

—ਚੰਗਾ ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਜਿੱਦਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਜ਼ਾ । ਸਾਮੀਆਂ ਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਕੀ ਬੋਲਣ । ਸੰਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਥੀ ਬੋਲਿਆ ।

—ਚੰਗਾ ਜੈ ਮਾਤਾ ਦੀ, ਜੈ ਦੁਰਗੇ, ਜੈ ਭਵਾਨੀ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੀਏ ਤੇਰੀ ਜੈ । ਸਾਰੇ ਸੰਗ ਨੇ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ ਸੰਗ ਤੁਰ ਪਿਆ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ।

ਲਹਿਣਾ ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਸਾਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਨਾਂ ਕਦੇ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਨਾਨਕ-ਨਾਨਕ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਏ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਏ । ਕੌਣ ਜਾਣੇ ਕਿ ਨਾਨਕ ਰੱਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਏਂ । ਫੁੱਲ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ। ਘਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਜੋਗੜਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ । ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਦੱਸੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਮੰਨੇ । ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਏ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰਨ ਦੀ । ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ

ਲੀਕਾਂ ਪਾਈਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾਓ। ਬਸ ਇਹੋ ਈ ਪੂਜਾ ਏ ਤੇ ਇਹੋ ਈ ਤਪੱਸਿਆ । ਲੋਕ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ।

ਸ਼ਾਹ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਸੀ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਕੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਂ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ।

ਤਾਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹਿੱਲੀ ਪਰ ਦਿਲ ਡੋਲੇ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਭਗਤ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਗਵਾਨ । ਆਤਮਾ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਟੁੰਬੀ ਗਈ । ਬੇਚੈਨੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਬੇਕਰਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਜਦੋਂ ਤਾਰ ਖੜਕਦੀ ਏ ਤੇ ਫੇਰ ਧੂਹ ਸਾਂਝੀ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਲੋੜ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿੰਨੀ ਏ । ਜੇ ਭਗਤ ਨਾ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁੱਛੂ ?

ਇਕ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਅਗਲਵਾਂਢੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਲਹਿਣਾ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ. ਘੋੜੇ ਤੇ ਜੋ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ । ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜੇ ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਬੋਲੇ ।

ਲਹਿਣਾ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰਾਹ ਪੁਛਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਆਪਣਾ ਜੇ ਮੁਰਸ਼ੱਦ ਸੱਚਾ ਏ ਤੇ ਆਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੋਂ ਉਠੇ ਤੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲੇ।

ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਈ । ਜ਼ਬਾਨ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਆ ਗਈ ।

ਵੇਖੋ ਕਿੰਨੀ ਅਸਚਰਜ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਏ । ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪ ਲੈਣ ਆ ਰਿਹਾ ਏ ।

ਨੈਣ ਤਰ-ਬ-ਤਰ ਹੋ ਗਏ । ਮਦਹੋਸ਼ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਲਹਿਣਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਠੰਢਾ ਸੱਜਣ ਖੜ੍ਹਾ ਏ । ਪੁਰਾਣਾ ਜਾਣੂ ਏ ਕੋਈ । ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਬੱਝੀ, ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਆਪੇ ਹੀ ਤਾਲਾ ਤੋੜਿਆ । ਭਲਿਓ ਪੁਰਸ਼ੋ ! ਆਉਂਦੇ ਬੰਦੇ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਕੇ ਲਹਿਣਾ ਬੋਲਿਆ - ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਏ ।

—ਕਿਹੜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ? ਏਥੇ ਤੇ ਕਈ ਨਾਨਕ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ।

—ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਏ । ਬਸ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ।

—ਆ ਜਾ ਭਈ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਘੋੜਾ ਮਗਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਲਹਿਣੇ ਨੇ। ਘੋੜੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਗਲੀ ਦਾ ਮੋੜ ਮੁੜਿਆ ਤੇ ਅੜ ਖਲੋਤਾ। ਲਹਿਣਾ ਬੋਲਿਆ—ਅਜੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੂਰ ਏ ਘਰ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਘੋੜਾ ਕਿਉਂ ਅੜ ਗਿਆ ਏ ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਵਾਗ ਫੜ ਲਈ। ਐਡੀ ਦੂਰੋਂ ਆ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਹੁਣ ਦੋ ਕਰੂ ਤੇ ਈ ਥੱਕ ਗਿਆ ਏਂ।

—ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬੰਦਾ ਥੱਕ ਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ।

—ਪੁਰਖਾ ਹੁਣ ਤੇ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਪੁੱਜ ਈ ਗਿਆ ਏਂ ਐਵੇਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਾ ਕਰ। ਖੂਹ ਤੇ ਆ ਕੇ ਐਵੇਂ ਲਿਲਕੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਈਦੀਆਂ। ਸਾਹਮਣੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਓਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਜੇ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆ ਈ ਗਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰੋਟੀ ਟੁੱਕੜ ਵਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚੋਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪਿਰਤ ਪਾਈ ਸੀ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ—ਆਹ ਸਾਹਮਣਾ ਘਰ ਏ, ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਜਾਓ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਘਰ ਈ ਹੋਣਾ ਏਂ।

ਲਹਿਣਾ ਘੋੜੇ ਸਣੇ ਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ ਤੇ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਏਧਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਆਏ ਤੇ ਆਣ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੇ।

ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਜਦ ਨੇਤਰ ਮਿਲਾਏ ਤਾਂ ਓਹਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲਿਉਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਏ ? ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ? ਇਹ ਪੁਰਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਬੇਗਾਨੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ। ਕੀ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਹਾਂ। ਨਹੀਂ। ਓਥੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਵਾਕਿਆ ਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਏ ਨਾਨਕ।

ਯਕਦਮ ਲਹਿਣਾ ਚਰਨੀ ਆਣ ਡਿੱਗਾ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸ਼ਰਮ ਵਿਚ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਨਾਮ ਪੁੱਛਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਧੰਨ ਏ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਰਤੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਅਗਲਵਾਂਢੀ ਲੈਣ ਆ

ਗਿਆ। ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਿਥੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ । ਵੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ।

ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗਾ ਲਹਿਣਾ ਉਠਿਆ ਈ ਨਾ ਤੇ ਨਾ ਸਿਰ ਈ ਚੁੱਕਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬੋਲੇ—ਪੁਰਖਾ ਉਠ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਨ ਆਇਆ ਸੈਂ ? ਚੁੱਪ ਈ ਕਰ ਗਿਆ ਏਂ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਸਿੰਧ ਆਨ ਪਿਆ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਚਾਨਣ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ।

ਸਜਲ ਨੇਤਰ, ਮਨ ਮਗਨ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਠੰਢ ਮਿਲੀ ਜਿਹੜੀ ਅਗੇ ਕਦੀ ਮਿਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਤੇ ਇਕ ਜੋਤ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਵੇਖੋ । ਸਿੱਖ ਦੀਖਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਆਪ ਬਣ ਗਿਆ ਲਹਿਣਾ ।

—ਆਪ ਸਿੱਖੀ ਕਮਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣ ਜਾ ਪੁਰਖਾ ।

ਨਾਨਕ ਚਰਨੀ ਲੱਗਾ ਲਹਿਣਾ ਇੰਜ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੱਦਾਂ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਏ ।

'ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ'

ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸੀ ਲਹਿਣਾ । ਗੁਰੂ ਰਸ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਨੂਰ ਦਾ ਸੋਮਾ ਏ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਏ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਆਪ ਲੈ ਆਇਆ ਏ।

ਕਿ[illegible]ੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਏਂ । ਏਸ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ [illegible]ਕ ।

ਪਰ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਕਿਥੋਂ ਹੋਵੇ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬੋਲੇ—ਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਿਆ ਤੂੰ ਲੈਣਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਤੇਰਾ ਦੇਣਾ । ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਈ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤ ।

ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਸੰਤੋਸ਼ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਲਹਿਣਾ ਖਾਮੋਸ਼ ਸੀ । ਚੁੱਪ ਸੀ, ਜ਼ਬਾਨ ਸੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਜਗਦੀ ਜੋਤ ਨੇ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲਿਆ । ਜੋਤ-ਜੋਤ ਵਿਚ ਰਲ ਗਈ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਦੋ ਸਨ ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ।

੬

ਲੂਣ ਦੀ ਪੰਡ

ਮਾਤਾ ਦਾ ਸੰਗ ਜਦ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸੰਗ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਛਿੜੀਆਂ ।

—ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਸਾਡਾ ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਏ । ਜਾਂ ਬੰਦਾ ਘਰੋਂ ਈ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰੇ । ਜੇ ਸਾਥ ਕਰ ਈ ਲਿਆ ਫਿਰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ ? ਕੀ ਜੇ ਉਹਨੇ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਏ ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜੇ ?

—ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਏਂ ? ਮਜਬੂਰੀ ਵੀ ਕਦੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

—ਕੰਮ ਕੀ ਹੋਣਾ ਏਂ । ਐਵੇਂ ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਪਿਆ ਏ । ਭਲਾ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਪਤਾਸੇ ਲੈ ਲੈਣੇ ਸੂ । ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਰੱਬ ਏ । ਘਰ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਦੁਆਨੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ । ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੂਤਨਾ ਆਖ ਕੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਥਾਂ ਨਾ ਥਿੱਤਾ, ਘਰ ਨਾ ਦੁਆਰ । ਕੋਈ ਵਿਹੜੇ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਪਿਉ ਨੇ ਘਰੋਂ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਭੈਣ ਨੇ ਗਲ ਲਾਇਆ ਏ । ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਲਵਾ ਦਿੱਤੀ ਭਣਵਈਏ ਨੇ । ਪੁਜਦੀ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਨਵਾਬ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਥੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਸੂ, ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਆਇਆ ਕੋਈ ਫੱਕਰ ਜਿਸ ਝੋਲੀ ਅੱਡੀ ਉਹਦੀ ਝੋਲੀ ਅਨਾਜ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਕਿਹੜੀ ਪਿਉ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਜੋ ਮੁਫ਼ਤ ਦਾ ਮਾਲ ਲੁਟਾਈ ਗਿਆ । ਜਦ ਨਵਾਬ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਕੀਤਾ, ਬੜਾ ਘਪਲਾ ਨਿਕਲਿਆ । ਭਣਵਈਆ ਪੁਜਦੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਗੱਲ ਰਫ਼ਾ-ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਗਈ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਸੂਲੀ ਟੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਗਿਣਤੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਬਸ ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਥੋਂ ਵੀ ਜੁਆਬ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਚ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਣਵਾ ਲਈ ਮੰਗ ਤੰਗ ਕੇ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਏ ? ਇਕ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ । ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਨੂਰ ਮਹਿਲ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵੇਖ ਲਈ ਏ । ਜਿਸ ਲਾਈ ਗੱਲੀਂ ਉਹਦੇ ਸੰਗ ਉੱਠ ਚੱਲੀ। ਸੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਦੇ ਘਰ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੂ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੀ ਵੀ ਹੁਣ ਉਜੜੀ ਲਓ । ਭੁੱਖਾ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਏ ? ਸੰਗ ਦੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਸਨ ।

—ਘਰ ਵਾਲੇ ਮੰਨਣ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਪਰ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਸੱਤ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਦੇ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਨੇ. ਰੱਬ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ । ਰਾਏ ਬੁਲਾਰ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਥੋੜ੍ਹਾ ਏ । ਉਹ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਛੱਤੀ ਆਦਰ ਭਾਅ ਕਰਦਾ ਏ । ਓਸ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਏ ਕਿ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਈ ਮੱਕਾ ਏ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਈ ਕਾਸ਼ੀ ਏ । ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦਾ ਪੁੰਨ ਉਹਦੀ ਗੋਦੜੀ 'ਚੋਂ ਬੰਦਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ । ਘਰ ਦੇ ਸਾਧ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪੀਰ, ਪੈਗ਼ੰਬਰ, ਵਲੀ, ਸੰਤ, ਸਾਧ ਤੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਏ । ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕ ਈ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਉਹਦੀ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹੁੰਦੀ. ਹਰਿਦੁਆਰ 'ਚ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਡੰਕੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ. ਕਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਓਹਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਊਂਦੇ ਹਨ । ਪੁਰੀ, ਜਗਨਨਾਥ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਏ । ਆਰਤੀ ਕੀ ਏ, ਓਸ ਓਹਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਿਆ ਏ । ਵਿਦਵਾਨ ਨਾਨਕ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਲਾਣਾ ਜੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ ਤੇ ਓਹਦੀ ਕਿਹੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਘੱਟ ਗਈ ਏ ।

—ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਪੰਡਤ ਤੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪੀਰ ਮੰਨਦੇ ਨੇ । ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹਦੇ 'ਚ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ? ਨਵੀਂ ਬਾਣੀ ਏ, ਨਵਾਂ ਧਰਮ ਏ. ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਏ ਨਾਨਕ । ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲੈਣ, ਧਰਮ ਦੇ ਖੜਪੈਂਚਾਂ ਦੀ ਚੌਧਰ ਟੁੱਟਦੀ ਏ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਊਣਗੇ । ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਖ਼ੁਦਾ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਖ਼ੁਦਾ ਈ ਜਾਣੇ । ਜਿਸ ਗੁੰਝਲ ਖੋਲ੍ਹੀ, ਉਹ ਕਾਫ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਈ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ।

—ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਆਖੀਦਾ, ਸਾਥੋਂ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਹਨ । ਘਰ ਆਉਣ ਦਿਓ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਤੇ ਫੇਰ ਪੁਛਾਂਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਏਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਖੱਟ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ । ਆਪੇ ਈ ਨਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਊ । ਅਸੀਂ ਤੇ ਗੰਢਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਉਹ ਬੁੱਕ ਭਰ ਕੇ ਵੀ ਲੈ ਆਊ ਤਾਂ ਮੰਨਾਂਗੇ । ਜੇ ਸੱਖਣਾ ਈ ਆਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪੇ ਈ ਪਛਤਾਏਗਾ । ਸਾਡੇ ਈ ਸੰਗ ਵਿਚ ਆਣ ਕੇ ਰਲਣਾ ਸੂ, ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੇ ਨਿਆਜ਼ ਵੰਡਣ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੂ । ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ਸੰਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ।

—ਤੈਨੂੰ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦੀ ਲੱਪ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਣੀ ਏਂ. ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਈ ਤਰਫ਼ਦਾਰੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏਂ ।

—ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈ ਕੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਮੈਂ ਤੇ ਦੁਨੀਆ-ਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਏ । ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਤੇ ਤੂੰ ਨਾ ਮੰਨ ।

ਸੰਗ ਤੁਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ. ਜਦ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਆਖਿਆ—ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਚਲੋ ਨਾਲ । ਕਈਆਂ ਨੇ ਮਣ ਪੱਕੇ ਦਾ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ. ਓਸ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ. ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰੀਏ ।

—ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਜੇ ਭਰਾ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਈਦਾ ਏ । ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਪਿੱਠ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ । ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਹਿੱਕ ਦਾ ਧੱਕਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਜਣਾ ਨਿਤਰਿਆ ।

—ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ. ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵੱਲ ।

ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਵਾਟ ਸੀ, ਗਿਆ ਤੇ ਆਇਆ. ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਮੁੜ ਆਇਆ । ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਲਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਗਿਆ ਏ । ਨਾਨਕ ਤਪੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ।

—ਮੱਛੀ ਪੱਥਰ ਚੱਟ ਕੇ ਮੁੜਦੀ ਏ ।

ਸੰਗ ਤੁਰ ਪਿਆ ਜਦ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿਰ ਤੇ ਗੰਢ ਚੁੱਕੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਲੋਕਾਂ ਪੁੱਛਿਆ—ਕਿਥੇ ਚੱਲੇ ਓ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ?

—ਕਰਤਾਰਪੁਰ ।

—ਇਹ ਸਿਰ ਤੇ ਕਾਹਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਏ । ਪਿੰਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ ਓ ਨਵੇਂ ਯਾਰ ਲਈ ?

—ਇਹ ਤੇ ਲੂਣ ਦੀ ਪੰਡ ਏ ।

—ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ ਏ । ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਸਾਗਰ ਦਾ ਥਾਹ ਪਾ ਸਕਦੀ ਏ । ਜੇ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਨੂੰ ਸਾਗਰ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ

ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਆਪ ਤੇ ਖ਼ੁਰ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਥਾਹ ਕੀ ਲੈ ਸਕਦੀ ਏ । ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਏ ।

ਗਈ ਪੁਤਰੀ ਲੂਣ ਕੀ—ਥਾਹ ਸਿੰਧ ਕੀ ਲੈਣ ।

—ਸੁਗਾਤ ਵੀ ਲਈ ਤੇ ਲੂਣ ਦੀ ।

ਲਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ਤੇ ਸੰਗ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜ ਗਏ ।

੭

ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ

ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਨੌਂ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਉੱਤਰ ਤੇ ਪੂਰਬ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਬਾਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਏ । ਤੈਮੂਰ ਲੰਗ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਫੱਕਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਕੋਠੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਪੱਧਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਮਾਲਮਤਾ ਲੁੱਟ ਲਿਆ । ਬੰਦੇ ਜ਼ਿਬ੍ਹਾ ਕੀਤੇ, ਕਤਲ ਹੋਏ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗੂ ਜਿਹੜੇ ਬਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਇਆ, ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਹਿੱਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਈਆਂ । ਬਚੇ-ਖੁਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਧਰ ਰਾਹ ਲੱਭਾ ਓਧਰ ਨੱਸ ਗਏ । ਜਿਹੜਾ ਨੱਸ ਗਿਆ ਉਹਦੀ ਜਾਨ ... ਸਾਰਾ ਸਫਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੰਜੇ ਦੀ ਟਿੰਡ ਵਾਂਗ ਚਟੀਅਲ ਇਹ ਛੱਡ ਥੇਹ ਹੋ ...ਾਈਂ ਤੇ ਕੋਈ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ...ਨ ਝਟਕਾ ਸੁੱਟੇ । ਚੁਗਾਠਾਂ, ਬਾਲੇ ਤੇ ਕੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਲਣ ... ਕ ਸੁੱਟੀਆਂ ਲਖੀ ...ਹ ਕਰਕੇ ਨਿਕਲੀ ਫੌਜ । ਫੌਜ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਈ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਮੁੜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੱਖ ਚੁਣੇ । ਲੋਟੂ ਫੌਜ ਜਦ ਦਿੱਲੀਉਂ ਮੁੜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਦਲ ਲਿਆ । ਉਸ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਪਿੰਡ । ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਉਥੋਂ ਫੌਜ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਸੱਤਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੁਆਹ ? ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦਾ ਖੋਜ ਖੁਰਾ ਮਿਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਸਿੰਧੂ ਜੱਟ ਸਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ । ਜੱਟ ਦਾ ਕੀ ਏ ਜੇ ਮਕਾਨ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਖੂਹ ਤੇ ਕੁੜ੍ਹ ਛੱਤ ਲਈ । ਗਰੀਬਾਂ ਨੇ ਕੱਖਾਂ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀ ਛੰਨ ਪਾਈ, ਸਿਰ ਤੇ ਲੁਕੋਣਾ ਈ ਹੋਇਆ । ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਝੁੱਗਾ ਚੌੜ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਜਾਨ ਦੇ ਲਾਲੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਜਾਣ ਕਿੱਥੇ ? ਓਥੇ ਈ ਆ ਕੇ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਸਣ ਲਾ ਲਿਆ

। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਛੰਨਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ । ਫਿਰ ਹੱਟੀ ਪਾਈ । ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲ ਪਈ । ਵਡਿਆਂ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਦਬਿਆ ਦਬਾਇਆ ਪੁੱਟ ਲਿਆ । ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਘਰੋੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਾਣ । ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਫੇਰ ਵੱਸ ਗਈ । ਹਰੀਕੇ ਸਿੱਧੂ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਸੀ ਜਾਂ ਅੱਲ ਪੱਕ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਅੱਧੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹਰੀਕੇ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੱਧੇ ਨੂੰ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ।

ਇਹ ਸਰਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਂਗੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਵਸਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਕਈ ਨਗੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਸੀ । ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਜੌਰੀਆਂ ਵਿਚ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ । ਏਸੇ ਲਈ ਤੈਮੂਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਲੁੱਟ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਨਾਂ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਸੀ ।

ਪਿੰਡ ਫਿਰ ਵੱਸ ਗਿਆ । ਓਹੀ ਰੌਣਕ । ਫਿਰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭੜੋਲੀਆਂ ਭਰ ਗਈਆਂ ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ, ਹੀਰੇ, ਜਵਾਹਰਾਤਾਂ ਨਾਲ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਲੁੱਟਿਆ ਈ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮੀ ਵਧੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ।

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮਤ ਆਈ, ਉਹ ਸੀ ਬਾਬਰ । ਚੰਗੀ ਧੂੜ ਪੁੱਟੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਾਬਰ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੇ । ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਨੇ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ । ਮਾਲ ਤੇ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਏ । ਪਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਲੁਕ ਗਏ । ਮਾਲ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਬਾਬਰ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲਿਆ । ਲੁੱਟ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਜਿਦਾਂ ਤੈਮੂਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਬੰਦੇ ਕਤਲ ਘੱਟ ਹੋਏ । ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਸੀ, । ਉਸ ਦਿੱਲੀ ਵਲ ਮੂੰਹ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਅੱਧਾ ਪਿ[illegible] ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਧਾ ਬਾਕੀ ਬਚ ਰਿਹਾ ।

ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਫਿਰ ਵੱਸ ਗਈ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਆਏ । ਇਹ ਸ[illegible] ਜੰਗਲ ਦੀ ਬਾਹੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ । ਸ਼ਾਹਰਾਹ ਦੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆ ਜਾਂਦੀ । ਛਾਂਗਿਆ ਰੁਖ ਤੇ ਉਜੜਿਆ ਪਿੰਡ ਛੇਤੀ ਪੁੰਗਰਦੇ ਹਨ । ਲੁਟਿਆ ਪਿੰਡ ਛੇਤੀ ਵੱਸਦਾ ਏ । ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੋਕ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਫਲੇ ਤੇ ਦਿੱਲੀਉਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਫਲੇ ਇਸ ਪਾਸਿਉਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਸਨ । ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦੇ ਜੱਦੀ ਸ਼ਾਹ ਸਨ ਸਸਤਾ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਦੇ ਭਾਅ ਤੋੜ ਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੇਚਦੇ । ਸੁਲੇਮਾਨ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਵਪਾਰੀ ਸਿੰਧ ਸਾਗਰ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵੇਖਦਾ । ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਨਹੀਂ

ਸੀ । ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੱਦੀ ਕੰਮ ਘੋੜੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਵੀ ਵਣਜ ਕਰਦੇ । ਜੱਟ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਧਨਾਢ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਕਦੀ ਯੁੱਧ ਆਣ ਸਿਰ ਤੇ ਗੱਜਦਾ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਤਰਦੇ । ਇਥੋਂ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਸਿਰਲੱਥ ਸਨ, ਦਲੇਰ ਸਨ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸਨ । ਗੱਠੇ ਜੁੱਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਭੈਅ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਲੁਟੇਰਾ । ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਮੂਰ ਲੰਗ ਦੀ ਧੌੜੀ ਨਹੀਂ ਲਾਹੀ ਹੋਣੀ ? ਕੀ ਬਾਬਰ ਸੱਖਣਾ ਈ ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ? ਸਾਵੇਂ ਸਿਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਸਾਵੇਂ ਸਿਰ ਲਾਹੇ ਹੋਣਗੇ । ਭਾਜੀ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਚੰਗਾ ਏ । ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਉਂਦਰਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਣਦਾ ਏ ।

□

੮

ਨਾਨਕ ਆਇਆ ਨਾਨਕ ਗਿਆ

ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ—

''ਪੁਰਖਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਖਡੂਰ ਜਾਇਕੇ ਰਹੋ
ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ਸਾਡੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਮੰਜੀ ਹੈ
ਉਸ ਪਰ ਜਾਇਕਰ ਤੁਮ ਬੈਠੋ । ਮੇਰਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਵਹੀ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਾਇ ਕਰ ਬੈਠੋ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆਵਾਂਗੇ ।''

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਭਾਉਕੀ ਆਖੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਰ ਇਹ ਸੱਚੀ ਹੋ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁੱਚੇ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਨੇ ।

ਭਾਈ ਫੇਰੂਮਲ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਵੀ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਸਨ । ਦਾਦਕਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਮੰਗੋਵਾਲ ਸੀ । ਇਹ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਏ । ਕੁੰਜਾਹ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ੨੨ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਸੀ । ਮੰਗੋਵਾਲ ਵਿਚ ਤਰੇਹਣ ਖਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਸੀ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੁਲੰਦ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਕੰਦਰੇ-ਆਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਭਾ ਆਪ ਕੱਢਦੇ ਸਨ । ਭਾਅ ਉਥੋਂ ਦਾ ਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਸਿਰਕੱਢ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ । ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਟੱਬਰ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਹਾਕਮ ਦੀ

ਕਚਹਿਰੀ 'ਚ ਦੀਵਾਨੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਕਸਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਮੌਜ ਉਡਾਉਣੀ ਚੰਮ ਦੀਆਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ। ਮਰਦਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿੰਦੇ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ। ਜੋਸ਼ ਤੇ ਆਪੇ ਈ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ।

ਮੰਗੋਵਾਲ 'ਚ ਈਂ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਗੇਹਨੂ ਮੱਲ ਆਖ ਕੇ ਸੱਦਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦਾਦਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਵੀ ਉਥੋਂ ਦਾ ਈ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਗੇਹਨੂੰ ਮੱਲ ਵਪਾਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਦੀ ਮੁਲਤਾਨ, ਕਦੀ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕਦੀ ਦਿੱਲੀ। ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਆਉਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਵਾਕਫੀਅਤ ਵਧੀ, ਪਿਆਰ ਬਣਿਆ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਥੋਂ ਈ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਿਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਥੇ ਢੁੱਕੇ। ਜੋੜੀ ਫਬਦੀ ਸੀ ਰੱਬ ਨੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤ ਦਿੱਤੇ। ਚਾਰੇ ਈ ਸ਼ੀਹਾਂ ਵਰਗੇ ਜੁਆਨ ਸਨ। ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਈ ਗਜਾਨੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗੁਰਾ ਮੱਲ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਤੀਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਧਰਿਆ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਚੌਥੇ ਨੂੰ ਅਰਥੀ ਮੱਲ ਦਾਂ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਸੌਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਗਰਜ਼ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਈ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਏ, ਰਾਤ ਬਰਾਤੇ ਲੋੜ ਜੁ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੌਂ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਨੌਕਰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸੁਆਲ ਆਣ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਹਾਜ਼ਰ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੌਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤੇ ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਦਾ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰਹਿ ਗਈ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਲਏ।

ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਲੈ ਆਏ। ਦੁਕਾਨ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਚੱਟੀ, ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਵੱਟੀ ਤੇ ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਖੱਟੀ। ਨਾਲੇ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹੀ। ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ 'ਚ ਤਾਕ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ਫੇਰੂ। ਮੱਲ ਵੀਹ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਪੰਜ ਚਾਕਰੀਆਂ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਭੌਣ। ਉਹੋ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ। ਵਿਰਲਾ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਉਦੋਂ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਕਥਨ ਏ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ 'ਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਸਨ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦੇ ਖਤਰੀਆਂ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਇਕ ਠਾਰ੍ਹ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਣੀ ਸੀ ਆਪਣੀ ਮੱਲ ਗੁਜ਼ਾਰ 'ਚ ਵੀ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਫੈਲੀ। ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਲਈ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਠੇ। ਆਖਰਕਾਰ ਦੋਹਤੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਈ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸਭਰਾਈ ਸੀ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਾਮੋ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਉਹ ਪੁੰਨ ਆਤਮਾ ਸੀਤਲ ਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਪੁਤਲੀ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਘਰ ਫੇਰੂਮੱਲ ਦਾ। ਵਪਾਰ ਵੀ ਖੂਬ ਚਮਕਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਠੱਠ ਬੱਧੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭੜੋਲੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਮਾਇਆ ਨਾਲ। ਮਾਤਾ ਜਵਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਗ ਲੈ ਕੇ ਲਾਟਾਂ ਵਾਲੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ।

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਹਨ, ਕਦੀ ਧੁੱਪ ਤੇ ਕਦੀ ਛਾਂ। ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਕਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤੇ ਕਦੀ ਹਨੇਰਾ। ਵਪਾਰ 'ਚ ਕਦੀ ਵਾਧਾ ਤੇ ਕਦੀ ਘਾਟਾ ਲੱਗਾ ਈ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦਾ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਬੁੜ੍ਹਕ ਪਏ ਤੇ ਫਿਰ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਡਿੱਗਣਾ ਅਚੰਭਾ ਨਹੀਂ। ਮਾਲ ਖਰੀਦਿਆ ਤੇ ਉਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਪਿਆ, ਮੰਦਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਗਾਹਕ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਮਿਲਿਆ ਨਾ। ਘਰ 'ਚ ਪਏ ਮਾਲ ਦੇ ਈ ਭਾਅ ਘੱਟ ਗਏ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਮਾਰ ਪਈ। ਜਦੋਂ ਵਾਹ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਡੱਕੇ ਡਾਹਿਆਂ ਹੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ। ਹੱਟੀ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਹੱਟੀ ਨੂੰ। ਹੱਥ ਸਿੱਧੇ ਸਨ, ਨੌਕਰੀ ਜਾ ਕੀਤੀ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਕੋਲ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਦੀ। ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਉਨੀਂ ਵੀਹ ਕਾਰ ਮੁਖਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਜੋ ਕਰੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ, ਓਹਦੀ ਸਿਆਹੀ ਸਫੈਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੁੰਦੀ ਏ।

ਤਖ਼ਤ ਮੱਲ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਸੱਠ ਸੱਤਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਹਕੂਮਤ 'ਚ ਤਖਤ ਮੱਲ ਦੀ ਤੂਤੀ ਬੋਲਦੀ ਸੀ। ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਸੁਚੱਜਾ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਸੀ ਹਰ ਬੰਦਾ ਉਹਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦਾ। ਅੱਖ ਨੀਵੀਂ, ਰੱਖ ਸਾਈਂ ਦੀ। ਕੱਖ ਦਾ ਰਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਭਾਉ ਮਿਲਾਪੜਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ

ਈ ਹੋ ਗਿਆ । ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ । ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਹੋਣਾ ਅਗਲੇ ਦਾ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰ ਦੇਣਾ, ਵਸੋਂ ਬਾਹਰੀ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਤਾਂ ਆਖਣਾ ਜਗੀਰਦਾਰ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰਾ ਪੱਖ ਪੂਰਾਂਗਾ ।

ਤਖ਼ਤ ਮੱਲ ਵੀ ਖੱਤਰੀ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਧੀ ਲਾਡਾਂ 'ਚ ਪਲੀ ਸੀ । ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਂ ਸੀ ਵਿਰਾਈ। ਨਿਹਾਲੀ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ । ਸੱਤਾਂ ਭਰਾਵਾਂ 'ਚ ਇਕੋ ਭੈਣ । ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲੀ ਭੈਣ ਬਣ ਗਈ । ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਮਿਲਣ ਲਗ ਪਏ । ਨਿਹਾਲੀ ਬਾਰੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਚਰਚਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੀ ਸੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸੀ, ਸਦਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਰਹਿੰਦੀ, ਪਿਉ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ।

ਵਿਰਾਈ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਹਾਲੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਏ । ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਖਹਿਰਿਆ ਦੇ ਖਡੂਰ ਚੌਧਰੀ ਨਾਲ ੧੫੦੪ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਹੁਣ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਖਡੂਰ ਨਾਲ ਵੀ ਬਣ ਗਈ । ਕਦੀ-ਕਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਵੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ।

ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਤੇ ਜਾਣਾ ਈ ਹੋਇਆ । ਪਰ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਨੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵੰਡ ਲਏ ਸਨ । ਲੋਹੜੀ, ਕਰਵੇ ਚੌਥ ਦਾ ਵਰਤ ਫੇਰੂਮੱਲ ਈ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਭੈਣ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਭਣਵਈਆ ਸਾਰੇ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਿੰਡ ਪਸੰਦ ਆ ਗਿਆ । ਜੀਅ ਨਾ ਕਰੇ ਜਾਣ ਨੂੰ । ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਭਰਾ ਕਿੱਦਾਂ ਠਹਿਰੇ ? ਕਿੱਦਾਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਾਉਂਦੇ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਧਰਮਸਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਠਾਕਰ ਦੁਆਰੇ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਝੱਲਦੇ ਨਹੀਂ । ਮਸਜਿਦ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ ਕਬੂਲਣ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚੌਧਰੀ ਮਹਿਮੇ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ । ਅੱਗੇ ਆਮ ਰਿਵਾਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਈ ਮੁਸਾਫਰ ਠਹਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੁਝ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ ਤੇ ਯਕਦਮ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ । ਲੋਕਾਂ ਬਥੇਰਾ ਰੋਕਿਆ ਪਰ ਰੁਕੇ ਨਾ। ਆਖਰ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਖੀਰ ਬਣਾਈ ਤੇ ਮਾਲ੍ਹ-ਪੂੜੇ ਤਲੇ ਹਨ, ਖਾ ਕੇ ਜਾਣਾ । ਪਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਵਿਰਾਈ ਫਿਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ ।

—ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋ, ਇਕ ਦਿਨ ਕੀ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਰਹਾਂਗੇ, ਇਸੇ ਮੰਜੀ ਤੇ ਟਿਕਾਂਗੇ ।

ਇਹ ਆਖ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ।

੯

ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਲੈਣੀ ਦੇਣੀ

ਗੱਲ ਵਹੀ ਖਾਤੇ ਦੀ ਏ, ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਲੈਣੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਹਿਸਾਬ ਆਖਰ ਹਿਸਾਬ ਏ । ਆਦਮੀ ਭੁੱਲ ਵੀ ਸਕਦਾ ਏ । ਬੰਦਾ ਤੇ ਉਹ ਡਰੇ ਜਿਸ ਰਕਮ ਖਾਣੀ ਏ, ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ ਏ, ਹਿਸਾਬ 'ਚ ਗਲਤੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਏ, ਖੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹਾਂ । ਇਕ ਦਮੜੀ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮਗਜ਼ ਪੱਚੀ ਕਰਨੀ ਪਏ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ । ਤੇਲ ਭਾਵੇਂ ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਬਲ ਜਾਏ ਪਰ ਇਕ ਦਮੜੀ ਦਾ ਫਰਕ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ।

ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਤੇ ਕਸਬ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ । ਰੁਪਈਆ ਲੈਣ ਦੇਣ, ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬੇਈਮਾਨ, ਭਾਵੇਂ ਬੰਦਾ ਇਕ ਕੌਡੀ ਦਾ ਰਵਾਦਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕਲੰਕ ਮੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗੂ । ਇਹ ਕਲੰਕ ਧੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਈ ਇਹ ਬਲਾ ਗਲੋਂ ਲੱਥ ਸਕਦੀ ਏ ।

ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦੇ ਮੱਥੇ ਬਦੋ ਬਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭੇ, ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਾ ਦਿੱਸੇ । ਕਰੇ ਤੇ ਕੀ ਕਰੇ । ਔਕੜ ਬਣ ਗਈ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਿੱਦਾਂ ਹੋਵੇ ?

ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚਾ ਸੀ, ਪਰ ਲੋਕ ਲਾਜ ਮਾਰਦੀ ਸੀ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੂਭਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੁਝ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ।

ਲਹਿਣਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਲ ਸੀ । ਪਿਉ ਦੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਦਾਗ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਕਲੰਕਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਆਖਿਰਕਾਰ ਮਾਤਾ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਕੋਲ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਜਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ।

ਲਹਿਣਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਪਾਈ ਦਾ ਰਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਬਦਨਾਮੀ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹੀ ਗਈ ਏ ।

—ਤੂੰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖ ਇਕ ਵਾਰ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲੈਣ ।

—ਪਰ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਈ ਨਹੀਂ । ਉਹਨਾਂ ਇਕੋ ਨੰਨਾ 'ਫੜ ਲਿਆ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ ।

—ਇਕ ਵਾਰੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤੇ ਵੇਖੋ । ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਵਿਰਾਈ । ਜੇ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨਣਗੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਆਖੁਾਂਗੀ ।

ਰਾਤੀਂ ਪਿਉ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ । ਮਾਤਾ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਉਂਦੀ ਥੱਕ ਗਈ । ਲਹਿਣਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕੰਮ ਏ ਵਹੀ ਵਿਚ ਰੋਕੜ ਮੇਲਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਦੀ ਗਲਤੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਏ ।

—ਕਾਕਾ ਮੇਰਾ ਹਿਸਾਬ ਕਦੀਂ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

—ਪਿਤਾ ਜੀ, ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਤੇ ਹੈ ਨਾ ? ਤੁਸੀਂ ਹਿਸਾਬ ਕਰੋ ਸ਼ਾਇਦ ਗਲਤੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ।

ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਆਖਿਆ ਤੇ ਮੰਨ ਗਏ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ।

ਕਚਹਿਰੀ ਗਏ । ਚਾਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਮੁਸੱਦੀ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ—ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਆਓ ਮੇਰਾ ਹਿਸਾਬ ਵੇਖੋ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੱਥਾ ਮਾਰਿਆ, ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਭੱਜ ਗਈਆਂ ਪਰ ਹਿਸਾਬ ਕੋਈ ਰਾਹ ਈ ਨਾ ਦੇਵੇ । ਜਦ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਗਏ, ਹੌਸਲਾ ਹਾਰ ਕੇ ਉੱਠਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਝੱਟ ਈ ਇਕ ਰਕਮ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਈ । ਰਕਮ ਦੋ ਵਾਰੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਫਾ ਈ ਨਫਾ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ।

ਆਖਰਕਾਰ ਫੈਸਲਾ ਚੌਧਰੀ ਤਖ਼ਤ ਮੱਲ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ । ਰੋਕੜ ਪਾਈ-ਪਾਈ ਗਿਣ ਲਈ ਤੇ ਚਾਬੀਆਂ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ।

—ਹਜ਼ੂਰ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ ਏ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਓ ।

ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਆਖਿਆ—ਮੈਂ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆਖਿਆ । ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਨਾ ਛੱਡੋ । ਮੇਰੀ ਮੰਨੋ, ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ ।

—ਨਾ..........ਨਾ........ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲ ਹੋਣੀ—ਅੱਛਾ ਰਾਮ-ਰਾਮ ।

ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਨ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਉਥੇ ਈ ਆਪਣਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਖਰ ਸੰਘਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਪੇਸ਼ਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੁਕਾਨ ਪਾ ਲਈ।

ਪੱਤ ਬਚੀ ਗੰਗਾ ਨਹਾਤੇ, ਕੁੰਭ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ।

੧੦

ਜੰਮਿਆ ਪੁੱਤ ਲਹਿਣਾ

ਸਰਾਂ ਮੱਤੇ ਦੀ ਪਿਤਾ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਮਾਤਾ ਰਾਮੋ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰਚ ਇਕੀ ੧੫੦੪ ਨੂੰ ਲਹਿਣੇ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ।

ਚਾਰ ਘੜੀ ਰੈਨ ਰਹੀ, ਜਨਮ ਭਯੋ ਜਾਨ।

ਬਾਲਕ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਗੁੜ ਦੀ ਪਰਾਤ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ। ਘਰ-ਘਰ ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਲਈਆਂ। ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰੀਆਂ। ਖੇੜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਖਿੜਿਆ। ਦਿਲ ਬਾਗ-ਬਾਗ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੁਣਿਆ, ਘਰੋਂ ਈ ਨੱਚਦੀ ਆਈ। ਚਾਰ ਪਰਾਤਾਂ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਆਈ। ਘਰੋਂ ਈ ਲੱਡੂ ਵੰਡਦੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ। ਏਨਾ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਭੁੰਜੇ ਪੈਰ ਈ ਨਾ ਲੱਗਣ ਵਿਰਾਈ ਦੇ। ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਸਿਰਵਾਰਨੇ ਕਰਦੀ ਨਾ ਥੱਕੇ।

ਖੂਬ ਗਿੱਦਾ ਮਚਿਆ, ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਲੱਡੂਆਂ ਨਾਲ।

ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਨੇ ਵੀ ਜੀਅ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਾਨ ਕੀਤਾ।

ਰਾਮੋ ਰਾਮ ਜਪੈ ਨਿਤ ਮਨ ਮੈ

ਪਿਤਾ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ਜਾਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਪਰ ਚਿਹਨ ਚੱਕਰ ਈ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ ਨੇ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਏ:

ਕਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਲਸਹਾਰ, ਸਪਤ ਦੀਪ ਮਝਾਰ,
ਲਹਣਾ ਜਗਤ੍ਰ ਗੁਰੁ ਪਰਸਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥ ੧ ॥

੧੧

ਪੜ੍ਹੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵੇਚੇ ਤੇਲ

ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸੀ ਬੜੇ ਚਾਅ ਮਲ੍ਹਾਰ ਸਨ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ । ਪਾਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ । ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਰਿੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ । ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ । ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਬਕ ਮਿਲਿਆ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੋਤਲੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਵਲ ਨਿਕਲੇ । 'ਪੜ੍ਹੇ ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਵੇਚੇ ਤੇਲ' ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸੀ । ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਫਾਰਸੀ ਸੀ । ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦੀ ਜਿਹੜੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਸਨ । ਜਿਸ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਏ ਉਸ ਤਲਵਾਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਚੁਕਣੀ ਏ, ਉਹ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰੂ । ਜਿਸ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਉਸ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਤਵੀਤ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ । ਹਕੂਮਤ ਡਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਤਲਵਾਰ ਵਾਹੁਣੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਨੱਬ ਨਾ ਕਰੇ, ਜੁਟ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਬਗ਼ਾਵਤ ਈ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਲੜਾਕੂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ । ਭਾਵੇਂ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਮਾਹਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ । ਖ਼ਤਰੀ ਸਾਊ ਤੇ ਠੰਢੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਨੌਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਆਪ ਚੰਗੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਪੁੱਤ ਵੀ ਡੰਡੀ ਪੈ ਗਿਆ । ਚਹੁੰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਮੁੰਡਾ । ਮੌਲਵੀ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਨੇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੇਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਖ਼ਤਰੀਆਂ ਦੇ ਈ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਬਾਕੀ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ ਖੇਡ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ । ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ । ਮੁਨਸ਼ੀ ਮੁਸੱਦੀ ਖਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਈ ਬਣਦੇ ।

ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਸੀ । ਫ਼ਾਰਸੀ ਓਪਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਵਿਚੋਂ ਈ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ । ਲਹਿਣਾ ਗੁਲਿਸਤਾਂ-ਬੋਸਤਾਂ ਦੀ ਸੰਥਾ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ । ਅਨਵਰ ਸਹੇਲੀ ਤੇ ਸ਼ਾਹ-ਨਾਮਾ ਫਿਰਦੌਸੀ ਓਸ ਘਰ ਆ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਸਾਲ ਪੱਕਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਮੌਲਵੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਆਇਆ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਪਹਿਲੀ ਹਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ । ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਾਰੀ ਆਈ ਉਸ ਨੇ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਫਰਨ-ਫਰਨ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਾ

ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸੁਣਾਏ । ਮੌਲਵੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਲਹਿਣਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸ਼ਾਹਨਾਮੇ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹਨ ।

—ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਏ ਬੱਚਾ । ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਨੌਕਰੀ ਉਹਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਆਣ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ।

—ਹਜ਼ੂਰ ਜੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ ?

—ਲੈ ਭਈ ਤੂੰ ਵੀ ਰੀਝ ਲਾਹ ਲੈ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਆਮ ਲੋਕ ਈ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਤੋਤੇ ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਵਾਂਗ ਲਹਿਣਾ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

—ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਹੋਣਹਾਰ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਤੂੰ ਉਸਤਾਦ ਦਾ ਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰੇਂਗਾ !

ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਮੌਲਵੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ—

—ਸਾਲੇ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਨਾਲਾਇਕ ਜਾਹਿਲ ਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ ਈ ਨਹੀਂ । ਜਿਹਨਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਏ ਉਹਨਾਂ ਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿਣਾ ਏ । ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦਾ ਦੂਰ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਈ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਛਿੱਬੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲੱਗ ਜਾਣ । ਕਾਫਰਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਖ਼ੂਬ ਰੌਸ਼ਨ ਹਨ । ਇਹ ਲਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਆਲਮ ਬਣੇਗਾ । ਇਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ ਤਾਕਤ ਏ, ਨੂਰ ਏ, ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਜ਼ਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਲਭੇਗਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਪੁੱਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਉਨੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਏ । ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ । ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਮੁੰਡੇ ਈ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ । ਮੌਲਵੀ ਸੋਚਦਾ ਵਿਚਾਰਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਲਹਿਣਾ ਅਜੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਮੁੰਡੇ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਮੌਲਵੀ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਇਕ ਜਾਨ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਗੜਵੀ, ਮਟਕਾ ਤੇ ਜਲ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰਖ ਕੇ ਰਾਹੀ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਾਉਂਦਾ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਵੇਲੇ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਤੱਕੜੀ ਵੀ ਤੋਲਦਾ । ਨਾ ਘੱਟ ਤੋਲਦਾ ਤੇ ਨਾ ਵੱਧ ਆਖਣਾ । ਜੋ ਮੂੰਹੋਂ ਆਖਿਆ ਉਹੋ ਲੈਣਾ । ਇਕ ਮੋਲ ਤੇ ਇਕ ਤੋਲ । ਸੌਦਾ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਏ । ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ । ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਧੀ । ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲੱਗੇ । ਸੁੱਚਾ ਵਿਉਪਾਰ ਵਟਕ ਜ਼ਿਆਦਾ । ਜਿੰਨਾ ਧੰਨ ਵਧਿਆ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਹੋਇਆ, ਨਿਮਰਤਾ ਆਈ । ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਸਾਈਂ ਫਕੀਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਨੇ ਜੋ ਸਦਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਿਉਂ ਖਾਲੀ ਨਾ ਗਿਆ । ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ।

ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਸੰਤ ਕੀ ਸੇਵਾ,
ਕਰੈ ਅਧਿਕ, ਪਾਵੇ ਜਸ ਮੇਵਾ ।

੧੨

ਪਚਾਧੇ

ਮਾਤਾ ਵਿਰਾਈ ਨਾਲ ਲਹਿਣੇ ਦਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਸਾਕ ਭੂਆ ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੇ ਦੂਹਰਾ ਸਾਕ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਲਹਿਣਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਹਸਮੁੱਖ ਸੀ । ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੁਆਬ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਗੋਂ ਨਾ ਬੋਲਣਾ । ਲਹਿਣਾ ਬਹੁਤਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਈ ਰਹਿੰਦਾ । ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਖੇਡਦਾ । ਮਾਤਾ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੋਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਕੱਦ-ਕਾਠ ਵੀ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਸੀ । ਕਦੀ ਖਡੂਰ ਤੇ ਕਦੀ ਸੰਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦਾ । ਵਾਟਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਨ । ਬੰਨੇ ਨਾਲ ਬੰਨਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ । ਲਹਿਣਾ ਮੂੰਹ-ਚਿੱਤ ਲੱਗਦਾ ਸੀ । ਉਦਾਂ ਵੀ ਭੂਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ, ਨਾ ਭਰਾ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਨਾ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਈ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ । ਉਦੋਂ ਈ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਸ਼ਗਨ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈ।

—ਭਰਜਾਈ ਤੇਲ ਚੋਅ, ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਲਿਆਈ ਹਾਂ ।

—ਧੰਨ ਭਾਗ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬਰਕਤਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਨੇ—ਭਰਜਾਈ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ।

ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇਵੀ ਚੰਦ ਮਰਵਾਹਾ ਖਤਰੀ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਵਾਹ-ਵਾ ਹਾਣ ਪ੍ਰਵਾਣ ਫਬਦਾ ਸੀ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਵਧਾਈ ਵਜੋਂ ਗੁੜ ਦੀ ਪਰਾਤ ਭਰ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਈ ਹਾਂ । ਮੁੰਡਾ ਮੰਗਿਆ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਜੰਵੇਂ ਆ ਜਾਣਾ । ਜੰਞ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਆਇਓ ।

ਰਾਤੀ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਘਰ ਆਇਆ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਅਰਧਾਂਗਣੀ ਨੇ । ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਇਆ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਦੋਗੇ ਅਸੀਂ ਮੇਲ ਬਣ ਕੇ ਆ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਲਹਿਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਦਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਾਂ ।

ਖੀਵੀ ਮਿੱਠੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸੀ । ਜੋੜੀ ਚੰਗੀ ਫਬੀ । ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਜੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਡੋਲੀ ਘਰ ਆਈ ਈ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਬਲਾ ਸਿਰ ਤੇ ਆਣ ਗੱਜੀ । ਇਹ ਸ਼ਾਦੀ ੧੫੨੧ ਵਿਚ ਹੋਈ ਤੇ ਏਧਰ ਬਾਬਰ ਨੇ ਹੱਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਬਾਬਰ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦਗੜ-ਦਗੜ ਕਰਦੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆਣ ਵੜੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧੂੜ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੋ ਗਈ । ਉਹਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤੀ । ਵਪਾਰ ਵੀ ਉਜੜ ਗਿਆ ਤੇ ਘਰ ਵੀ । ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਮੱਲ ਦਾ ਮਨ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ । ਰੋਟੀ ਦੇ ਲਾਲੇ ਪੈ ਗਏ । ਸਭ ਕੁਝ ਉੱਜੜ-ਪੁੱਜੜ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੂੰ ਭਰਾ ਦਾ ਦਰਦ ਆਇਆ । ਜਿਹਦੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਦੁਖੀ ਹੋਣ, ਨਨਾਣ ਨੂੰ ਕੱਦ ਨੀਂਦਾਂ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਉਸ ਉਹਦੇ ਕੁੜਮਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ । ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਦੀ ਨੌਬਤ ਆਈ ਤਾਂ ਕੁੜਮਾਂ ਆਖਿਆ—ਘਰ ਜਵਾਈ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਕੁਪੱਤ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਏ । ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਨਾਬਰ ਨਹੀਂ ।

ਗੱਲ ਇਥੇ ਆਣ ਕੇ ਮੁੱਕੀ ਕਿ ਸੰਘਰ ਈ ਹੱਟੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ । ਪਰ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕੁੜਮਾਂ ਨਾਲ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਰਗਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਕੁੜਮ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੇ । ਘਰ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਪਰੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ ।

ਧੀ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਤੰਗ-ਫੰਗ ਹੋਈ ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ ਤੇ ਝੱਟ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ । ਸਾਕ ਦੂਰ ਹੀ ਹੋਣ ਤੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਢੋਲ ਦੂਰ ਈ ਵੱਜਣ ਤੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਹੱਟੀ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪੱਕੀ ਹੋਈ । ਪੂਰਨਾ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਪਿਆ ।

ਪਚਾਧੇ ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਕੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ । ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਚਾਧਿਆਂ ਨੇ ਖ਼ੂਬ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਪਚਾਧੇ ਖ਼ਲਕਤ ਨੂੰ ਦੋਹੀਂ ਹੱਥੀਂ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ । ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਣ ਪਿਆ । ਬਾਬਰ ਜਿੱਤ ਗਿਆ । ਦਿੱਲੀ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਚ ਚਲੀ ਗਈ । ਹੁਣ ਪਚਾਧੇ ਸ਼ੇਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਹਵੇਲੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ 'ਚ ਉੱਲੂ ਬੋਲਣੇ ਲੱਗ ਪਏ । ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕੋਈ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਿਹਦੀ ਲਾਠੀ ਉਹਦੀ ਭੈਂਸ । ਖਾਕਸ਼ਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪੰਜਾਬ । ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਟਾਵਾਂ-ਟਾਵਾਂ ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ । ਲੋਕ ਸਹਿਮ ਗਏ ਸਨ । ਬਾਬਰ ਅਜੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਈ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਸੰਦ ਆ ਗਈ । ਉਸ ਆਪਣਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਬਾਬਰ ਪੱਕੀ ਪੈਰੀਂ ਇਥੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਸਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਘਰ ਸੰਭਾਲੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪੱਕੇ ਬਣਾ ਲਓ । ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਏ । ਟੱਬਰ ਟੋਰ ਮੰਗਵਾ ਲਓ । ਨਹੀਂ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੀਬੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਕੇ ਇਥੇ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਬਣ ਜਾਓ । ਲੋਧੀ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਬੱਝ ਗਏ । ਹਰ ਇਕ ਫ਼ੌਜੀ ਦਾ ਦੂਹਰਾ ਘਰ ਸੀ । ਇਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜਾ ਖੁਰਾਸਾਨ ਵਿਚ । ਖੁਰਾਸਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੀਵੀਆਂ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਪਿਛੇ ਦਾ ਚੇਤਾ ਈ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਕੱਢੀ ਤੇ ਫਿਰ ਅਹੁਦੇ ਦਿੱਤੇ ।

ਐਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਥੇ ਈ ਆਪਣੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ।

ਫਕੀਰ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਬਾਬਰ ਨੂੰ । ਇਹ ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਏ । ਇਥੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ । ਆਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ । ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਥੇ ਕਈ ਆਏ ਤੇ ਕਈ ਗਏ ।

ਬਾਬਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰਾ ਗੰਢ ਲਿਆ । ਇਕ ਦਸਤਰਖਾਨ ਤੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬੈਠੇ ਤੇ ਜੇਤੂ ਵੀ ।

ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ—ਇਹਨਾਂ ਪਚਾਧਿਆਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਨਕੇਲ ਪਾ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਤੇਰੀ ਫਕੜੀ ਬਾਲ ਸੁੱਟਣਗੇ ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ, ਸਾਈਆਂ, ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜਮਾਤ ਹੈ । ਬਾਬਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਹੁਣ ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ । ਲੋਧੀ ਗਏ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਆਏ ।

੧੩

ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲੀਆਂ

ਹਾੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸਾਉਣ ਆਇਆ । ਸ਼ਰਦੀ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਗਈ । ਗਰਮੀ ਆਈ । ਬਰਖਾ ਤੇ ਚੁਮਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਫੇਰਾ ਪਾ ਲੰਘ ਗਈਆਂ । ਕੂੰਜਾਂ ਆਈਆਂ ਬੱਚੇ ਦਿੱਤੇ ਉੱਡਣ ਲੱਗੀਆਂ ਨਾਲ ਈ ਲੈ-ਗਈਆਂ । ਜਦੋਂ ਗੱਭਰੂਆਂ ਜਿਡੇ ਕਮਾਦ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਪਲੇਠੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਨਾਂ ਦਾਸ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦਾਸੂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ । ਜਨਮ ੧੫੨੨ ਦਾ ਏ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਸੰਘਰ ਸੀ ।

ਬਾਬਰ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪੱਕੀ ਕਰਦਾ ਗਿਆ । ਰਾਣਾ ਸਾਂਗਾ ਜਿਹੇ ਮਰਦੇ-ਮੈਦਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਮਰ ਕਰ ਲਿਆ । ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਨਾਲ ਗਰਾਹੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ

ਲਈਆਂ । ਬਾਬਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਜ਼ਬ 'ਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿੱਤਾ । ਕੋਈ ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰੇ ਉਹਨੂੰ ਕੀ । ਬਾਬਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਈ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ।

ਦੋ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦਾ ਜ਼ਨਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਜਨਮ ਲਿਆ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਅਨੋਖੀ । ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਬੇਟੇ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫੩੭ ਵਿਚ ਖਡੂਰ 'ਚ ਹੋਇਆ । ਬਸ ਇੰਨੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਸੀ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ।

੧੫੨੬ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੰਗ ਹਰ ਸਾਲ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਜਥੇਦਾਰ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ।

ਹੁਣ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਲਹਿਣੇ ਹੋਰੀਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ ਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਹੱਟੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੀ ਇਥੋਂ ਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਵਪਾਰ ਖੂਬ ਚਮਕਿਆ । ਖਡੂਰ ਤੇ ਸੰਘਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਸੀ । ਅੱਗੇ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਆਣ ਬੈਠੇ ।

ਫੌਜਾਂ ਕਾਫਲੇ ਸਾਰੇ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਨ ਤੋਂ ਟੱਪ ਕੇ ਖਡੂਰ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਗੂ ਚੌਧਰੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਗੂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਲਹਿਣਾ । ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸਾਲਸੀ ਦਾ ਕੰਮ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਈ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ।

ਜੋ ਪਰੈ ਝਗਰਾ ਸਾਕਤੇ ਮੈਂ ਯਹੀ ਸੋਇ ਨਿਬੇਰ ਹੈ ।

ਕੰਮ ਕਾਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾ ਟੁੱਟਾ ਤੇ ਨਾ ਛੁਟਿਆ । ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ।

ਸੰਗ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ । ਰਾਤੀਂ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਸਾਰੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਗਾਉਂਦੇ । ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਸਨ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਉਪਰ । ਰੋਜ਼ ਜਗਰਾਤੇ, ਰੋਜ਼ ਸਤਿਸੰਗ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਚੇਚ ਕਰਨੀ ਤੇ ਲਾਲ ਚੋਲਾ ਪਾ ਕੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੂੰਡੀ ਲੈ ਕੇ, ਮੋਢੇ ਤੇ ਪਰਨਾ ਰੱਖ ਕੇ ਤੇ ਹੱਥ 'ਚ ਖੜਤਾਲਾਂ ਫੜਕੇ ਭੇਟਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਲੱਗ ਕੇ ।

ਜੱਥਾ ਲੈ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਂਗ ਜਵਾਲਾ ਜੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਨਾਰੀਅਲ ਤੇ ਧਜਾ ਝੰਡਾ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਣਾ । ਘਰੋਂ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ, ਛੰਦ ਗਾਉਂਦੇ ਮੁੜਨਾ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਭੀੜ ਬੜੀ ਹੁੰਦੀ । ਸੰਗ ਲੰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਮੁੜਦੀ ਵਾਰੀ ਸੰਗ ਆਪੇ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਜਾਂਦਾ । ਜੈ ਮਾਤਾ, ਜੈ ਮਾਤਾ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਉਹਦੇ ਵੀ ਕਰਦੇ । ਕੋਈ ਸੰਤ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਗੋਡੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੇ । ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਚਰਨਾਮਤ ਲੈਂਦੇ। ਲਹਿਣਾ ਭਗਤ ਮਾਤਾ ਦਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਲਹਿਣੇ ਤੇ ।

ਜਗਿਆਸਾ ਬਡੀ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤ ਨ ਆਵੇ,
ਸਾਧ ਅਤੀਤ ਸੁਨੈ ਤਿਥੇ ਜਾਵੈ ।
ਜੋਗੀ ਬੈਰਾਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਈ ।
ਸਾਧੂ ਭਗਤ ਜੋ ਸੁਣੀਐਂ ਕੋਈ ।
ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਏ ਸਭ ਪਾਸ ।
ਮਤ ਕਿਧਰੋਂ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ ਆਸ ।

੧੪

ਜੱਟ ਜੋਧ

ਖਹਿਰੇ ਗੋਤ ਦਾ ਜੱਟ ਤੇ ਨਾਂ ਜੋਧ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਚੇਲਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਲਾਗਿਉਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘਦਾ । ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਉਮਡ ਆਇਆ । ਪਿਆਰ ਸ਼ਰਧਾ 'ਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਿਊਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਘੱਟ ਸਨ । ਨਾਥਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ ।

ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਦੇ । ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ । ਕਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਦਾ ਏ ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਕਾਲੇ ਸਨ, ਆਤਮਾ ਮਧੋਲੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਚਰਚੇ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਨਾਥ, ਅਤੇ ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਪੀਰ ਫਕੀਰ ।

ਬੰਦਾ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਏ, ਕਿਹਦਾ ਲੜ ਫੜੇ ? ਕਿਹਦਾ ਗੁਰਮੰਤਰ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ? ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵੱਗ ਫਿਰਦੇ ਗਲੀ-ਗਲੀ, ਕੂਚੇ-ਕੂਚੇ, ਬਾਜ਼ਾਰ-ਬਾਜ਼ਾਰ । ਉਧਲੀ ਕੁੜੀ ਵਾਂਗ ਧਰਮ ਵੀ ਉਧਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੁੱਟ ਮਚੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚੜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਘੜਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ । ਧੂਣੇ ਐਵੇਂ ਬਲਦੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਜੋਗੀ ਤੇ ਨਾਥ ਠੱਗੀ ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਸਨ। ਝੂਠ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਫਿਰਨਾ ਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

'ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਸੇਵਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋਇ ਆਇ ਸੋ ਕਰਨੀ। ਪਿਛਲੀ ਰੌਤ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ, ਤੇ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰਖਣਾ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੁਆਮੀ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਆਪ ਸੇਵਕ । ਸਾਧ, ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਇ ਕੈ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨਾ।'

ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ । ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਸੋਜ਼ ਸੀ, ਲੈਅ ਸੀ, ਕਲੇਜੇ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਈ ਆਤਮਾ ਹਿੱਲੀ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਲ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਲਹਿਣੇ ਦਾ ਦਿਲ ਖਿਚਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ । ਜੀਅ ਕਰੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਜਾਵਾਂ । ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਾ ਫੜਿਆ । ਪੁੱਛਿਆ—ਭਗਤਾ, ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਕੌਣ ਏ ?

—ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ । ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਰਾਹੇ-ਰਾਹੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏਂ ।

—ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਏਂ ਭਗਤਾ । ਮੈਨੂੰ ਬਾਣੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਏ, ਮੈਂ ਤੇ ਨਾਂ ਈ ਪੁੱਛਿਆ ਏ।

—ਜਗਤ ਤਾਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਤਪਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

—ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ?

—ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ।

ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਐਤਕੀਂ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਏਂ ।

ਆਸਾ ਦੀਆਂ ੨੨ ਪਉੜੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ।

ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਸੀ, ਜਿਸ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਯਾਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜਦ ਇਹ ਪੱਥਰ ਤੇ ਲੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਆਪ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਭਰਦਾ ਹੈ. ਕਰਨੀ ਬਲਵਾਨ ਏ ਫਿਰ ਕੁੱਚਜੇ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ?

ਮੂਲ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਰਾਹੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਥੇ ਸੰਗਤ ਭੈੜੀ ਹੋਵੇ । ਜਿਥੇ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਹਾਰ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਏ. ਬੰਦਾ ਉਹ ਕੰਮ ਈ ਕਿਉਂ ਕਰੇ ? ਸਦਾ ਲਾਹੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਉਹ ਕੰਮ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ—

ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁੱਖ ਪਾਇਐ
ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ ।
ਜਿਤ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ,
ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉਂ ਘਾਲੀਐ ।
ਮੰਦਾ ਮੂਲ ਨ ਕੀਚਈ,
ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ।
ਜਿਉਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲਿ ਨ ਹਾਰੀਐ ।
ਤੇ ਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ ।
ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ ।

ਲਹਿਣਾ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਗਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ । ਬਾਣੀ 'ਚ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ । ਲੋਕ ਆਪੇ ਈ ਖਿੱਚੇ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੇ ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨਗੇ ।

੧੫

ਕੇਸਰ ਦੇ ਛਿੱਟੇ

ਲੂਣ ਦੀ ਪੰਡ ਲਾਹ ਕੇ ਸਾਹ ਲਿਆ ਜਲ ਪੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ।

—ਇਤਨੀ ਕਾਹਲ ਕਾਹਦੀ ਏ ? ਪੰਡ ਭਾਰੀ ਸੀ, ਸਾਹ ਲਓ, ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰੋ ਤੇ ਫਿਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਖੇਤਾਂ ਵਲ ਗੇੜਾ ਮਾਰਨ ਗਏ ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਈ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ ।

—ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਫਿਰ ਪੇਟ ਪੂਜਾ । ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ।

—ਹੁਣ ਤੇ ਇਥੇ ਈ ਰਹਿਣਾ ਏ । ਜਲਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਏ ? ਜੀਅ ਭਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆਰਾਮ ਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਸਰੀਰ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਈ ਭਗਤੀ ਏ । ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ।

ਸੱਚ ਏ ਪਰ, ਜਦ ਤਕ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਮਨ ਟਿਕਾਣੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਊ ? ਇਹ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਬੇਕਾਰ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤੋਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਏ ਤੇ ਫ਼ੇਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ । ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਗੇੜਾ ਕੱਢ ਆਵਾਂ ਫੇਰ ਇਕੱਠੇ ਈ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਂਗੇ ।

ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਲਹਿਣਾ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਅਜੇ ਪੈਰ ਕੱਢਿਆ ਈ ਸੀ ਖੇਤ ਨਜ਼ਰ ਆਏ । ਕਿਹੜੀ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਸੀ, ਚਾਰ ਛੇ ਖੇਤ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਿਹੜਾ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦਿੱਤੀ ਹੋਣੀ ਏ । ਜਿੰਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਓਨੀ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ । ਗੱਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਸੀ ਜਿਥੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਦੂਰੋਂ ਜਦ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੌੜਿਆ-ਦੌੜਿਆ ਗਿਆ ਲਹਿਣਾ ।

ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਦੀਨ, ਪੀਲਾ ਘਾਹ ਪੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ । ਹੱਥ ਜੋੜ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆਂ ਈ ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਘਾਹ ਪੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

ਬੂਟੇ ਤੇ ਨਦੀਨ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਨਦੀਨ ਪੁਟਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਨਾਲ ਬੂਟਾ ਵੀ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟਿਆ । ਦੋ ਚਾਰ ਵੇਰਾਂ ਏਦਾਂ ਹੋਈ ਤਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੋਲੇ—

—ਹੱਥ ਰੋਕੋ ਲਹਿਣੇ ਭਾਈ । ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਪੁਟਣਾ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਏ । ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਮ ਉਸੀ ਕੋ ਸਾਜੇ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੋਟੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਲਿਬਾਸ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਜੱਟ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ । ਪੁਸ਼ਾਕ 'ਚ ਫ਼ਰਕ ਤੇ ਹੋਣਾ ਈ ਸੀ । ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਰੇਸ਼ਮ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਵਾਲਾ ਈ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਈ ਲੋਕ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ।

ਹੱਥ ਰੁਕ ਗਿਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਦਾ । ਹੁਣ ਹੱਥ ਖਾਲ੍ਹੀ ਸੀ । ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ । ਜਿਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤੇ ਸੇਵਕ ਖੜ੍ਹਾ ਹੱਥ ਮਲਦਾ ਰਹੇ ।

ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ—ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ?

—ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਈ ਕਰੇਂ । ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਈ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਏ ਤੇ ਨਦੀਨ ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾ ਅਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦੇ ।

ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋਈ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹੀ । ਚੋਂਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਾਲੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਸਾਰਾ ਜਾਮਾ ਚਿੱਕੜੋ-ਚਿੱਕੜ ਹੋ ਗਿਆ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ । ਭਾਵੇਂ ਧੌਣ ਮੋਢਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਵੀਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਦਮ ਮਾਰਿਆ ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ । ਪੰਡ ਲਾਹੀ ਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਅੱਗੇ ਪੱਠੇ ਪਾ ਦਿਤੇ । ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵੀ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਪੈਰ ਥਿੜਕ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ।

ਅੱਗੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਮਿਲ ਪਈ । ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁਸ਼ਾਕ ਰੇਸ਼ਮੀ ਏ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜ ਗਈ ਏ ਤੇ ਝੱਟ ਈ ਬੋਲ ਪਈ—

—ਚਿੱਕੜ ਨੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਦਾਗੋਦਾਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਏ ।

ਝੱਟ ਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਮਣੇ ਆਣ ਖਲੋਤੇ ।

—ਸੁਲੱਖਣੀਏ ਇਹ ਕੋਈ ਚਿੱਕੜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਈ ਪੰਡ ਏ । ਇਹ ਤੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਛਤਰ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਝੂਲਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਨਹੀਂ । ਭੋਲੀਏ ਇਹ ਤੇ ਕੇਸਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਏ । ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਤੇ ਬੋਲੇ,

—ਜ਼ਰਾ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖੋ ਓਪਰਾ ਓਪਰਾ ਨਾ ਤੱਕੋ ।

'ਪੰਕ ਜੋਨ ਤੁਮ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਵਾ, ਕੇਸਰ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਛਿਰਕਾਵਾ ।'

ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਜਦੋਂ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ 'ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਸਰ ਦੇ ਟਿੱਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾ ਲਈ ।

ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਿਆਈ ਕੋਈ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ ਏ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਪੰਡ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਚੁਕਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਲੋਕੀਂ ਲਿਬੜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਸ਼ੂ ਸਮਾਨ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਈ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਦਲਣਾ ਏ, ਕਿਰਤ ਈ ਏਸ ਘਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਏ । ਕਿਰਤ ਵੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੱਥ ਮੈਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ । ਜੋ ਵਸਤਰ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹਨ ਉਹ ਕੇਸਰ ਸਮਾਨ ਹਨ । ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਈ ਇਹ ਸੁੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਨਰੋਈ ਬਣਦੀ ਏ । ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਈ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ।

ਸੇਵਾ, ਕਿਰਤ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਭਗਤੀ ਏ । ਭਗਤੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੱਝੀ ਹੋਈ । ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਵੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਜਿਸ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ । ਬੰਦੇ ਤੇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਫਰਕ ਨਹੀਂ । ਬੰਦਾ ਈ ਰੱਬ ਤੇ ਰੱਬ ਈ ਬੰਦਾ ਏ । ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਘੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਏ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਏ ।

ਲਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਪੂੰਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

੧੯

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਇਕ ਸਕੂਲ

ਸੱਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਸਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਦੇ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਨ । ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ ਕਰਤਾਰਪੁਰ । ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਸਰ

ਭਰੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਣ ਕੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਇਕ ਸਕੂਲ ਸੀ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਖੇਤੀ ਪੇਟ ਭਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਖੇਤੀ ਤੇ ਆਣ ਕੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਸੀ ।

ਇਕ ਬੰਦਾ ਹੋਰ ਬੋਲਿਆ—ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ 'ਚ ਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਇਕ ਨਗਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ । ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੂਜਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਚਾਨਣ ਮਿਲਦਾ ਏ । ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਖ਼ਿਆਲ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਹ ਇਕ ਗੁਲਦਸਤਾ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਖਿਲਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਜੋ ਮੌਣ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਉਹੋ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧੁੰਨੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਹਟਵੀਂ ਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਏ । ਰੋਜ਼ ਦੀ ਜੰਗ, ਬੁਰਛਾਗਰਦੀ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਦਗੜ-ਦਗੜ ਤੇ ਬਦਲਦੀ ਧਰਮ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਕਬੂਲੇ । ਇਸੇ ਲਈ ਰਾਵੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ, ਸ਼ਾਂਤ ਜਿਹੀ ਥਾਂ ਚੁਣੀ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦਬਿਆ ਤੇ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਲੋਕ ਚੇਤੰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਕਲਾਨੌਰ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਦੂਰ ਹੱਟ ਕੇ ਸੀ ।

ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਮੁਢਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਈਆਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ।

ਇਕ ਕਰੋੜੀਏ ਨੂੰ ਜਦ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਯਾਰੋ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਡੀ, ਇਲਾਕਾ ਸਾਡਾ, ਰਈਅਤ ਸਾਡੀ ਤੇ ਵਿਚ ਇਹ ਤਪਾ ਕਿਥੋਂ ਆਣ ਬੈਠਾ ? ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਏ, ਮਾਲਕੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਏ ਨਾ । ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪੱਟਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦੇਣ । ਬੜਾ ਸੜਿਆ ਭੁੱਜਿਆ ਕਰੋੜੀਆ । ਉਹਦੇ ਤੇ ਤਨ ਬਦਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ । ਆਖਦਾ ਫਿਰੇ—ਇਹ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਏਗਾ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੁੱਲਾਂ ਗਾਲ ਦੇਵੇਗਾ । ਨਗਰ ਉਜਾੜ ਦਿਓ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉੱਜੜ ਜਾਉਗੇ । ਕਣਕ ਨੇ ਤੇ ਪਿਸਣਾ ਏਂ ਘੁਣ ਕਿਉਂ ਪਿਸੇ ?

ਪੰਜ-ਸੱਤ ਸਾਥੀ ਤੇ ਮਗਰ ਵਾਰੂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਇੱਕਠੀ ਹੋਈ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਮੁੱਕਾ ਕਿ ਨਗਰ ਨੂੰ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ । ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ

ਕਰੋੜੀਆ ਆਪ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਈ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ—ਫੂਕ ਸੁੱਟੋ ਕੁਰਾਹੀਏ ਦਾ ਨਗਰ ।

ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਏ ।

ਘੋੜਾ ਤ੍ਰਭਕਿਆ । ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਘੋੜਾ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸ਼ਾਹ-ਸਵਾਰ। ਬੜੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ । ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਭੱਜ ਗਏ ।

ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਇਹ ਮਾਜਰਾ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਸੁਰਤ ਆਈ । ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਈ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ—ਇਹ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਹਨ, ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲੈ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।

ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰ ਬੈਠਾ । ਉਸ ਆਖਿਆ—ਮੈਂ ਤੇ ਫੂਕ ਕੇ ਈ ਦਮ ਲੈਣਾ ਏਂ । ਉਠਿਆ, ਹੱਥ 'ਚ ਮੁਆਤਾ ਫੜ ਲਿਆ, ਅੱਗ ਲਾਈ, ਜਵਾਲਾ ਚਮਕ ਪਈ । ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਆ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਰਾਹ ਖੇੜਾ ਤੇ ਲੱਭਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਸੌ ਬਿੱਘੇ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ।

ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੱਥੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਇਆ । ਕਿਰਤ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ । ਸੰਗਤ ਜੁੜਨ ਲੱਗ ਪਈ । ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮਰਦਾਨਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ । ਸਾਥ ਟੁੱਟ ਗਿਆ । ਆਖਿਰ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸਾਜਾਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਕਰੋੜੀ ਮੱਲ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਤੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਚੱਕ ਦਾ ਨਾਂਅ ਕਿਉਂ ਨਾ ਧਰਿਆ ਜਾਏ ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਤੇ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਕ ਕੋਠਾ, ਫਿਰ ਦੋ ਤਿੰਨ, ਫਿਰ ਪੰਜ, ਵੇਖੋ ਵੇਖੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਛੰਨਾਂ ਪਾਈਆਂ ।

ਨਗਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਬਹੁਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਗਰਾਹੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਨਾਲ ਈ ਨਗਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉੱਦਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੀ । ਉੱਦਮ ਅੱਗੇ ਲੱਛਮੀ ਤੇ ਪੱਖੇ ਅੱਗੇ ਪੌਣ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਕਬੂਲ ਤੇ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ–ਇਹ ਧਨ ਅਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਇਹ ਪਾਪ ਦੀ ਕਮਾਈ ਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਸ਼ਰਧਾ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮਹੀਪਤ ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧ ਖਾਲੀਆਂ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਏ ਨਾ। ਉਹ ਵੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਣਾਉਣੇ ਈ ਸਨ।

ਇਹ ਨਗਰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। ਨਗਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਗਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਬੰਦਾ ਉਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਸਕੇ।

ਰਾਵੀ ਨਦੀ ਨੂੰ ਈਰਾਵਤੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਈਰਾਵਤੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਸੀ।

੧੭

ਨਗਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਗਰ

ਬਲਵੰਡ ਮਿਰਾਸੀ ਜੰਗਲ ਸੇ ਆਇਆ।
ਸਦਾ ਕਰੇ ਭਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨ ਭਾਇਆ।

ਨਗਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਗਰ ਚੁਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਬਣਤਰ, ਉਹਦੀ ਵਸੋਂ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਦੀ ਸੀ, ਕੌਮਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਸਰਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਜਗ ਦਾ ਭਰਮਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਰਸ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਖਿੜ ਗਈ, ਤਦ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਣ ਕੇ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸਫਰ 'ਚ ਕਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣੇ ਤੇ ਕਈ ਦੋਸਤ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਲੰਘਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ। ਛੋਟੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲੰਮੇ ਸੁਪਨੇ। ਕਈ ਤੇ ਆਪੇ ਈ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਵਿਚ ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਗੇੜਾ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਸਤਿਸੰਗ ਸੁਣ ਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਏ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਈ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਢੂੰਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਵਾਰੇ-ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਈ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਆਉਂਦਾ ਸੁਰੇਸ਼ ਵਾਂਗ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦਾ। ਹਿੱਲਣ ਦਾ ਨਾਂ ਈ ਨਾ ਲੈਂਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨੇਤਰ ਮਿਲ ਗਏ। ਮਸਤੀ ਛਲਕ-ਛਲਕ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਬਸ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਏ ਗੁਰੂ, ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਵਿਚ ਈ। ਆਖਣ ਲੱਗੇ—ਭਾਈ ਤੂੰ ਕਲ-ਤਾਰੂ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਇੰਨੇ ਈ ਵਚਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਹ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਦੇਖ ਕੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਜ਼ਰਾ ਸਕਦਾ। ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ ਉਹਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਾ ਵਾਰਨੋਂ ਕਦੀ ਨਾ ਸੰਗਦਾ।

ਭਾਈ ਮੂਲਾ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਨਿਮਰਤਾ ਇੰਨੀ ਆਈ ਕਿ ਹੱਦ ਈ ਹੋ ਗਈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਰਾਹਗੀਰ ਜਾਣਿਆ-ਅਣਜਾਣਿਆ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਈ ਇਕ ਬਹਿਰੂਪੀਏ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਚਾਰੇ ਕੰਨੀਆਂ ਝਾੜ ਲਈਆਂ ਸੱਖਣਾ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਗੱਠੜੀ ਭਰੀ ਸਿਰ ਤੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਖੋਹ ਲਈ ਅਖੇ, ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ—

—ਮੈਂ ਤੇ ਕਦੇ ਲੁੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਹ ਗੱਠੜੀ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੱਫੇ ਵੀ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਡਾਕਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ। ਮੈਂ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਏਂ, ਲੋੜ ਏ, ਲੈ ਜਾ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਏ।

ਦੋ ਸੱਜਣ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੋਲ ਆ ਗਏ।

ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ—

—ਜੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਮੰਨੋਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਛੜੋਗੇ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮੰਨੋਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਛੜੋਗੇ। ਇਹ ਮਿਲਣ ਇਲਾਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚ ਫਿੱਕ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਕਦੇ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੱਲ ਤੇ ਰਾਮਾ ਡੰਡੀ । ਡੰਡੀ ਨੂੰ ਤਪ ਤੋਂ ਮੋੜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਪ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਕਦੀ ਸੁਰਖਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਵਲੋਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮੋੜਾ ਪਾਓ । ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵੱਲ ਤੇ ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵੱਲ, ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਸੇਵਾ ਵੱਲ । ਦਾਨ ਵੱਲ ਲਾਓ ਦਿਲ ਨੂੰ, ਇਹੋ ਤਪ ਏ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ, ਜੀਭ, ਕੰਨ ਤੇ ਪੈਰ ਹੱਥ ਕਿਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਕੁਝ ਈ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸੀ–

ਅਖੀਂ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ, ਵਿਣ ਕੰਨਾਂ ਸੁਨਣਾ ।
ਪੈਰਾਂ ਬਾਝਹੁ ਚਲਣਾ, ਵਿਣ ਹੱਥਾਂ ਕਰਨਾ ।
ਜੀਭੈ ਬਾਝਹੁ ਬੋਲਣਾ, ਇਓਂ ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ ।
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣਿ ਕੇ, ਤਉ ਖਸਮੈ ਮਿਲਣਾ ।

ਇਕ ਜੋੜੀ ਹੋਰ ਆਈ । ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ ਮਾਲੋ ਭਾਈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਂਗਾ ਆਖਦੇ ਸਨ । ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਜੁੱਟ ਬੜਾ ਸੀ । ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਇੱਕਠੇ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਣ ਤੇ ਆਸਨ ਇਕੱਠਿਆਂ ਵਿਛਾਉਣਾ, ਖਾਣਾ ਇੱਕਠਿਆਂ, ਸੌਣ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਸੌਣਾ । ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੋਲ ਰਖਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਇਕ ਰੁਚੀ ਵਿਚ ਗਾਉਣਾ ਸੁਣਨਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਮ ਏ । ਜਿਹੜਾ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਉਹ ਸੁਣੇ, ਜਿਹੜਾ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਏ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਗੱਲ ਮਾਮੂਲੀ ਏ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਗੱਲ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫਲ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨਾ-ਸੁਣਨਾ, ਇਕ ਉਪਾਸਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਦੂਜਾ ਗਿਆਨ ਵਧਦਾ ਏ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਹੁਣ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ । ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ।

ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਏ ਸਨ।

–ਸਨਮੁਖ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਨੇਕ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਹਨ । ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਤੇ ਸਦਾ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿਣਾ, ਹਰ ਵੱਡੇ ਅੱਗੇ

ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣਾ । ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਤੇ ਭਾਈ ਜਾਪੂ ਨੂੰ ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ । ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਹਨ : ਪ੍ਰਥਮ ਈਰਖਾ, ਦੂਜਾ ਹਉਮੈ, ਤੀਜਾ ਨਿੰਦਾ, ਚੌਥੇ ਬੁਰਾਈ । ਸਿੱਖ ਨੇ ਇਹ ਚਾਰੇ ਈ ਛੱਡੇ ਹਨ ਤੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਏ ।

ਭਾਈ ਸ਼ੀਂਹ ਤੇ ਗੱਜਣ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸਮਝਾਈ ਸੀ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਅਸਚਰਜ ਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ
ਸਤਿਆ ਕਰਕੇ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਜਾਣੇ ਜਾਵਨ
ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਨਾ ਸਕੀਏ ।
'ਗੁ' ਨਾਮ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
'ਰੂ' ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਇਹ ਅਨੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ, ਭਾਈ ਜੀਤਾ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਉਘੇ ਸਿੱਖ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਮਨ ਕੋਮਲ, ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੁੱਧ, ਸਰੀਰ ਉੱਜਲ, ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਥੇ ਵੀ ਗਏ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੱਸੇ ਤੇ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਾ ਆਏ ਤੇ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੀ ਗੋਦੜੀ 'ਚ ਛੁਪਾ ਲਈਆਂ । ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਸਾਂ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ ਏ । ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੈ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸੇਗਾ । ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮੰਨਦਾ ਏ ਤੇ ਕੌਣ ਨਹੀਂ । ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਈ ਮੰਨਣਗੇ, ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਲ੍ਹ । ਹਕੂਮਤ ਓਪਰੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੋਡੇ ਮੁੱਢ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਏ ।

ਟਾਕਰਾ ਇਕ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਸੀ । ਇਧਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਨ ਪੰਜਾਬੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ । ਸਿੱਧੀ ਪੱਧਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣੀ ਹੈ ਉਹ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ

ਦੂਜੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਮਝਾ ਦੇਣੀ ਏ । ਬੱਸ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਾਰੀਗੇਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਨਾਮ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗਣੇਸ਼, ਸਰਸਵਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ।

ਅਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੋਲੇ—ਨਾਮ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ । ਠੀਕ ਹੈ ਨਾ, ਕੋਈ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਜਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਾਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਰਾਹ ਸੌਖੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਬਾਣੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ । ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਰਥ ਹੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਣ । ਇਹ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬ ਏ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਲਈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆ ਗਿਆ । ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਪੁੱਛੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣੀ । ਜਗਤ ਦੀ ਵਰਤਣ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਜ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ । ਉਹ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਾਹਦਾ ਏ ਜਿਹੜਾ ਅੰਨ-ਧਨ ਲਈ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰੇ, ਜਿਹੜਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਦਾ ਫਿਰੇ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਉਸਾਰੂ ਸਮਾਜ ਉਸਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕੋਈ ਉਚ-ਨੀਚ ਨਹੀਂ, ਭਰਮ ਵਹਿਮੇ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਜਿਨਸੀ ਨਸਲੀ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਗੱਲ ਪੁੱਜ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਵਿੱਚ ਵਿੱਥ ਬਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ । ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਰਯਤਿ ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਸਬਾਏ, ਦੁਹੁ ਅੰਤਰ ਸੋ ਜਾਸੀ ।

ਕਹਤ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਸਾਚੇ ਕੀ ਪਾਉੜੀ, ਰਹਸੀ ਅਲਖ ਨਿਵਾਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਨ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਈ ਸਭ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸੀ–

ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਸਦੇ ਸਦਾ,
ਛਿਆ ਦਰਸ਼ਨ ਸਭ ਸੇਵਕ ਸੇਉ ।
ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ।

੧੯

ਸਾਨ੍ਹ ਪਾਲ ਰੱਖੇ ਸਨ

ਵੱਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਈ ਦੇਵਤੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਏ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਚ ਹਰੇਕ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਨ । ਜਿਹੜਾ ਮਰਜ਼ੀ ਆ ਜਾਏ ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਕਈ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਕਈ ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਕਈਆਂ ਰੱਬ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਬਹੁ-ਰੰਗੀ ਏ । ਇਹਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਚਰਚਾ ਛਿੜ ਗਈ ਸੀ । ਗੱਲ ਧੂਣਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਛਿੜੀ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਵਰਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ । ਜੋਗੀ ਜਦ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ । ਸੰਨਿਆਸੀ ਵੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜ ਬਹਿੰਦੇ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਲੋਕ ਇਕ ਵਾਰ ਤੇ ਆਣ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਹਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂਘ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਤੇ ਫਿਰ ਧਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਏ। ਦੁਨੀਆ ਭਟਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਾਪ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਕੋਈ ਤੱਕੜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਗਰੀਬੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ ਇਮਾਨ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਖ਼ੁਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਪੰਘੂੜਾ ਝੂਟ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਗਰੀਬ ਦੀ ਕੋਈ ਦਾਦ ਫਰਿਆਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਭਗਵਾਨ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਹੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੱਥ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਭੁੱਲੇ ਬੰਦੇ ਕਿੱਧਰ ਜਾਣ ? ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਥੋਂ ਲੱਭਣ । ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਖਾਣ ਨੂੰ ਅੰਨ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਹਕੂਮਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਆਕਾਰ ਛੋਟਾ ਸੀ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਥੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਸਨ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੌਖੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਨਿਭਾਉਣੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਉਹ ਵੇਖਦਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਲ ਵਾਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਖੇਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੇਖ ਕੇ ਈ ਪਰਤ ਜਾਂਦਾ।

ਇਹ ਸਾਧ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਏ ? ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਰਾਹੀਂ ਧਨਾਢ ਜੱਟ ਏ। ਚਹੁੰ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਖਵਾਉਂਦਾ ਏ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਮਦਾਰੀ ਕਿਥਰੋਂ ਆ ਗਿਆ ਏ। ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਬੜਾ ਪਾਪ ਸੀ। ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਬਹਿਣ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਵੇਖਦੇ ਗੁਰੂ ਆਪ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਏ। ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਤਿਊੜੀਆਂ ਉਭਰ ਪੈਂਦੀਆਂ, ਸਾਧ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ? ਪਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਧ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੌਣ ਦੇਵੇ। ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਏ।

ਨਵੇਂ ਲੋਕ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਨਵੇਂ ਘਰ ਤੇ ਨਵੇਂ ਧੰਦੇ। ਨਵੀਂ ਕਿਰਤ, ਨਵਾਂ ਢੰਗ। ਵਕਤ ਸਿਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਵਕਤ ਸਿਰ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਨੀ, ਹਲ ਵੀ ਵਾਹੁਣਾ ਤੇ ਲੱਤ ਤੇ ਲੱਤ ਰੱਖ ਕੇ ਸੌਣਾ ਵੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਆ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਂਦਿਆਂ, ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਵਿਹੜਾ ਸਾਫ ਕਰਨਾ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਾ ਪੁਸ਼ਕਾ ਕੇ ਰਖਣਾ। ਦੱਬ ਕੇ ਵਾਹ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਹ। ਖੂਬ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਂਦੇ।

ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਜਦ ਸ਼ਰਗਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਦਾਲ ਵਿਚ ਕੜਛੀ ਘਿਓ ਦੀ ਪਈ ਵੇਖੀ, ਸ਼ੱਕਰ ਚੌਲ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਭਰਵਾਂ ਖਿਲਿਆ ਤੇ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਕਰ ਉੱਠੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਘੜਿਆ ਘੜਾਇਆ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—ਅਸੀਂ ਸਾਧ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਏ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ। ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਮਣ ਕੁ ਪੱਕੇ ਦਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰੂਰਾ ਨਾ ਰਲਿਆ ਆਪਸ ਵਿਚ. ਤੇ ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ। ਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਲ। ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ:

—ਕਿਹਾ ਲੱਗਾ ਸਾਡਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ?

—ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਈਏ, ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਸਾਨ੍ਹ ਪਾਲ ਰੱਖੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਜਚੀ ਨਾ, ਬੋਲੇ—ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਸਾਧ ? ਇਦਾਂ ਮਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਭਰਿਆ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਠਹਿਰੋ ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ।

ਸਾਧ ਫਿਰ ਆ ਗਏ—ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ, ਸਾਡਾ ਪੈਂਡਾ ਖੋਟਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ. ।

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ—ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ?

ਸਾਧਾਂ ਆਖਿਆ—ਸਾਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਇਨਸਾਨ ਪਾਲ ਰੱਖੇ ਹਨ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਿਰ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਸਾਧ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਣ ? ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਭਰਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਠਹਿਰੋ ।

ਸਾਧ ਫਿਰ ਰੁਕ ਗਏ । ਇਕ ਅਠਵਾਰਾ ਹੋਰ ਲੰਘ ਗਿਆ । ਤਿਆਰੀ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਆਗੂ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ—ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਫਿਰ ਬੋਲੇ—ਕੈਸਾ ਲੱਗਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ?

ਆਗੂ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ—ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦੇਵਤੇ ਪਾਲ ਰੱਖੇ ਹਨ ।

ਗੱਲ ਅਜੇ ਮੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਖਵਾਇਆ, ਪਿਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਜੋ ਮੰਗਿਆ ਉਹੋ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਝ ਗਈ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਾ ਕਰੇ ।

ਫਿਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਆ ਗਏ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ—ਸਤਿਗੁਰ, ਬੜੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰੋ ?

—ਸਾਡਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਜਾਂ ਐਵੇਂ ਭੱਸ ਖਰਾਬਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਆਗੂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਲੋਕ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ । ਅੱਖਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ।

—ਆਖਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਤੇ ਦੱਸੋ ਅਸਾਂ ਪਿੰਡ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

—ਦੇਵਤੇ ਕੀ ਹੋਏ, ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

—ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

—ਜਦੋਂ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਸਮਾਨ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਜਦ ਇਹ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਖੀਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਜਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਜਾਣੇਗਾ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਵੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਜਾਣੇਗਾ । ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਖੋ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਜੂਝਦਾ, ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਰੂਪ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜਿਸ ਮਾਨਸ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾਨਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ ਅਸੀਂ ਪਸ਼ੂ ਸਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਆਦਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ । ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਕਰਮ ਏ, ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰੀਏ । ਨਾਮ ਜਪੀਏ, ਵੰਡ ਛਕੀਏ ।

ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ । ਨਾਮ ਤਰਾਜ਼ੂ ਦੀ ਡੰਡੀ ਵਾਂਗ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖਣਾ । ਨਾ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਉਲਾਰ ਨਾ ਵੰਡ ਛੱਕਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਬੜੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੈ । ਆਪ ਜੋ ਉੱਤਮ ਰਸੀਏ, ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਨ । ਇਸ ਪੰਥ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ।

ਬਾਣੀ ਨੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ । ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਪਰ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਗਈ । ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਜਪਣਾ ਤੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਭਗਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਬੂਹਾ ਆਣ ਖੜਕਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਲਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਚੋਰ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਾੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖਿਦਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਨੇ ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਖੇਡ ਖੇਡਣੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਸੀ ।

੧੯

ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਣਨ ਲਹਿਣਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਲਛਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ

—ਘਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨਵੀਂ ਕੌਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਏ, ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਏ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਘੱਟ ਰਹੀ ਏ, ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਅਡੰਬਰ ਰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਲੋੜ ਏ ਜਿਸ ਦੇ ਲਹੂ ਵਿਚੋਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਆਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬਲ ਹੋਵੇ, ਹੌਸਲਾ ਬੁਲੰਦ ਹੋਵੇ, ਸਿਰੜੀ ਹੋਵੇ । ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝੇ ਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੇ। ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਖਵਾਬ ਪੂਰੇ ਹੋਣਗੇ । ਪਿਉ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜੇ ਪੁੱਤ ਸਾਂਭਣ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏ, ਵਰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੇ ਬਾਲੇ ਵੀ ਲਾਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੇ ਹਨ । ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅੱਖ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਏ । ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਲਛਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੀਆ ਕੀਤਾ ਪਰ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਲਈ, ਐਵੇਂ ਹੂੰ-ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਫਿਰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹੋ ਈ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ।

—ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਭੋਲੇ ਬਣ ਰਹੇ ਹੋ । ਗੋਂਗਲੂਆਂ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਝਾੜੋ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਕੀ ਜੁਆਬ ਦੇਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

—ਵਿਚਾਰਨਾ ਤੇ ਪਵੇਗਾ।

—ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਛੂਹ ਤੇ ਲਿਆ ਏ ਪਰ ਇਹਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਚੁਣਿਆ । ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ, ਬਾਹਵਾਂ ਘੱਟ ਹਨ ਤੇ ਖਲੇਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਏ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਏਧਰ ਧਿਆਨ ਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਏ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਸੰਪਰਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕੱਲਾ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

—ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਕਿਉਂ ਓ, ਅਸੀਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗੇ ।

—ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਐਵੇਂ ਹਵਾ 'ਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ । ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਏ । ਇਹ ਪੰਡ ਮੈਨੂੰ ਭਾਰੀ ਜਾਪਦੀ ਏ, ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੀ ਪੈਣ

ਜਾਣੀ । ਇਹ ਪੰਡ ਕੋਈ ਜਿਗਰੇ ਵਾਲਾ ਈ ਚੁੱਕੂ । ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਈ ਜਾਪਦਾ ਏ । ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਨ ਵੀ ਏ । ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਹੈ । ਬੰਦਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਏ, ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਊ ।

—ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈਏ ?

—ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਿਆਲ ਬੜੇ ਉੱਤਮ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਗੂ ਚੁਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਭਾਈ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਧਰ ਅੱਖ ਪੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ । ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਈ ਯੋਗ ਏ । ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਬਾਰੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਲੱਛਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਕ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ

—ਪੰਚਾਇਤ ਬੈਠੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ, ਫੈਸਲਾ ਕਿਸੇ ਨੱਕੇ ਤੇ ਆ ਕੇ ਮੁੱਕੇਗਾ ਈ ਨਾ ?

ਭੱਟ ਵੀ ਆਏ ਸੱਤਾ ਬਲਵੰਡ ਵੀ । ਰਬਾਬੀ ਵੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਵੀ । ਇਕ ਢਾਣੀ ਜਿਹੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ । ਵਿਚਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਨ । ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜੇ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਆਣ ਕੇ ਇਕ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਏ ।

—ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਸੱਤ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਚ ਟਿਕਿਆਂ, ਹੁਣ ਵਸਨੀਕ ਬਣ ਗਿਆ ਏ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ । ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਕੋਠੇ ਬਣੇ, ਦੀਵਾਨ ਖਾਨਾ ਉਸਾਰਿਆ । ਉਹ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹੁਣ ਭੇਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਬੋਲਿਆ,

—ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਏ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਧਨਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਨਰਮ ਸੁਭਾਉ, ਹੱਥ ਜੋੜਨਾ, ਇਹਦੀ ਮੌਲੀ ਦਾ ਉਸ ਗਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਏ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੁਭਾਉ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਦਤਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਈ ਕਮਾਲ ਕੀਤਾ ਏ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਐਸੀ ਘੜਤ ਘੜੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ।

ਵਿਚ ਬਲਵੰਡ ਬੋਲ ਪਿਆ—

—ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ, ਮਸਤੀ ਰੂਪੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਬਲ ਲਾ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਹਿਲਾ ਜੀਵਨ ਕੱਢ ਕੇ ਆਤਮਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ । ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ, ਲਹਿਣਾ ਅੱਗੇ ਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹਾ ਵੇਖੀਦਾ ਏ । ਧੰਨ ਏ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਕਾਰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਨਿਭਾਈ । ਪੁੱਤ ਤੱਕ ਇਹ ਕਾਰ ਨਾ ਨਿਭਾ ਸਕੇ ।

ਲੱਛਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ—ਬੰਦਾ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆਖੇ ? ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰਨਾ, ਬੜਾ ਕਠਨ ਕੰਮ ਏ । ਗੱਲ ਪਤੇ ਦੀ ਆਖੀ ਏ "ਪੁਤਰੀ ਕਉਲ ਨ ਪਾਲਿਓ ਕੰਨ ਮੁਰਟੀਐ ।" ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤਾ । ਕਿਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਾ ਚਤਾਰਿਆ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਆਖਿਆ

ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਰਿਝਾਉਣਾ ਕਠਨ ਕੰਮ ਏ, ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਨਾ ਨਿੰਦਿਆ, ਨਾ ਉਸਤਤ, ਨਾ ਕਰਮ, ਨਾ ਪੂਜਾ, ਨਾ ਧਨ, ਨਾ ਦੌਲਤ ਰਿਝਾ ਸਕੀ । ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਲ ਲਵਾਂਗੇ ਨਾਗ ਦੇਵਤਾ । ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਪਾ ਲਿਆ ਏ ? ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਗੜ੍ਹ ਫ਼ਤਿਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੂ । ਇਹ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਏ ।

—ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੇ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਲਹਿਣਾ ਈ ਦੱਸੇ ਤੇ ਦੱਸੇ । ਵੈਸੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਹਨ ।

ਕਿਸ ਦਾਇ ਤੂੰ ਰੀਝਾਇਆ—ਕਿਹੜੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਤੇਰੇ ਥਿਅ ਆਪਣਾ, ਸਰੂਪ ਪਲਟ ਛੋਡਿਆ ।

ਲਹਿਣਾ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਸੀ, ਮਗਨ ਸੀ, ਚੁੱਪ ਸੀ, ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸੰਤਾਂ-ਮਹੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ । ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਬੁੱਲ ਖੁਲ੍ਹੇ,

—ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਏ, ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਘਾਲ ਏ ਜੋ ਪਾਸਕੂ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਆਪ ਬਗੀਚਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਿੰਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਜਲ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਖੇਤੀ ਪੁੰਗਰ ਪਈ ਏ, ਪਰ ਅਜੇ ਡੋਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਈਆਂ । ਮੈਂ ਵੀ ਅਖੌਤੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭੰਵਿਆ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਿਆ ਏ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਏ, ਨਿਸਚੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਗੱਲ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਏ, ਪਰ ਹੈ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਰਾਹ ਦਾ ਝਉਲਾ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਪਰ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਮੈਂ ਅਜੇ ਅਨਜਾਣ ਹਾਂ ।

ਵੈਸੇ ਕਿੰਨੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਆਸਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਸੇਵਕ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ।

—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ ਸਮਾਧੀ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ, ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨਾ, ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਲਾਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਲਾਲੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਰਹਿੰਦੀ ਏ । ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਸੇਵਕ । ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੁਆ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਬਚ ਜਾਏ ਫਿਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਦਿਨ ਢਲਿਆ ਸ਼ਾਮ ਪਈ, ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋਤਾ, ਸੁਰਤ ਟਿਕਾਣੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਟੋਲੀ 'ਚ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾ ਬੈਠੇ । ਕੁਸੰਗ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ । ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਰੱਖੀ ਏ । ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਰਾਤੀਂ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗੁੱਟ ਹੋਇਆ ਝੂਮਦਾ ਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਵਿਚ ਘੁਟ-ਘੁਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰਸ ਪੀਂਦਾ ਏ ਤੇ ਮਸਤੀ ਮਾਣਦਾ ਏ ।

ਪੁੱਤਰ ਇਕ ਦਿਨ ਆਖਣ ਲੱਗੇ-ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਾਂ । ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਸਿਰਫ ਲਹਿਣਾ ਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਸਿਰਫ ਚੌਕੇ ਜੋਗਾ ਈ ਰਖਿਆ ਏ ।

ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ 'ਚ ਬਹਿਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਏ ਫਿਰ ਲਹਿਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ।

ਇਕ ਜਣਾ ਬੋਲਿਆ—ਪੁੱਤਰ ਫ਼ਕੀਰੀ ਧਨ ਤੋਂ ਖਾਲ੍ਹੀ ਹਨ, ਤਾਹੀਉਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗੋਈ, ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਨਾਲ ਦੀਵੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਲੱਗੀ, ਦੀਵਾ ਜੋਤ ਬਣ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਧਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਸਭ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਏ—

ਪਾਰਸ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ, ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿਣਾ ।
ਚੰਦਨ ਹੋਆ ਚੰਦਨਹੁ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ।
ਸੱਚ ਸਮਾਣਾ ਸਚੁ ਵਿਚਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਵਹਿਣਾ ।
ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਣਨੁ ਲਹਿਣਾ ।

੨੦

ਬੋਲਿਆ ਬਾਬਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ

ਨਵਾਂ ਮੁਲਕ, ਨਵੀਂ ਜ਼ਬਾਨ, ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਮੌਸਮ, ਨਾ ਵੇਖੇ ਨਾ ਸੁਣੇ। ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਲੋਕ, ਨਵੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਚਿਹਰੇ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਅੱਲਾ-ਤਾਅਲਾ ਨੇ ਹਕੂਮਤ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਏ, ਮੈਂ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹਕੂਮਤ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਕਿੱਦਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਏ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੁਣ ਕਿੱਦਾਂ ਜਾਵਾਂ ? ਉਸ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਣਾ ਲਈ। ਹੁਣ ਜਿਊਣਾ ਮਰਨਾ ਮੇਰਾ ਇਥੇ ਈ ਹੈ।

ਰਾਣਾ ਸਾਂਗਾ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਵਾਹਦ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਏ, ਇਥੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਈ ਈਮਾਨ ਦੇ ਝੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰੱਖਣੇ ਹਨ। ਲੋਧੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੱਯਦਾਂ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਈ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਬਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਤੇ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਉਸਦਾ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਬੰਦੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੀਨਾਰ ਚਿਣਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਬਾਬਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵੱਖਰੇ ਸਨ, ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਰੰਗ ਢੰਗ ਨਿਰਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀਆਂ। ਜੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਈ ਚੱਲਣਾ ਏ।

ਬਾਬਰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਕੋਈ ਐਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਲੋਧੀ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ, ਪਰ ਪਰਦੇ ਦੇ ਓਹਲੇ। ਏਦਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਬਗ਼ਾਵਤ ਫਿਰ ਘਰ-ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇਗੀ, ਸੰਭਾਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਾਬਰ ਇਹ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੱਯਦਾਂ, ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਮੌਲਾਣਿਆਂ, ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੇਰੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਅੜਾਵੇ। ਬਾਬਰ

ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਲੱਖ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ । ਨਾ ਰਹੇ ਬਾਂਸ ਤੇ ਨਾ ਵੱਜੇ ਬੰਸਰੀ ।

ਇਕ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਫੁੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ । ਬਾਬਰ ਉਹਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਉਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵੀ ਗਲ ਘੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਇਕ ਲੋਧੀ ਅਮੀਰ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ।

ਬਾਬਰ ਲਈ ਇਹ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ । ਹਰ ਚੀਜ਼ ਓਹਦੇ ਲਈ ਅਜਨਬੀ ਸੀ । ਉਹ ਆਪ-ਆਪਣੀ ਤੁਜ਼ਕ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਧਰਤੀ ਵੀ ਨਵੀਂ ਏ, ਇਥੇ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਉ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ, ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅਮੀਰ-ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਜਦ ਤਕ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਏ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਣ ਦਿਓ—ਐਵੇਂ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨਾਲ ਗਵਾਹੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ । ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਾਕਤਵਰ ਜਾਨਵਰ ਹਾਥੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਏ । ਬਾਦਸ਼ਾਹਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਏ। ਝੂਲਦੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸਮਤ ਮਾੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹਾਥੀ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਆਬੋ-ਹਵਾ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ।

ਗੰਗਾ-ਜਮਨਾ ਭਾਵੇਂ ਦਰਿਆ ਹਨ ਪਰ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਜਦੇ ਹਨ । ਆਬੇ ਜ਼ਮ-ਜ਼ਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਘਾਹ ਉਗ ਪੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਦਲ-ਦਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਅਸਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ । ਅਸਾਂ ਪਹਾੜੀ ਦਰਿਆ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਾ ਏ । ਪਹਾੜ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਏ । ਨਾ ਅਸਾਂ ਖੂਹ ਵੇਖੇ ਤੇ ਨਾ ਤਾਲਾਬ ।

ਹਾਥੀ ਚਹੁੰ ਊਠਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਇਕੱਲਾ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਹਿਰਨ ਇਕ ਬਹੁਤ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਜਾਨਵਰ ਏ, ਉਹਦਾ ਗੋਸ਼ਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਏ ।

ਨਿਉਲਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਏ । ਮੋਰ ਬੜਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਜਾਨਵਰ ਏ । ਇਹਦੇ ਪਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਗੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ । ਖਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਏ ।

ਗਜਰੀ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਸ਼ੈਅ ਏ । ਇਹ ਵਕਤ ਦੱਸਦੀ ਏ । ਇਕ ਘੜੀ ਬੀਤ ਗਈ ਦੂਜੀ ਘੜੀ ਲੰਘੀ । ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਤੇ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਿਆ ।

ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮੌਸਮ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਤਿੰਨ । ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਤੇ ਬਰਖਾ ਰੁੱਤ ।

ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਹਵਾ ਚਲਦੀ ਏ, ਬੜੀ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਏ ।

ਗਰਮੀ ਅੱਲਾ ਪਨਾਹ । ਮੇਰੇ ਅਮੀਰ-ਵਜ਼ੀਰ ਤੰਗ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਕਈਆਂ ਦਾ ਤੇ ਦਿਲ ਈ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ ਏ । ਉਹ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰਾਂ ਇਥੇ ਧਰੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾ ਨੇ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹਕੂਮਤ ਬਖਸ਼ੀ ਏ, ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਕਿ ਜਰ ਕੇ ਖਾਵਾਂ । ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ ਇਹਨਾਂ ਪੀਰਾਂ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਕੋਲੋਂ । ਇਹ ਆਪਣੀ ਡੁਗ-ਡੁਗੀ ਵਜਾਈ ਜਾਣ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਧੌਂਸੇ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਬਾਬਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਐਮਨਾਬਾਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ । ਆਖਦਾ ਇਕ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਫ਼ਕੀਰ ਜਾਪਿਆ ਸੀ ।

ਅੱਲਾ ਦਾ ਨੂਰ ਸਿਰਫ ਉਸ ਘਰਾਨੇ ਵਿਚ ਏ । ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਾ ਦੇਵੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਏ ।

ਅਸੀਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ । ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਯਾ ਅੱਲਾ-ਯਾ ਖੁਦਾ ਰਹਿਮ । ਸ਼ੁਕਰ ਏ ਤੇਰਾ ਪਰਵਰਦਿਗਾਰ । ਅੱਲਾ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁਆਵਾਂ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਿਆ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ।

ਦੁਆ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਰਹਿਮ ਅੱਲਾ ।

੨੧

ਪਾਣੀ ਤੋ ਬਰਸੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ

ਘਟਾ ਚੜ੍ਹੇ ਬੱਦਲ ਗੱਜਣ, ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੇ, ਹਵਾ ਵਿਚ ਨਮੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ ਡੱਡੂ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਫੇਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੀਂਹ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਲੱਛਣ ਈ ਨਾ ਲੱਭੇ ਤੇ ਫਿਰ ਬੱਦਲ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ ਏ । ਨੌ ਕੋਹ ਤੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੀਂਹ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਆਕਾਸ਼ ਬਲੌਰ ਵਾਂਗ ਸਾਫ ਸੀ, ਚਿੱਟੀ ਦੁੱਧ ਚਾਦਰ ਵਾਂਗ । ਬੱਦਲ ਨਾ ਬਦਲੀ ਦੀ ਭੈਣ । ਨਾ ਹੁਸੜ ਤੇ ਨਾ ਗਰਮੀ ਦੀ ਤਪਸ਼ । ਮੌਸਮ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ, ਤੇ ਫਿਰ ਬਰਖਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜੰਵ ਕਿਥੋਂ ਆ ਜਾਊ ?

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ ਵਾਂਗ ਪਰੁਚੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸੂਈ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਰੁੱਖਾ ਮਿੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਸਨ । ਮੋਟਾ ਖਾਣਾ ਤੇ ਮੋਟਾ ਪਹਿਨਣਾ ਤੇ ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ । ਉਲਝਣ ਗਲ ਵਿਚ ਪੈਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ । ਗੱਲ ਉਹ ਕਰਨੀ ਜਿਹੜੀ ਅਗਲੇ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ । ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ-ਡੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ । ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ ਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਅਗਲੇ ਦੇ ਖਾਨੇ ਪੁੱਜੇ ਇਹ ਵੀ ਤੇ ਇਕ ਕਲਾ ਏ । ਗੱਲ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ । ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਾ ਦਿਲ ਮੋਹ ਲਵੇ । ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਏ ਗੱਲ ਨਾਲ । ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਏ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਏ, ਚਹੁੰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹਿਣ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦੀ ਏ, ਇਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿਰਫ ਗੱਲ ਦਾ ਈ ਏ । ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸੀ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਸਨ । ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਥਲੀਆਂ । ਹੀਰੇ ਗੋਦੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ। ਨਵੇਂ ਅਖਾੜੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਮੇਲੇ ਛੇਤੀ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਛੇਤੀ ਉਜੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੋਲੇ—ਬਹੁਤਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਅਸਾਂ ਮਿਹੜ ਪਾਉਣੀ ਏ । ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸੋਭਾ ਏ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ, ਤੇ ਜੇ ਚੰਡਾਲ ਮੰਡਲੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਜਿਊਣਾ ਮੁਹਾਲ ਹੋ ਜਾਊ । ਇਕ ਵਾਰ ਤੇ ਇਥੇ ਉਹ ਬੰਦੇ ਵੱਸਣੇ

ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਕਸਵਟੀ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਨ । ਦੁੱਧ ਪੀਓ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛਿੱਟ ਨਾ ਪਈ ਹੋਵੇ । ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਖਾਓ ਜੁੱਸੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋਣ । ਭਗਤੀ ਤੇ ਦਿਲ ਟਿਕੇ ਤੇ ਮਨ ਵੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋਵੇ । ਸ਼ੁੱਧ ਖਾਧਿਆਂ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਚਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਜਿਹਾ ਅੰਨ ਤਿਹੀ ਬੁੱਧ ।

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਨੇ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ—ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਈ ਨਿਖਾਰਨੀ ਏਂ ।

—ਮੈਥੋਂ ਕੱਲਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨੀ । ਹਰ ਬੰਦਾ ਜਿੰਨੇ ਜੋਗਾ ਏ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਖਾਬ ਪੂਰੇ ਹੋਣ । ਦੁਨੀਆ ਵੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਨੀਂਦਰੇ ਸੌਂਵੇਂ । ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਛਿੱਟ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ ਫਿਰ ਉਹਦੀ ਖਲੜੀ ਵਿਚੋਂ ਭੈਅ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਏਗਾ । ਨਵੀਂ ਹਕੂਮਤ ਏ, ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਭਿੱਜੇ ਕੰਬਲੀ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਭਾਰੀ ਹੋ । ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਜਬਰ ਵੇਖੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਜਰ ਸਕਦੇ ਓ ਜਰੋ । ਜਦੋਂ ਜਰਨ ਦੀ ਸਤਿਆ ਨਾ ਰਹੇ ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਕੰਬਲ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਓ, ਇਹ ਭੂਰਾ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਈ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਊ । ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਆਪ ਛੇੜੋ ਨਾ ਤੇ ਬਦੋਬਦੀ ਜੇ ਗਲ ਪੈ ਜਾਏ ਤੇ ਫੇਰ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਜਾਓ । ਟਾਕਰਾ ਫੇਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ । ਸਮਝਾਉਣਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ । ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਮਝਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ । ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਉਠੋ ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ । ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੋ । ਤੁਹਾਡਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਈ ਵੱਖਰਾ ਏ । ਗੰਗਾ ਤੀਨ ਲੋਕ ਸੇ ਨਿਆਰੀ । ਦੁਨੀਆ ਅੱਯਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁਕੀ ਏ । ਤਿਹਾਈਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਲਹੂ ਨੇ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਕਤਲੇ-ਆਮ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੱਖ ਲਿਆ ਏ । ਦੌਲਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅੰਬਾਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕੋਈ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ । ਫਿਰ ਦੌਲਤ ਕਾਹਦੇ ਜੋਗੀ ? ਨਾਗਣ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਫਿਰ ਕੀ ਏ । ਬਾਬਰ ਨੇ ਹੁਣ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਏ । ਲੋਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ । ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਲਿਆਓ । ਜਿਹੜਾ ਇਥੇ ਇਕ ਵਾਰ ਆ ਗਿਆ ਫਿਰ ਨਾ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਉਹ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੱਲ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਛੁਹੀ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਰਾਵੀ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ । ਸਾਰਾ ਟੋਲਾ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਤੋਰਨ ਜਾਏ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਤੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਸੀ । ਕੌਤਕ ਰੱਬ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਿਆ, ਧੁੱਪ ਨੇ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਤਾਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਸੂਰਜ ਸਵਾ ਨੇਜੇ ਤੇ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੰਦਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਮਨ ਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇਵਤੇ ਆ ਗਏ । ਇਕਦਮ ਮੌਸਮ ਨੇ ਪਲਟਾ ਖਾਧਾ। ਆਸਮਾਨ ਨੇ ਕਿਤੇ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਨਾ ਦਿੱਤੀ, ਬੱਦਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਝੁੰਡ ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚਲੇ ਆਏ।

ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਡੁੱਲ੍ਹਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਦਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਏ । ਇਹ ਰੀਤ ਆਰੀਆਵਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਚਲਾਈ ਸੀ । ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਰੱਬ-ਰੱਬ ਕਰਨਾ । ਇਸੇ ਲਈ ਆਸ਼ਰਮ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ । ਮੰਦਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

—ਬੱਦਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਨੇ, ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਆ ਗਿਆ । ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਬਰਸਣ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ । ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਕੀ ਡਰਨਾ ਹੋਇਆ ! ਸਾਡੇ ਕਿਹੜੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਲੀੜੇ ਭਿੱਜ ਚੱਲੇ ਨੇ ! ਅਜੇ ਬੱਦਲ ਬੜੀ ਦੂਰ ਏ ! ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰੂਹ ਖਿੜੇਗੀ, ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨਗੇ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ।

—ਡਰਪੋਕ ਡਰਦੇ ਹਨ ਮੀਂਹ ਤੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਆ ਰਿਹਾ ਏ । ਕੁਦਰਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਏ । ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਬੋਲਿਆ ।

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ । ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਚ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਰਾਵੀ ਕਿਹੜੀ ਵਿਥ ਤੇ ਹੈ ?

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ ਏ । ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਹਨ ।

—ਚੱਲੋ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਪੈਰ ਪੁੱਟੋ । ਰਾਵੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਸਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਨੇ । ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਨ ।

—ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਹੀ ?

—ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਈ ਜਾਣੇ । ਤਾਰੂ ਭਾਈ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ।

ਰਾਵੀ ਆ ਗਈ ਤੇ ਬੱਦਲ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਆਏ । ਟੋਲੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੰਢਾ ਰਾਵੀ ਦਾ । ਨਾ ਕੋਈ ਦਰਖਤ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਿਰ ਲੁਕਾਉਣ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ । ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਹਨ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਬੋਲਿਆ ।

—ਅਜੇ ਪਹਿਲੀ ਚੁੱਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਮੀਂਹ ਆਖੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹੀ ਆਂ । ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਨਾਲੇ ਭਰ ਗਏ । ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਨਾਲੇ ਆਣ ਮਿਲੇ । ਨਾ ਕੋਈ ਰੁੱਖ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਿਰ ਲੁਕਾਉਣ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ । ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਲੋਕ ਜਾਣ ਕਿੱਥੇ ? ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਂਗਵੀਂ ਧਾੜ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਨੱਸ ਗਈ ਤੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪਿਛੋਂ ਝੜ ਗਈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰਾਵੀ 'ਚ ਚੁੱਭੀਆਂ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਮੀਂਹ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੋਹਲੀ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਿਆ । ਬੜੇ ਠਰ੍ਹੰਮੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਰਾਵੀ 'ਚੋਂ ਨਹਾ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਖੜ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੜੁੱਚ ਲਹਿਣਾ ਰਾਵੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ, ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾ ਪੂੰਝਣ ਲੱਗੇ । ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾ ਕਿੱਦਾਂ ਪੂੰਝਿਆ ਜਾਏ । ਜਿੰਨਾ ਪੂੰਝਦੇ ਓਨਾ ਮੀਂਹ ਹੋਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਲਹਿਣਿਆ, ਇੰਨੇ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਿਉਂ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਮੈਂ ਤੇ ਨਹਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਈ ਆਉਣਾ ਸੀ ?

ਅੱਗੋਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਬੋਲਿਆ ਨਾ ।

ਗੁਰਾਂ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ—ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ ? ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ?

—ਨਈ ਹਜ਼ੂਰ ! ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਲਹਿਣਾ ਬੋਲਿਆ, ਬੱਦਲ ਤੇ ਗੜੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਭੂਆ ਦੇਣ ਤੇ ਫਿਰ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਾਹਦੀ ?

—ਤੁਸਾਂ ਈ ਤੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾਏ ਹਨ ਕਿ ਔਕੜ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਾ । ਮੀਂਹ, ਝੱਖੜ ਆਉਣਗੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।

ਤਦ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ :—

ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਰਿ ਸ਼ਰਧਾ ਧਰਿਹੀ ।
ਮਨ ਕਰ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਵਨ ਕਰਿਹੀ ।
ਸੋ ਜਮ ਕੈ ਨਹਿ ਦੇਖਣ ਪੈ ਹੈ,
ਸੁਖ ਸੋ ਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤਿਨ ਹ੍ਵੈ ਹੈ ।

੨੨

ਕਿੱਕਰ

ਫੁੱਲੀਆਂ ਕਿੱਕਰਾਂ, ਤੁਕਲੇ ਲੱਗੇ, ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਮੋਛਾ, ਲੋਹੇ ਵਰਗਾ ਪੱਕਾ, ਪਲੰਘ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਰਖਾਣ ਮੋਛਾ ਲੱਭੇ ਕਿੱਕਰ ਦਾ। ਚੁਗਾਠਾਂ ਕਿੱਕਰ ਦੀਆਂ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਲੀ ਕੱਢ ਕੇ ਤਰਖਾਣ ਬਣਾਵੇ। ਸੰਦੂਕ, ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲਾ ਚਰਖਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਿੱਕਰ ਦਾ।

ਏਧਰ ਕਿੱਕਰਾਂ ਫੁਲੀਆਂ ਤੇ ਓਧਰ ਕਿੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਪਏ। ਜੱਟ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਲਵੋ, ਕਢਾ ਲਏਗਾ ਪਰ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਮੋਛਾ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਟਾਹਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹਿੰਗੀ ਕਿੱਕਰ। ਕਿੱਕਰ ਨਾ ਹੋ ਗਈ ਸੁੰਢ ਦੀ ਗੰਢੀ ਹੋ ਗਈ।

ਗਰੀਬ ਘਰ ਕੁੜੀ ਤੇ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਇਕੋ ਜਿੰਨੀ ਏ। ਮੁਟਿਆਰ ਹੋਈ ਕਿੱਕਰ ਤੇ ਦੁਆਲੇ ਪੰਜ ਭਾਰੂ ਗੇੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ। ਕਿੱਕਰ ਨਾ ਹੋਈ ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋ ਗਈ।

-ਤੇਰੇ ਘਰ ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਕੁੜੀ ਏ, ਫਿਰ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਕਿਉਂ ਏਂ, ਕਿੱਕਰ ਵੇਚ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਪੈਸੇ ਆਗਾਊਂ ਲੈ-ਲੈ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਸਾਲ ਨੂੰ ਵੱਢ ਲਵਾਂਗੇ। ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਤੂੰ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਣਾ ਲਵੀਂ। ਤੇਰੀ ਕੁੜੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਏ।

-ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਤੇ ਲਾਈ ਏ, ਨੰਬਰਦਾਰਾ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਪਲੰਘ ਬਣਾਉਣਾ ਏ। ਬੰਦਾ ਕੁੜੀਆਂ ਜਵਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਸਹੁਰੇ ਤੋਰ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਵੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਕੰਜਕ ਏਂ। ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸਹੁਰੇ ਤੋਰਨਾ ਏ ਨਾ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਾਮਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ।

ਨੰਬਰਦਾਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ-ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ, ਦੂਜੀ ਪੱਤੀ ਵਾਲੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿੱਕਰ ਖੂਬ ਪਾਲੀ ਏ। ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਦੇਣਾ ਏ ਨਾ। ਤਰਖਾਣ ਸੱਦ ਲੈ। ਇਹਦਾ ਸੰਦੂਕ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਕੁੜਮਣੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਫਿਰੇਗੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ।

-ਨੰਬਰਦਾਰਾ ਧੀਆਂ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਗਿੱਠ ਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਏ। ਤੇ ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਧਨਾਢ ਖੜਪੈਂਚ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਾਅ ਲੱਗੇ ਤਾਂ **ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ** ਨੇ। ਗਰੀਬ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰੇਗਾ।

-ਬਾਬਰ ਦਾ ਰਾਜ ਏ, ਸਾਰੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪਿੜਵਾ ਦਊ, ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਵੀ ਧੀ ਏ, ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਏ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਇੱਜ਼ਤ ਏ।

ਮੇਰੇ ਵੀ ਚਾਰ ਪੁੱਤ ਨੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾ। ਮੈਂ ਚਾਰ ਸੰਦੂਕ ਬਣਵਾਣੇ ਨੇ ਨੂੰਹਾਂ ਲਈ ਤੇ ਇਕ ਧੀ ਵਾਸਤੇ। ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਦੇਣਗੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਜਿਹਨੇ ਇਧਰ ਨਜ਼ਰ ਚੁੱਕੀ। ਮੈਂ ਧੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪਾਲੀ ਏ ਕਿੱਕਰ। ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਏ ਕਿੱਕਰ ਵਿਚ। ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਏਂ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਹੋਵੇ ਕੰਮੀਂ ਤੇ ਗਰੂਰ ਏਨਾ, ਓਏ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਜੰਮੇ। ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਮਰੋੜਾ ਦਿੱਤਾ ਮੁੱਛ ਨੂੰ।

ਨੰਬਰਦਾਰ ਜੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਥੋਂ ਨਾਬਰ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਵੀ ਮਜਬੂਰੀ ਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੱਤੀ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਤੋਂ ਸਾਂਈ ਫੜ ਲਈ ਏ। ਇਹ ਕਿੱਕਰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਰਹਿਮਤੇ ਨੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖੀ ਸੀ। ਮੁੰਡਾ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਹੁਣ ਅਮਾਨਤ ਬਾਬੇ ਦੀ ਏ। ਸਾਂਈ ਫੜੀ ਸੀ, ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਨਾ ਇਹ ਕਿੱਕਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇਣੀ ਏ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੀ ਪੱਤੀ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੂੰ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵੋ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਮੋਛੇ ਪਾਕੇ ਲੈ ਜਾਵੋ। ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਏਨੀ ਚਲਾਕੀ ਕੰਮੀ ਹੋ ਕੇ। ਓਏ ਇਹ ਗੁਰ ਕਿਥੋਂ ਸਿਖਿਆ ਈ?

ਨੰਬਰਦਾਰਾ ਰਹਿਮਤੇ ਸੁਖ ਜੂ ਆਈ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ। ਪਾਣੀ ਤੇ ਇਹੋ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਏ ਨਾ ਕਿੱਕਰ ਨੂੰ, ਇਹ ਵੀ ਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਏ ਨਾ। ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਖੜਾ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਵਿਚ। ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਰਨਗੇ ਮੈਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ।

-ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ ਈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

-ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਈ ਬੁੱਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾਂ। ਕਿੱਕਰ ਵੇਖ ਕੇ ਝਗੜਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਈ। ਧੀ ਦੇ ਸਾਕ ਦੀ ਕੋਈ ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਭਲਾ ਸ਼ਖਸ ਨਾਂਹ ਵੀ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਸੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਧੀ ਦਾ ਸਾਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਏਸੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਏਸੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁੱਖਣਾ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਕਿੱਕਰ ਧੀ ਏ, ਮਾਂ ਨੇ ਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਏ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ

ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਏਂ। ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਏ। ਰਹਿਮਤੇ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛਿਆਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਈ, ਅਜੇ ਕਿੱਕਰ ਜਵਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਮੌਲੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਐਵੇਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂ।

ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਬੜਾ ਉਸਤਾਦ ਏਂ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਰੰਨ ਨੂੰ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਈ ।

ਕਸਮ ਕੁਰਾਨ ਪਾਕ ਦੀ ਮੈਂ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ। ਰਹਿਮਤੇ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਏ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਂਗਲ ਲਾ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਇਹ ਦੌਲਤ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਏ।

ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਏ।

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਏ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਵਾਨ ਜਹਾਨ ਕਿੱਕਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਏ। ਫੇਰ ਕਿਹਦੀ ਹਿੰਮਤ ਸੀ ਕਿ ਕਿੱਕਰ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਚੁਕ ਕੇ ਵੇਖੇ। ਅੱਲਾ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਨਾ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਾਲਕੀ ਜਤਾ ਸਕਦਾ ਏ। ਖੁਦਾ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਦੇ ਵਾਰਸ ਖੁਦਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿੱਕਰ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਕਿੱਕਰ ਨਾ ਹੋ ਗਈ ਦੇਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਪੂਜਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਹੱਥ ਜ਼ਰੂਰ ਜੋੜਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲੀ ਕਿੱਕਰ ਏ, ਇਹ ਰਹਿਮਤਾਂ ਵਾਲੀ ਕਿੱਕਰ, ਇਹਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਪਾਕ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਹੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿੱਕਰ ਸੀ ।

ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕ ਏਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ।

-ਅੱਲਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਸੀਰ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਲਾ ਜਿਹਨੂੰ ਦੇਵੇ । ਰਮਜ਼ਾਨ ਮੀਆਂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੇਲਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਰੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਭਗਤ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਏ, ਬੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਏ ਭਗਤ ਵਿਚ।

ਕੌਤਕ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸੀ, ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰੰਪਾਰ ਏ, ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਏ, ਉਹਦੀਆਂ ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਦੂਜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ, । ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ, ਲੰਗਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਢਿੱਡ ਇੱਕ ਤੰਦੂਰ ਏ, ਜਦ ਤੱਕ ਬਾਲਣ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਤਪੇ । ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਆਂਦਰਾਂ ਨੱਕੀ ਪੂਰ ਖੇਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿੱਕਰ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿੱਕਰ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੋ ਤੇ ਹਲੂਣਾ ਦਿਉ । ਪਰਸ਼ਾਦ ਪਾ ਜਾਓਗੇ, ਪਦਾਰਥ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੇ, ਜੋ ਮੰਗੋਗੇ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕਿੱਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ।

ਫੇਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਕਿੱਕਰ ਈ ਤੁਹਾਡੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰੇਗੀ, ਪੱਕਾ-ਪਕਾਇਆ ਲੰਗਰ ਕਿੱਕਰ ਦੇਵੇਗੀ, ਜ਼ਰਾ ਖੇਚਲ ਕਰੋ ।

ਗੱਲ ਫੇਰ ਅਣਸੁਣੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਲਹਿਣਿਆ ਕਿੱਕਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹ, ਹਲੂਣਾ ਮਾਰ, ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨੀ, ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਏ, ਫਰਮਾਇਆ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ।

ਝਟ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆਂ ਕਮਰਕੱਸਾ ਕੀਤਾ, ਆ ਵੇਖਿਆ, ਨਾ ਤਾਅ ਵੇਖਿਆ ।

ਲਹਿਣਾ ਕਿੱਕਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਸਨ, ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਹਰਕਤ ਤੇ ।

ਹੁਕਮ ਏ, ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ, ਹੁਕਮ ਸੁਣਨਾ, ਫੇਰ ਸੋਚਣਾ ਕੀ । ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਚੇਤੰਨ ਸੀ, ਤੇ ਉਹਦੀ ਅਵੱਸਥਾ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ । ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿੱਕਰ ਨੂੰ । ਕਿੱਕਰ ਹਿੱਲੀ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਭੀੜ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਫੇਰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਜ਼ਰਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ! ਹਲੂਣੇ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਕਤੀ ਆਈ, ਹੁਲਾਰਾ ਜਿਹਾ ਆਇਆ, ਕਿੱਕਰ ਝੂਮੀ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਇਕ ਅਚੰਭਾ ਸੀ, ਇਕ ਅਣਹੋਣੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਕਿੱਕਰ ਹਿੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਕਾਰੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਭੋਜਨ, ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਫਲ, ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਵਿਛਾ ਲਈ ਚਾਦਰ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ, ਏਦਾਂ ਜਾਪੇ

ਜਿਵੇਂ ਕਿੱਕਰ ਭੰਡਾਰਾ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਨਿਅਮਤਾਂ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਕੇਰੀ । ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਏ, ਜਾਂ ਝੂਠ ?

ਇਹ ਇਕ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ, ਖ਼ੁਦਾਈ ਨੂਰ ਦੀ ਝਲਕ ਸੀ । ਲਹਿਣਾ ਜਦ ਕਿੱਕਰ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਨੂਰਾਨੀ ਨੂਰ ਟਪਕ ਰਿਹਾ ਸ਼ੀ ।

ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ, ਬਰਕਤ ਨਹੀਂ, ਮੁਅਜਜ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਰਹਿਮਤ, ਇਹ ਸਭ ਕੀ ਸੀ, ਇਹ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਈ ਜਾਣੇ, ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ।

੨੩

ਅੱਗ ਲਾ ਦਿਓ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾ ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਠ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਧਨਾਢ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ । ਐਵੇਂ ਨਵਾਂ ਜਿਹਾ ਖਿਆਲ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਲੁਕਾਈ ਮਗਰ ਲੱਗ ਗਈ । ਲੋਕਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਹੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ, ਧਰਮਸਾਲਾ ਵੀ ਉਸਰ ਗਈ । ਕਿਹੜੀ ਨਾਨਕ ਨੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੀ ਏ । ਰੌਣਕ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵਧੇਗੀ ਨਾ, ਸ਼ੋਭਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਣੇਗੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਬਣੇਗਾ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਈ ਏ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ । ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਉਣ, ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਣ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪ ਖੋਲ੍ਹਣ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣਗੀਆਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੋਕ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਦੇ ਨਾ ਮਰ ਜਾਣ । ਕਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਸੌਂ ਕੇ ਵੀ ਵੇਖਣ । ਜਿਹੜਾ ਕਿਰਤ ਕਰੂ, ਉਹਦੀਆਂ ਭੜੋਲੀਆਂ ਭਰਨਗੀਆਂ, ਢਿੱਡ ਭਰਵਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ । ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਲਗਦੀ ਏ, ਪਰ ਇਹਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਹਨ । ਜੜ੍ਹ ਪੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਜਾਣਨ, ਏਸ ਲੰਗਰ ਨੂੰ, ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਲੋਕ, ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਲੋਕ, ਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਲੋਕ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸ਼ੀ । ਸਿਰਫ ਬਰਕਤ ਹੀ ਬਰਕਤ ਸੀ। ਦਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਬਰਕਤ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਜਦੋਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਧੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਪ ਸਿਰ ਤੇ ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਾਣੇ ਚੁਕੀ ਲਿਆਉਂਦੇ । ਇਹ ਇਕ ਆਦਤ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਸਾਂਝ ਵਧੇ । ਮਿਤਰਤਾ ਵਿਚ ਪਕਿਆਈ ਆਵੇ । ਲੰਗਰ

ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਲੋਕ ਖਾਣਾ ਸਿਖਣ । ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਗਲੋਂ ਲੱਥੇ, ਲੋਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਣ ।

ਇਹ ਕੋਈ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਵਾਕਿਆ ਏ, ਸਾਖੀਕਾਰ ਇਉਂ ਆਖਦੇ ਹਨ :

ਇਕ ਦਿਨ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲਗ ਗਿਆ, ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਆ ਗਈਆਂ, ਦਾਲਾਂ, ਲੂਣ, ਮਿਰਚ, ਮਸਾਲੇ, ਘਿਉ, ਲਕੜਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਏਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ ਤੇ ਫੇਰ ਚੁੱਪ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ।

-ਆਉਣ ਦਿਓ, ਲੋਕ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੇ । ਬੋਲ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਨ, ਲੰਗਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬੱਧੀ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਸੰਗਤ ਆ ਰਹੀ ਏ, ਜਾ ਰਹੀ ਏ, ਲੰਗਰ ਪਕੇਗਾ, ਲੋਕ ਛਕਣਗੇ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਯਸ਼ ਵਧੇਗਾ । ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਹੌਲੀ ਸੀ,

-ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਸਦ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਭੜੋਲੀਆਂ ਵੀ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨਗੇ ।

-ਮੈਂ ਭੁਖ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਏ ਲੰਗਰ ਦੀ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਮੈਲੇ ਕੁਚੈਲੇ ਕਪੜੇ ਲਾਹ ਦਿਓ ਤੇ ਨਵੇਂ ਪਾਓ ।

ਫੇਰ ਮੁਸਕਰਾਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਦਾਨੀ ਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ, ਪਰ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਏ, ਲੋਭੀ ਹੋ ਕੇ ਦਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏ । ਇਸ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਕਿ ਇਕ ਦੇ ਦਸ ਮਿਲਣਗੇ, ਅਗਲੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ । ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਹੱਟੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਏ, ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਵਣਜ ਏ, ਇਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਏ । ਗਰੀਬ ਨੇ ਤਾਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਆਟਾ ਲਿਆਉਣਾ ਏ ਤੇ ਜੇ ਅਮੀਰ ਪਰਾਤ ਭਰ ਕੇ ਲੈ ਵੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੀ । ਗਰੀਬ ਦੀ ਤੇ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਏ ।

-ਇਕ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਏ ਤੇ ਇਕ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ।

-ਪੁੰਨ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਾਪ ਰਲ ਜਾਏ ਤੇ ਉਹ ਪੁੰਨ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਪਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਆਟੇ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਏ, ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਲਹੂ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਏ । ਡਾਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਹੀ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ

ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ, ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਹੀ ਹਵਾੜ ਆਏਗੀ ਤੇ ਮੁੱਠ ਆਟੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ।

-ਇਕ ਢੇਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਵੋ, ਅੰਨ, ਬਸਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ । ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਤਿਉੜੀਆਂ ਉਭਰੀਆਂ । ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, ਸਭ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿਓ । ਜਲਾ ਦਿਓ, ਸਵਾਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਬਣਾ ਦਿਓ, ਹੁਕਮ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੀ ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਨਾ, ਕੰਨ ਲਪੇਟ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਗਏ ।

ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ-ਅੱਗ ਲਾ ਦਿਓ, ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਮੁਹੱਬਤ ਨਹੀਂ, ਉਨਸ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਬਦਬੂ ਆ ਰਹੀ ਏ । ਜਿਹੜਾ ਖਾਏਗਾ ਉਹ ਵੀ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਇਹ ਅੰਨ ਧਰਮਸਾਲਾ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਬੁੱਧੀ ਮਲੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ । ਲੰਗਰਖਾਨੇ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ, ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ, ਕਿਰਤ ਦਾ ਅੰਨ ਖਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਲੋਕਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੀ ।

ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ।

ਢੇਰ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਸੀ, ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਲੋਕ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ-ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਇਹ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ । ਜਦ ਤੱਕ ਸੂਰਤ ਪਵਿੱਤਰ ਏ, ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ । ਜਦ ਵੀ ਕਬੂਲੋ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਾਲੇ ਦਾ ਅੰਨ ਕਬੂਲੋ । ਕਿਰਤ ਦਾ ਅੰਨ ਈ ਪਾਵੋ ਲੰਗਰ ਵਿਚ । ਸੁਚਤਾ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਬੁਧੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋਊ, ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਆਏਗੀ, ਲੰਮਾ ਪੰਧ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ।

ਤੁਹਾਡੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛੱਕਣਗੇ । ਤੁਹਾਡੀ ਏਥੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਥੇ ਵੀ।

੨੪

ਪਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਹ ਨਵੇਂ

-ਸੁਣ ਭਾਈ ਲਹਿਣਿਆ, ਜਿਹਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਉਹਦਾ ਮੁਖੜਾ ਚਮਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਨੂਰ ਬਰਸਦਾ ਏ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ, ਕਸ਼ਿਸ਼ ਜਿਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਮਿਕਨਾਤੀਸ ਵਾਂਗ, ਲੋਕ ਆਪੇ ਹੀ ਖਿਚੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਜੀਅ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਆਤਮਾ ਏ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਰੀਰ ਘੜਿਆ ਏ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੇ, ਹੱਡ ਪੈਰ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ।

ਫੇਰ ਫਰਕ ਕੀ ਏ ਬੰਦੇ ਵਿਚ । ਊਚ ਨੀਚ, ਜਾਤ ਪਾਤ, ਇਹ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਠੱਪਾ ਮਾਰ ਕੇ ਭੇਜੇ ਸਨ, ਭਈ ਤੂੰ ਖੱਤਰੀ ਏਂ, ਤੂੰ ਵੈਸ਼ ਏਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਏਂ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ੂਦਰ ਏ । ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰਾਹ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਛਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿਰਫ ਨਕਸ਼-ਨੁਹਾਰ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਫਰਕ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਜਾਤਾਂ ਅਸਾਂ ਆਪ ਘੜੀਆਂ, ਵੱਢ ਅਸਾਂ ਆਪ ਪਾਇਆ, ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ।

ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ । ਹੱਥ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ, ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਅਸਥਾਨ ਦੇਣਾ ਏ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ । ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ । ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ, ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ।

ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਬਸਤਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਮੈਲੇ ਸਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜੋੜਾ ਪਾ ਲਿਆ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਜੋੜਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਣੀ ਏ। ਕਪੜੇ ਧੋਣੇ ਹਨ, ਸਾਬਣ, ਸੱਜੀ ਜਾਂ ਕੱਲਰ ਨਾਲ । ਇਸ਼ਾਰਾ ਪੁਤਰਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ ।

-ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਏ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੀਂਹ ਹਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਧੋਬੀ ਨੂੰ ਸਦਦੇ ਹਾਂ, ਨਾਲੇ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਧੋ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਜੇ ਆਪ ਧੋਤੇ, ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਰਿਹਾ ਏ, ਸੁਕਣੇ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਵੀ ਮੁਥਾਜੀ ਰਹੂ । ਇਕ ਪੁਤ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ।

-ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਜਲਦੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ । ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਕਤ ਲਗਦਾ ਏ । ਧੋਬੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲਗਣਗੇ ਤਾਂ ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੋਬਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ । ਦੂਜੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ । -ਹੁੱਜਤਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ । ਕੰਮ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਣਾ ਏ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਨਜ਼ਰ ਫੇਰੀ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਵੱਲ ।

-ਗੋਲੀ ਕਿਹਦੀ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਕਿਹਦੇ । ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਫਰਜ਼ ਏ । ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਏ ਤਾਂ ਪਿਆ ਵਰ੍ਹੇ, ਮੀਂਹ ਏ ਨਾ, ਕੋਈ ਤੂਫਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਕਪੜੇ ਧੁਪ ਵੀ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਸੁਕ ਵੀ ਜਾਣਗੇ ।

ਕਪੜੇ ਕੱਛੇ ਮਾਰੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਕਪੜੇ ਧੋਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਸੁਕਣੇ ਪਾਏ, ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੋਇਆ, ਮੀਂਹ ਹਟ ਗਿਆ । ਕਪੜੇ ਸੁਕ ਵੀ ਗਏ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਕਰਵਾ ਲਿਆਂਦੇ ।

ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਰ ਵਧੀ, ਲਹਿਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ।

ਕਪੜੇ ਧੋਣੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮੰਨਣ ਦੀ ਏ ।

ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਚੂਹੀ ਮਰ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖੀ ਨਾ ਜਾਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ, ਬੋ ਛੱਡ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ—

-ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਆਓ, ਏਧਰ ਤੇ ਹੁਣ ਨੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਪੁੱਤਰ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਸੁਣਿਆ ।

-ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਹੇੜ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ, ਏਨੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਕੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਚੁੱਪ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ । ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ-

"ਉਠਹੁ ਤੂਹੀ ਕਰਤਾਰ ਪਿਆਰੇ । ਮੂਖਕ ਚਾਇ ਵਹਿਰ ਦਿਹੁ ਡਾਰੇ ।"

ਅਜੇ ਬੋਲ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ, ਪਿਆਰੇ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਚਿਮਟਾ ਫੜਿਆ ਤੇ ਚੂਹੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਆਏ । ਚੂਹੀ ਚੁਕਣੀ ਸੀ ਨਾ, ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਹਾਥੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਚੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ ।

ਘਰ ਵਿਚ ਗੜਬੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿੱਦਾਂ ਪੁੱਤ ਉਦਾਸ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ । ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਾ ਲੱਭੇ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ । ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਪਹੇ, ਮਿਟਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰ ਕੇ, ਨਵੇਂ ਪੂਰਨੇ ਪਾਉਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੰਥਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ । ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ।

-ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਪੁੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਫੋਕਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਏ ।

-ਨਹੀਂ ਭੋਲੀਏ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੁੱਤ ਨੇ, ਸਾਡੀ ਔਲਾਦ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿਹਦੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਏ ।

-ਇਹ ਤੇ ਐਵੇਂ ਗੋਂਗਲੂਆਂ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਝਾੜਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਏ, ਵਿਚਾਰੇ ਤਰਸਦੇ ਹਨ, ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ।

-ਭੋਲੀਏ ਪੁੱਤ ਤੇ ਜੱਦ ਮਿਆਦਾਂ ਹਨ । ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁਲ ਚਲਦੀ ਏ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪੁਤ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ । ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬੜਾ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵੱਡੀ ਏ । ਫੋਕੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ।

ਗਵਾਹੀ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਏ, ਸੁਣ ਮੂਲੇ ਦੀਏ ਪੁਤਰੀਏ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਈ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸਿਰੀ ਚੰਦ, ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕੀ ਲਹਿਣਾ ਸਾਡਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ।

ਮੂਲੇ ਸੁਤਾ । ਪਿਖਹੁ ਮਨ ਗੁਨੀਏ, ਏ ਨਿਜ ਸੁਤ ਕੈ ਪਰ ਸੁਤ ਜਨੀਏ ।

-ਇਹ ਸੰਸਾਰੀ ਮੋਹ ਏ, ਲਹੂ ਦੀ ਹਵਾੜ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋ ।

ਪਰ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨਾ ਮੰਨੀ-ਆਖਣ ਲੱਗੀ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਉੱਦਾਂ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਏ । ਤੁਸੀਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਡੋਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲਵੋ ।

ਸੰਸਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਕੌਣ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ । ਇਕ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਸਤਿਗੁਰੂ । ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਕਿੱਦਾਂ ਖਿਆਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਏ, ਮੀਂਹ ਫੇਰ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਕੰਧ ਵਿਚ ਦਰਾੜ ਜਿਹੀ ਆ ਗਈ । ਛੱਤ ਵਿਚ ਈ ਨਾ ਆਣ ਪਏ । ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਧਰਮਸਾਲਾ ਉਸਾਰੀ ਸੀ । ਫੇਰ ਬਣਾਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਮੀਂਹ ਜ਼ੋਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਰਾਹ ਭਰ ਗਏ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ।

ਨਜ਼ਰ ਫੇਰੀ ਤੇ ਫੇਰ ਨਜ਼ਰ ਪੁੱਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਈ । ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਮਾਂ ਨੇ ਉਲਾਹਮਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੋਣੀ ਏ, ਪਰ ਏਥੇ ਤੇ ਮਾਂਹ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿੰਨੀ ਸਫੈਦੀ ਦਾ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ । ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਮੀਂਹ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹੂੰ ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਮੱਥੇ ਟੇਕੇ, ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ।

-ਇਹ ਕੰਮ ਰਾਜਾਂ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਏ, ਮੀਂਹ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕੰਧ ਨੂੰ ਲੇਪ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ-ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਕੰਧ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਸਾਂਵੀ ਹੋ ਜਾਊ ਤੇ ਫੇਰ ਨਵੀਂ ਬਣਾਉਣੀ ਪਊ ।

-ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਨੇ ਖੁਰ ਜਾਣਾ ਏ, ਲੇਪ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਏ ।

-ਗੱਲ ਸਵਾਲਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਕੰਮ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਏ ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਫੇਰੀ । ਕਮਰਕੱਸਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਝਟ ਹੀ ਕਹੀ ਫੜੀ ਲਹਿਣੇ ਨੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਪੁੱਟਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਪਾਣੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਰ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਾ ਰਹੀ । ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਲੱਤ ਫੇਰੀ ਘਾਣੀ ਵਿਚ, ਮਿੱਟੀ ਰਲ ਗਈ । ਮਲਾਈ ਵਰਗੀ ਬਣ ਗਈ ਮਿੱਟੀ । ਇੱਟਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਿਕਲ ਆਈਆਂ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲਾਈਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਕੰਧ ਲਿਪਣ ਲੱਗ ਪਏ ।

ਕੰਧ ਲਿਪੀ ਗਈ ਤੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ । ਮਿੱਟੀ ਸੁਰੇਸ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਚੰਬੜ ਗਈ। ਮਿੱਟੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਕੰਧ ਹੋ ਗਈ । ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਚ ਗਈ ।

ਆਖਰ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਏ, ਮਾਮੂਲੀ ਏ, ਕੰਧ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੱਲ ਤੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਏ ।

—ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਪਏਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ । ਸੇਵਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਖ ਰੱਖਣੀ। ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਏ ।

—ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਮੇਟਣੀਆਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਲਭਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਫਿਰ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਬਣੂ ।

੨੫

ਕੇਸਰ ਦੀ ਕਟੋਰੀ

ਸ਼ੁਭ ਮਹੂਰਤ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਸ਼ਗਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਕਟੋਰੀ ਕੇਸਰ ਦੀ। ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਕੇਸਰ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਕੇਸਰ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਤੇ ਕੇਸਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਤੇ ਕੇਸਰ ਦੇ ਛਿੱਟੇ, ਕੋਈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਮਾਣਦਾ ਏ।

ਕੇਸਰ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਲਈ ਬਣੀ ਏ ਜਾਂ ਕੋਈ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹੇ ਦੂਲ੍ਹਾ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੂਰਮਾ ਜੰਗ ਜਿੱਤਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਰਾਜ ਗੁਰੂ ਟਿੱਕਾ ਲਾਏ ਕੇਸਰ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਮਿਲੇ ਪੈਗੰਬਰੀ ਦੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੇਸਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗੇ।

ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਭਰੀ ਕਟੋਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਡਿੱਗ ਪਈ, ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਚੁਬੱਚੇ ਵਿਚ। ਗਾਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਚੁਬੱਚਾ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਗੰਦ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਥੋਂ ਤਿਲਕੀ ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਚੁਬੱਚੇ ਵਿਚ। ਕੌਣ ਕੱਢੇ, ਇਹ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਗਈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕਟੋਰੀ ਕੇਸਰ ਦੀ ਏ। ਲੋਕਾਂ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਕਟੋਰੀ ਸੀ ਖਾਲ੍ਹੀ ਕਟੋਰੀ ਕਹਿੰ ਦੀ।

ਖੇਤਾਂ ਵਲੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਸੇਵਕ ਸਨ ਤੇ ਨਾਲ ਭ੍ਰਾਈ ਲਹਿਣਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਜੀਅ ਭਰ ਆਇਆ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ। ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਚਲੋ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ, ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਏ, ਵਾਰਸ ਪੁਤ ਹੀ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੁੱਤ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ। ਨਾਲੇ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਠੰਢਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੁਤ ਵੀ ਠੰਢੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਗੰਦ ਨਾਲ ਭਰੇ ਚੁਬੱਚੇ ਵਿਚੋਂ ਕਟੋਰੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ—ਕੱਢ ਲਿਆ ਕਟੋਰੀ ਬੇਟਾ, ਕਟੋਰੀ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਏ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਏ।

ਅੱਗੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬੋਲਿਆ—ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਨਵੇਂ ਹਨ, ਗੰਦ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਲਿਬੇੜਨੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਟੋਰੀ ਕਢਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ

ਕਿਉਂ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਜਾ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰੋ । ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, ਚੁਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਰੰਗ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ । ਵਾਰੀ ਆਈ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਦੀ—ਬੇਟਾ ਕਟੋਰੀ ਕੱਢ ਲਿਆਵੇ, ਲੋੜ ਏ ਏਸ ਕਟੋਰੀ ਦੀ ।

—ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਛਿੱਥੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਨਿਕਲ ਆਂਦੀ ਏ ਕਟੋਰੀ ਏ ਜਮਸ਼ੇਦ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ।

—ਪੁੱਤ ਜਮਸ਼ੇਦ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਕੀਮਤੀ ਏ ਕਟੋਰੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹਦੀ ਕੀਮਤ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ।

—ਕਟੋਰੀ ਹੋਰ ਖਰੀਦ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਹੜੀ ਦੁਕਾਨ ਲੁੱਟੀ ਗਈ ਹੈ । ਛੱਡੋ, ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਕਟੋਰੀ ਲਈ ਕਿਉਂ ਗੰਦੀਆਂ ਛਿੱਟਾਂ ਪੁਆਈਆਂ ਜਾਣ । ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ, ਲੋਕ ।

—ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ ਕਟੋਰੀ ਕੱਢਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ।

—ਨਹੀਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਐਵੇਂ ਜ਼ਿੱਦੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਜਾਈਦਾ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭਾਂਡੇ ਦੀ ਏ । ਨਾਲੀ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਕਟੋਰੀ ਕੱਢ ਲਿਆਏਗਾ ।

—ਏਸ ਕਟੋਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜ਼ ਏ, ਇਹ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਏ। ਆਖਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ।

ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਸੀ । ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਸਨ, ਉਸ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਝੱਟ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਲੱਭ ਲਿਆਂਦੀ ਕਟੋਰੀ । ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ, ਕਪੜੇ, ਸਰੀਰ, ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ । ਨਾ ਮੂੰਹ ਲੱਭੇ ਨਾ ਮੱਥਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਆਪਣੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਲ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਸਿਰਫ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ । ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਮੈਦਾਨ ਮਾਰ ਲਿਆ ਈ ਭਾਈ ਲਹਿਣਿਆ, ਤੇਰੀ ਰਾਤੀਂ ਤੂੰ ਹੀ ਜੰਮਿਆ ਏਂ, ਤੂੰ ਮੱਲ ਮਾਰ ਲਈ ਏ, ਤੂੰ ਤੇ ਪੁਗ ਗਿਓਂ ਖੇਡ ਵਿਚ ।

ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਕੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਏ। ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ, ਕੋਈ ਗੈਬੀ ਇਲਹਾਮ ਹੋਇਆ ਸੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ, ਉਹਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ, ਉਹਦੀਆਂ ਉਹੀ ਜਾਣੇ ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਖੂਹ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ. ਕਟੋਰੀ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਾਂਜਿਆ. ਬਲੌਰ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਾਈ ਕਟੋਰੀ । ਕਪੜੇ ਬਦਲੇ ਤੇ ਕਟੋਰੀ ਲੈ ਕੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰੱਖੀ।

ਸਾਖੀਕਾਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਸ ਕਟੋਰੀ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਪਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਛਿੱਟਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣਾ ਸੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ । ਪੰਡ ਚੁਕਾਉਣੀ ਸੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ।

ਜਿੰਨੇ ਕਪੜੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਲਹਿਣੇ ਦੇ. ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਕੇਸਰ ਪਿਆ ਏ ।

ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਆਈ ਸੀ. ਫੇਰ ਬਦਲ ਗਈ । ਕੇਸਰ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ । ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਕਟੋਰੀ ਫੇਰ ਭਰ ਗਈ. ਹੁਣ ਤੇ ਸਿਰਫ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ।

੨੬

ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਦਾ ਧਨੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਘਰ ਦਾ ਤਾਂ ਅਟੰਕ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੇ. ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਟੱਬਰ ਟੀਰ ਹੈ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਘਰ. ਨਾ ਘਰ ਵਾਲੀ । ਉਹ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਾਪ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਹਨ । ਗੱਲ ਤੇ ਲਗਨ ਦੀ ਏ. ਉਹ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰੋਜ਼ ਨਵੀਂ ਸੰਥਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖਸਮ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕਬੂਲਿਆ ਜਾਏ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਬੰਦਾ ਗ੍ਰਿਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਿਸਾਰ ਦੇਵੇ. ਗ੍ਰਿਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾਂ ਆਸ਼ਰਮ ਏ ।

ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾ ਕੋਈ ਧਨੀ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ. ਲਹਿਣਾ ਇਸ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸੇਵਨਾ. ਟਹਿਲ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਵੇਖਣਾ. ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੇਵੀਦਾ ਏ ਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਾਈਦਾ ਏ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਾਰਸ ਥਾਪਣਾ. ਬੜਾ ਸੋਚਣਾ ਵਿਚਾਰਨਾ

ਪੈਂਦਾ ਏ, ਉਹੋ ਹੀ ਤੇ ਜੱਦ ਮਿਆਦ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਤੇ ਮੁੱਕ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਲਹਿਣਿਆ ਤੂੰ ਲੈਣਾ ਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਣਾ ਏ, ਇਹ ਹੁਕਮ ਤੇ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਨਾ । ਕਦੀ-ਕਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਖਦੇ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਦਾ ਧਨੀ ਆ ਰਿਹਾ ਏ । ਇਸ ਹੋਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ—ਭਾਈ ਲਹਿਣਿਆ ਘਰ ਵੀ ਫੇਰਾ ਮਾਰਨਾ ਏ, ਕਾਰੋਬਾਰ, ਘਰ ਪ੍ਰਵਾਰ, ਯਾਰ ਦੋਸਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲ ਕੇ ਆ । ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਤੋੜੀਦੀ।

ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਪਰ ਹੁਕਮ ਸੀ । ਹੁਕਮ ਬਜਾਇਆ ਖਡੂਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਪੈਰ ਕਿਥੋਂ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣ । ਪੈਂਡਾ ਪਹਾੜ ਬਣ ਗਿਆ । ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਹੀ ਨਾ ਆਏ । ਕਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਸੀ ਖਡੂਰ, ਸਾਹ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਪੁੱਜਾ, ਲਹਿਣਾ ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਟੱਪੀਆਂ, ਘਰ ਓਪਰਾ-ਓਪਰਾ ਲੱਗੇ । ਦੇਹ ਤਾਂ ਖਡੂਰ ਵਿਖੇ ਆ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਚਿੱਤ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਛੱਡ ਆਇਆ ਸੀ ਲਹਿਣਾ'। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਮਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟਿਕਦਾ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦੀ ।

ਉਖੜੇ-ਉਖੜੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ—ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖ਼ਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ । ਉਥੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗੱਫੇ । ਇਥੇ ਵੰਡੇ ਆਈ ਚੀਜ਼ ਹਿੱਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ । ਉਥੇ ਛੰਨੇ ਦੁੱਧ ਦੇ, ਇਥੇ ਸਿੱਪੀ ਦੁੱਧ, ਉਥੇ ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਭਰੀ ਕਟੋਰੀ ਤੇ ਤਰਦਾ ਘਿਉ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁੱਕੀ ਸ਼ੱਕਰ ਤੇ ਵਿਚ ਚਿਮਚਾ ਘਿਉ ਦਾ ।

ਲਹਿਣਾ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਉਦਾਸ-ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਏ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਖਾਮੋਸ਼ੀ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਰਿਹਾ । ਕੀ ਇਹ ਮੇਰਾ ਘਰ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਗੱਭਰੂ ਮੇਰੇ ਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ? ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਓਪਰਾ ਕਿਉਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਹੋਰ ਏ ਤੇ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਹੋਰ ਏ ।

—ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਸੰਥਾ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਏ ਨਾਨਕ ਨੇ । ਤੂੰ ਸਾਧ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਏਂ, ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਲੰਗਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ।

ਪਰ ਲਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਕੁਝ ਗਵਾਚਿਆ-ਗਵਾਚਿਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਖਾਲ੍ਹੀ ਬੁੱਤ ਹੀ ਭੌਂਦਾ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ । ਰੂਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਟਿੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਕਬ ਇੱਕ ਛਿਨ ਚਿਤ ਪਰਚਤ ਨਾਹੀਂ । ਕਬ ਆਂਙਨ ਕਬ ਬਾਹਰ ਜਾਹੀਂ ।

ਗੁਰ ਪਦ ਪੰਕਜ ਢਿਗ ਮਨ ਛੋਰਾ । ਤਨ ਆਇਓ ਥੋ ਘਰ ਕੀ ਓਰਾ ।

—ਇਕ ਬੁੱਤ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਨਾ ਬੋਲੇ ਨਾ ਵੇਖੇ ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ, ਜ਼ਬਾਨ ਸੀ ਪਰ ਗੁੰਗੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ, ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਣ ਕੇ ਸਾਹ ਲਿਆ । ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਗਈ, ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਜੰਦਰਾ ਵੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈ ਧਰਤੀ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਿਛੋਂ ਪੁਜੇ, ਅਜੇ ਜੁੱਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਹੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਸੰਭਾਲ ਲਈ, ਲਹਿਣਾ ਹੁਣ ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜੋਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਸੀ ।

—ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਾਤ ਏ ਕਿ ਦਿਨ, ਇਕ ਸਵਾਲ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੀਤਾ ।

—ਭੋਲੇ ਲੋਕ ਕੀ ਜਾਣਨ ਬੋਲੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ।

ਪਰ ਜਦ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ, ਉਸ ਵੀ ਕੁਝ ਬੋਲਣਾ ਸੀ । ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਲਹਿਣਾ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਸੱਭੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜੇ ਹਜ਼ੂਰ ਰਾਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਦਿਨ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਤਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੱਲ ਨਿਕਲ ਆਈ ਤੇ ਸਭ ਬੋਲੇ—ਮੇਰੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਕੀ ਏ । ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਤਲੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਮੁੱਠ ਮੀਟੀ ਸੀ ।

—ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਸੀ ਬੋਲਿਆ—ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸ ਸਕਾਂ, ਜੇ ਰਹਿਮਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿਓ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਕੀ ਏ, ਤੁਹਾਡੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਧਾਂ ਹਨ ਇਥੇ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਏ ।

ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਜਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਮਾਰੀ । ਪਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਹੀ ਵੇਖਿਆ । ਘਰ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਚੂਰਮੇ ਖਵਾਉਂਦਾ

ਏ, ਘਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਜੋਗੜਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

- ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਵੀ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਬਾਬੇ ਬੁਢੇ ਨੇ, ਪਰ ਆਪ ਠੇਡਾ ਖਾ ਗਿਆ, ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ, ਪਰ ਸੱਟਾਂ ਨਾ ਲੱਗੀਆਂ ਸੰਭਲ ਗਿਆ।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਬੁਢਿਆ ਰਾਤ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਏ।

-ਮਿਹਰਬਾਨ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਏ।

ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਏ। ਤੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲੂਮ ਕਰ ਲਿਆ ਏ।

-ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਸੀਂ ਜੱਟ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਤਾਰੇ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਤ ਕਿੰਨੀ ਏ। ਲਾਗੇ ਲਹਿਣਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਬੋਲ ਪਿਆ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇਰੀ ਰਾਤ ਏ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਦਿਨ। ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਅਸਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪਰਜਨੇ ਹਨ।

ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਏ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵਢੋ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕੀ ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੰਗ ਤਾਂ ਉਹੋ ਹੀ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਨੇਰਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਜੋਤੀ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਚਹੁੰ ਕੂਟਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਏ।

-ਪੁੱਤਰਾਂ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਏ। ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਨੇ ਤੇ ਸੇਵਕ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨੇ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਏ ਗੁਰ ਗੱਦੀ। ਮੋਹ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਵੱਗਦੀ ਨਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ।

ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨਾ ਆਖਰੀ ਪਰਖ ਸੀ ਪੇਰ ਬਹੁਤ ਕਰੜੀ। ਸਿੱਖ ਉਹੋ ਹੀ ਏ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਏ, ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਜਾਏ ਪਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾ ਤਿਆਗੇ, ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ, ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਸਰੀਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਬੱਝਾ ਨਹੀਂ

ਰਹਿੰਦਾ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਾਰ ਰੂਹ ਦੇ ਜਰਾ ਕੁ ਹੁਲਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੜਕ ਪੈਂਦੀ ਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਹੁੰਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਬਰਾਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ ਉਸ ਚੁਰਾਹੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਜਿਥੇ ਆ ਕੇ ਹਰ ਬੰਦਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜਲ ਏ, ਇਹ ਗੱਲ ਲਹਿਣਾ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੇਵਕ। ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਲ ਵਿਚ ਗੋਦੜੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪੈਸੇ, ਦਮੜੇ, ਮੋਹਰਾਂ, ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ, ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਗੱਲ ਕੀ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਸਭ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਖਲਕਤ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਸੀ ਕੱਟਨ ਚਲਿਆ।

ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਲਿਆ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ, ਮਗਰ ਲਗ ਪਈ ਖਲਕਤ, ਮਗਰ ਚੰਗੀ ਭੀੜ ਸੀ ਸਾਰਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਥੇ ਤੁਰ ਚਲਿਆ ਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਇਹਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਕਿਥੇ ਏ। ਬਾਬਾ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਸੀ ਤੇ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ।

ਜੰਜ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਸੀ ਬਾਬਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ, ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਬਾਬਾ ਤੇ ਪਿਛੇ ਹੇੜ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਓ ਸਾਡਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਸਾਂ ਕਿਧਰ ਜਾਣਾ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਐਵੇਂ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

-ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਚੱਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ।

-ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਘਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਮੁੜ ਜਾਓ।

ਇਕ ਮੁੱਠ ਦੋ ਮੁੱਠਾਂ, ਪੈਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਟੀਆਂ, ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਚੁਗਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਭੀੜ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਗਈ, ਅੱਧੀ ਭੀੜ ਛੱਡ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੋ ਮੁੱਠਾਂ ਦਮੜਿਆਂ ਦਿਨਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਸੁਟੀਆਂ। ਲੋਕ ਮਾਲ ਲੁੱਟਣ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪਏ, ਭੀੜ ਦਾ ਲੱਕ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਅਜੇ ਵੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਲੋਕ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਜਥਾ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਹੁਣ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੁੱਠਾਂ ਸੁਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਸ ਵਿਚ ਮੋਹਰਾਂ ਸਨ, ਸੋਨਾ ਸੀ, ਚਾਂਦੀ ਸੀ, ਲੋਕ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਗਏ । ਸਗੋਂ ਵਾਹਵਾ ਸੇਟ ਕੀਤੀ, ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਦੋ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਹੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਚੁਗਣ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਕਬਰਸਤਾਨ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸਾਂਝੇ ਸਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ । ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਮਗਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਬਾਬੇ ਨੇ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁੱਟੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਪੈ ਗਈ । ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਦੋ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਮਗਰ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਭ ਨੱਠ ਗਏ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਬਾਕੀ ਸਨ ।

ਬਾਬੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਥਰ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਵਗਾਹਤਾ ਮਾਰਿਆ, ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਜਾ, ਬਾਬਾ ਉਥੇ ਹੀ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦਰਖਤ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮਗਰ ਸਿਰਫ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਹੀ ਸੀ ।

ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਭਾਈ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਚਲੀ ਗਈ ਏ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ?

-ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੇਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਘਰ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ, ਮੈਂ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕਾਂ, ਮੈਂ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂ ?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਣ ਕੇ ਆਖਿਆ-ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਆਖਿਆ ਲਹਿਣਿਆ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਜੋਤੀ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਏਂ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ।

-ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਧਨੀ ਆ ਰਿਹਾ ਏ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਰਾਹਤ ਹੋਈ ਏ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਧਨੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਏ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਏ ਜਿਹਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦੇਵਾਂ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਫਕੀਰ ਲੋਕ ਹਾਂ ਪੁਰਖਾ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਹੀ ਕੁਝ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਕੁਝ ਸੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਅੱਧ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ । ਵੇਖੀਂ ਪੰਡ ਭਾਰੀ

ਏ, ਕਿਧਰੇ ਡੋਲ ਨਾ ਜਾਈਂ, ਬਿਖੜਾ ਪੈਂਡਾ ਏ, ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਵਾੜ ਏ । ਸੂਲਾਂ ਮਿਧਦਿਆਂ ਚਲਿਆ ਜਾਹ, ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਅਜੇ ਸਾਡੀ ਮੰਜਲ ਦੂਰ ਏ।

੨੭

ਧੰਨ ਤੂੰ ਤੇ ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ

ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਲ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਨਿਬਾਹੀ,
ਇਕ ਦੋਹੀ ਟਕਸਾਲ ਇਕ, ਇਕ ਕੁਤਬਾ, ਤਖਤ ਸੱਚਾ ਦਰਗਾਹੀ ।
ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀ ॥

ਤਖਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੱਦੀ, ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ, ਇਹ ਵਸਤੂ ਝਗੜੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹਨ । ਝਗੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਏ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਤਖਤ ਦਾ ਵਾਰਸ ਵਲੀ ਅਹਿਦ । ਤਖਤ ਉਹਦਾ ਜਿਹਦੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇਜ਼, ਗੱਦੀ ਦਾ ਉਹੋ ਮਾਲਕ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਚੜ੍ਹੇ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਉਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਮੈਂ ਗੱਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਨਾ ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬਾ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਏ ਨਾ ਹੀ ਡਾਗਾਂ ਖੜਕਾਉਣ ਦੀ ਨੌਬਤ ਆਉਣ ਦੇਣੀ ਏਂ । ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਾਰਸ ਆਪਣੀ ਹਯਾਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਚੁਣ ਲੈਣਾ ਏ ਤੇ ਵਾਰਸ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਚੁਣਨਾ ਏ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਦੂਰ ਨੇੜਿਉਂ ਵੀ ਸਬੰਧ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਪੰਡ ਚੁਕਣ ਵਾਲਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਜੰਗ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਏ । ਲੋਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਮਤਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਦੀ ਦਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਅੰਜਾਮ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਏ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਸੰਵਾਰਨ ਵਾਲੀ ਇਹੋ ਗੱਦੀ ਏ । ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਲਾਇਕ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ । ਮੇਰੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਹਲਾ ਨਿਕੰਮਾ ਨਾ ਰਹੇ । ਮੈਂ ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਏਨੇ ਜਫਰ ਜਾਲਿਆ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਾਰਸ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਚੁਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਛੱਡੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ । ਮੇਰੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰੇ । ਮੈਂ ਪੂਰਨੇ ਪਾਏ ਹਨ ਉਹ ਸਬਕ ਯਾਦ ਕਰੇ । ਕੋਈ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰੇ, ਮੈਂ ਨੀਹਾਂ ਖ਼ੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਨੀਹਾਂ ਭਰ ਵੀ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਜਿਹੜਾ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਿਆ

ਏ, ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਵਕਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ ਪਰ ਫੈਸਲਾ ਮੁਸ਼ਕਲ । ਉਂਗਲੀ ਲਾ ਕੇ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਤੋਰ ਲਿਆ ।

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭੌਣੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੇੜਾ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ, ਮੰਜ਼ਲ ਕਿਥੇ ਸੀ ਇਹ ਤੇ ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ ਪੈੜ ਨਾ ਛੱਡੀ । ਇਕ ਇਨਕਲਾਬ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਯੁੱਗ ਪਲਟਾਊ, ਗੱਲ ਨਵੀਂ; ਚਾਲ ਨਵੀਂ । ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਜੀਅ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਆਪ ਬਿਠਾ ਕੇ ਜਾਣਾ ਏ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ।

-ਫੈਸਲਾ, ਫੈਸਲਾ ਤੇ ਹੋ ਹੀ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੇ ਸਿਰਫ ਮੋਹਰ ਹੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚਲਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਲਹਿਣੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਂ ਲਹਿਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ । ਆਮ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਜਾਣੇ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ। ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਉਹਦੀ ਕਾਇਆ ਹੀ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਗੱਲ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਟਕ ਖੇਡਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਮੰਨੇਗੀ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ।

ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ । ਕਦੀ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਜਿਥੇ ਭੂਤਨੇ ਵਸਦੇ ਨੇ । ਲੋਕ ਡਰਦੇ ਉਧਰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਜੇ ਕਦੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਥੀ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਫਿਰ ਜਾਂਦੇ ।

-ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ-ਤਾਜ਼ਾ ਮੁਰਦਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਚਾਨਕ ਤ੍ਰਭਕ ਪਏ । ਇਕ ਵਸਤੂ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ । ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਏ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ ।

-ਉਹ ਪਿਆ ਈ ਮੁਰਦਾ, ਖਾਹ ਭਾਈ ਲਹਿਣਿਆ ।

ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਕਮ ਸੀ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਬੋਲਿਆ ਲਹਿਣਾ ਕਿ ਕਿਸ ਪਾਸਿਉਂ ਖਾਵਾਂ ?

-ਵੇਖ ਲੈ ਜਿਧਰੋਂ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਏ ਉਧਰੋਂ ਹੀ ਚੱਕ ਮਾਰ ਲੈ ।

ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਅੰਨ ਨਹੀਉ ਪਾਇਆ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਤੇ ਝੁਲਕਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਪਊ, ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਸਵਾਦ ਲੱਗੂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਖਾ ਲਵਾਂਗੇ ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਪੈਰਾਂ ਵਲੋਂ ਖਾਵਾਂ, ਨਿਮਰਤਾ ਬਗੈਰ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਾ, ਮਿਠਾਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠਾ, ਚੱਕ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਇਹ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਜਾਂ ਰਹਿਮਤ ਸੀ ਉਸ ਰੱਬ ਦੀ, ਇਹ ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਜਿਸ ਇਹ ਕੌਤਕ ਰਚਾਇਆ ਸੀ ।

ਸਾਖੀਕਾਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੜਾਹ ਵਰਗਾ ਸਵਾਦ ਸੀ । ਨਾ ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਨਸਾਨੀ ਲਾਸ਼ । ਉਹ ਤੇ ਕੜਾਹ ਹੀ ਕੜਾਹ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਫਰਮਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ-ਧੰਨ ਏ ਤੂੰ, ਤੇ ਧੰਨ ਏ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ।

ਮਿੱਠਤ ਨੀਵੀਂ ਨਾਨਕਾ, ਮੇਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਲਹਿਣਿਆ ਤੂੰ ਹੀ ਏਂ । ਤੂੰ ਮੈਂ ਤੇ ਮੈਂ ਤੂੰ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਏਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਚੇਲਾ।

ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤੂੰ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ,
ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੈਂ ਤੂ ਬਸੇ, ਮੈਂ ਸਦ ਹਿਰਦੇ ਤੋਹਿ ।
ਅਭੇਦ ਭਗਤਿ ਮੇਰੀ ਕਰੀ, ਮੈਂ ਮਨ ਤੁਮਾਰਾ ਢੋਹ ।

੨੮

ਤਖ਼ਤ ਬਿਠਾਲਿਆ

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਵੀ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਗਈ ।

ਫਰਮਾਇਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿ-ਇਕ ਚੌਂਕੀ ਮੰਗਵਾਓ, ਹੁਕਮ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਇਕ ਚੌਂਕੀ ਆ ਗਈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਸੀ ਕਿ ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਮੁਰਦਾ ਖਾ ਲਿਆ ਏ, ਗਲ ਹਰਨਾਂ ਦੇ ਸਿੰਗੀਂ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਗੱਲਾਂ ਇੰਜ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੁਰਦਾ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਖਾਂਦਿਆਂ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਜਾਂ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੱਜੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ।

-ਇਹ ਕਸਬ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ? ਇਕ ਸਵਾਲ ਸੀ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ।

-ਦੁਨੀਆ ਫਾਨੀ ਏ, ਬੰਦਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਏ, ਇਹ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੱਡ ਮਾਸ ਇਹ ਸੁਹਣੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਸਭ ਮਿੱਟੀ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਣਾ ਏਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਆਣ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਏ, ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਤਕਲੀਫ ਕਰਨ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਸੀ ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਸੀ । ਖਾਮੋਸ਼ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ, ਖੜਪੈਂਚ, ਪਤਵੰਤੇ, ਪੰਡਤ, ਮੌਲਵੀ, ਮਲਵਾਣੇ, ਪੁਜਾਰੀ ਮੰਦਰ ਦਾ, ਸਾਧਾਰਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ । ਹਿੰਮਤ ਇਕ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਪਈ ਕਿ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ ਕੱਢੇ ।

-ਬੁੱਢਿਆ ਜਾਹ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਿਆ, ਦੁਨੀ ਚੰਦਾ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਹ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਇਕ ਜੋੜਾ ਮੈਂ ਨਵਾਂ-ਨਕੋਰ ਰੱਖ ਕੇ ਆਇਆਂ, ਜਾਹ ਤੇ ਮੁੜਦੇ ਪੈਰੀਂ ਵਾਪਸ ਆ । ਵੇਖੀਂ ਕਿਧਰੇ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰ ਦੇਈਂ ਵਕਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਈ, ਵੇਖੀਂ ਵਕਤ ਨਾ ਲੰਘ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਉਂ ਕਰਨਾ, ਵਕਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਉਂ ਕਰਦਾ । ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ ਜਲਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਾ ਆ ਗਿਆ ਏ, ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

-ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਕੀ, ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ.....।

ਇਕ ਦਿਨ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣੀ ਏ ਇਹ ਸਰਾਂ ।

-ਲਹਿਣਾ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਵੀ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਝੁਰਮਟ ਪਾ ਲਿਆ।

-ਪਾ ਲੈ ਲਹਿਣਿਆ ਕੱਪੜੇ, ਤੇਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕੁੰਜ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਇਹ ਨਵੀਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਾ ਲੈ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਏ । ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਹੋ ਗਈ ਏ । ਚੌਕੀ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਲੀੜਾ ਵਿਛਾਇਆ ਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾਗ਼ ਤੋਂ । ਚਾਂਦੀ ਵਰਗਾ, ਬਲੌਰ ਦੀ ਚਮਕ ਮਾਰੇ, ਕੱਪੜਾ ਖੱਦਰ ਦਾ ਸੀ । ਚੌਕੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਣ ਗਈ । ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਚੌਂਕੀ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਰੱਖ ਕੇ, ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਪੋਥੀ, ਕਮਰਕੱਸਾ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਆਵਾਜ਼ ਉਭਰੀ-ਧੰਨ ਗੁਰੂ, ਧੰਨ ਗੁਰਗੱਦੀ, ਧੰਨ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ।

ਇਧਰ ਸਾਰਾ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਖ਼ਬਰ ਘਰ ਤੱਕ ਵੀ ਪੁੱਜ ਗਈ ਸੀ, ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਵਕਤ ਸਿਰ ਪੁੱਜ ਗਏ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ-ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ, ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਏ ਤੇ ਇਹੋ ਮੇਰਾ ਰੂਪ ਏ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਤੇ ਮਗਰੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਤੇ ਜਦ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਉਹਨਾਂ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ।

-ਇਹ ਟਹਿਲੀਆ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ, ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ।

ਗੋਦੜੀ ਗਲੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ-ਅੰਗ ਸਮਾ ਗਏ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਅੰਗ ਏ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ।

-ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ । ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ, ਪੁੱਤ ਪੋਤਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਸੇਵਕ ਲੈ ਗਿਆ, ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਫੈਸਲਾ ਅਟੱਲ ਸੀ, ਇਲਾਹੀ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਇਹ ਤੇ ਸਿਰਫ ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਸੀ ।

-ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਭ ਮਾਲ ਮਤਾ ਏ । ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਨਿਅਮ਼ਤਾਂ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਲਾਹ ਦਿਓ, ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ।

-ਗਲੋਂ ਕੌਣ ਲਾਹਵੇ, ਕੌਣ ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਵੇ । ਪੁੱਤ ਲਾਹੁਣ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਏ ।

-ਗੋਦੜੀ ਲਾਹ ਦੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਿਉ ਦਾ ਮਾਲ ਏ, ਇਸ ਦੇ ਵਾਰਸ ਅਸੀਂ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਝੱਟ ਗੋਦੜੀ ਤੇ ਚੋਲਾ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਕੀਤੀ ।

-ਲਓ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਸੰਭਾਲਣਾ ਏ, ਆਵਾਜ਼ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ ਸੀ ।

-ਧਰਮ ਚੰਦਾ ਤੂੰ ਪਾ ਲੈ ।

ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਧਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਪਰ ਗੋਦੜੀ ਚੁਕੀ ਨਾ ਗਈ । ਹੰਭਲਾ ਭਾਵੇਂ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਗੋਦੜੀ ਨਾ ਪਾ ਸਕਿਆ ।

ਹੁਣ ਗੋਦੜੀ ਕੌਣ ਪਾਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਸਵਾਲ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁੱਤ ਖੜ੍ਹੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ।

-ਇਹ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਹੁਣ ਫਕੀਰ ਹੀ ਪਾਊ, ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।

ਆਖਰਕਾਰ ਗੋਦੜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਪਾ ਲਈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ-ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਇਹ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਏ. ਮੈਂ ਸੇਵਕ ਸਿਰਫ ਅੰਗਦ ਹੀ ਡਿੱਠਾ ਏ. ਹੋਰ ਸਭ ਵਿਹਾਰੀ ਹਨ. ਯਾਰੋ ਨਾ ਲੋਭ, ਨਾ ਲਾਲਚ. ਨਾ ਤਮੰਨਾ. ਮੇਰਾ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ।

"ਨਹਿ ਕਿਸਹੂ ਕਿ ਕਰ ਬਿਖੈ ਸਭ ਕਰਤਾਰ ਅਧੀਨ,
ਜਿਸ ਪਰ ਕਰੁਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ. ਤਿਨਹਿ ਬਸਤੁ ਇਹ ਲੀਨ ।"

੨੯

ਝਗੜਾ ਚਾਦਰ ਦਾ

ਤਿਲਕ ਲੱਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਬਣ ਗਿਆ ਲਹਿਣਾ. ਜਾਤ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈ ਤੇ ਨਾਂ ਵੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ।

ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਗੁਰਿਆਈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਾਹ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ. ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਤੇ ਉਹਦਾ ਕੰਮ । ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

-ਘਰ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਤੇ ਟਹਿਲੀਆ ਲੈ ਗਿਆ. ਕੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ?

ਪੁੱਤ ਪੰਡ ਭਾਰੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਲਹਿਣੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰ ਦਿੱਤੀ ਏ. ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣੀ ।

ਘਰ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਤੋਂ ਘਰੋੜੀ ਲਾਹ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਕੀ ਹੁਣ ਡੰਡੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਫਿਰੀਏ ?

-ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਊ. ਕੱਪੜੇ ਬਹੁਤ. ਅੰਨ-ਦਾਨਾ ਬਹੁਤ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਏ ਵਾਹੀ ਕਰੋ ਤੇ ਖਾਓ ।

-ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁੱਤ ਹਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਖ ਕੇ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਏ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਿਖਰ ਅਸਮਾਨੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਥਲਿਉਂ ਪੌੜੀ ਖਿਸਕਾ ਦਿੱਤੀ ।

-ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਿਉ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀਦੀਆਂ । ਹਰ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਭਵਿਖ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦਾ ਏ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਸਾਥੋਂ ਕੀ ਲੈ ਲਿਆ ਏ । ਪਾਟੀ ਗੋਦੜੀ, ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਖਡੂਰ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਏ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਏ, ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿਓ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ । ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਤਾਂ ਨਹੀਂ ਅੜਾਉਣੀਆਂ । ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁੱਤ ਓ, ਲਹਿਣਾ ਇਕ ਸੇਵਕ ਤੇ ਏ, ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇੱਟ ਖੜੱਕਾ ਨਾ ਲਵੋ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਚੱਲੇ ਹਾਂ । ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ, ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਤੀਜਾ ਵੀ ਆਣ ਰਲਿਆ ਏ ।

-ਪਿਤਾ ਜੀ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਓ ?

-ਜਿਹੜਾ ਭਾਂਡਾ ਘੜਿਆ ਏ ਉਸ ਇਕ ਦਿਨ ਭੱਜਣਾ ਵੀ ਏ । ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਇਹੋ ਰੀਤੀ ਏ । ਪੁਰਾਣੇ ਪੱਤੇ ਝੜਣ ਤਾਹੀਉਂ ਨਵੇਂ ਪੁੰਗਰਨ ।

-ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਜੁੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ ਨਾਮ ਜਪੋ ਕਾਇਆਂ ਸਵਰਨ ਬਣਾਓ, ਲਓ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ । ਲੈ ਬਈ ਪੁਰਖਾ ਅਸੀਂ ਵਾਂਢੇ ਚੱਲੇ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸੰਗਤ ।

-ਸਤਿਗੁਰ ਇਹ ਕੀ, ਏਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿਉਂ ?

-ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਰ ਟਿਕਾਉਗੇ, ਆਖਰ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਏ ।

-ਗੁਰ ਵਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਏ, ਪੋਥੀ ਕੱਢੋ ਤੇ ਵਾਕ ਲਓ ।

-ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਪੋਥੀ ਕੱਢੀ ਤੇ ਵਾਕ ਲੈਣ ਲਈ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ।

-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਲ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦਿੱਤਾ । ਧਰਤੀ ਤੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ, ਤੇ ਉਤੇ ਚਾਦਰ ਤਾਣ ਲਈ, ਭਾਣਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ।

ਵਾਕ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ.....

ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤੇ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ । ਭੌਰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਵਾਸ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ । ਦੋ ਸੱਥਰ, ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜਾ ਘਰ ।

ਅੱਥਰਾਂ ਤੇ ਕੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਰੋਣਾ ਪਿਟਣਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਦੀ ਰੀਤ ਏ । ਸ਼ੁਕਰ ਏ ਕਿ ਅਮਾਨਤ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਅਮਾਨਤ ਪੁੱਜ ਗਈ ਏ, ਵਿਚ ਵਿੱਥ ਪੈ ਗਈ ਰਾਤ ਦੀ, ਲੋਕ ਤਾਂ ਸਰ੍ਹਾਣਾ ਮੱਲ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਦੋ ਧੜੇ ਬਣ ਗਏ ।

ਇਕ ਧੜਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਡਾ ਏ, ਅਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣਾ ਏ ।

ਦੂਜਾ ਧੜਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ।

ਆਖਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵਿਚ ਪਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ-ਝਗੜਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਤੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤੇ ਇਕ ਜੋਤ ਸੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲੀ।

ਚਾਦਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਲਾਸ਼ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਈ, ਫੁੱਲ ਹੀ ਫੁੱਲ ਸਨ ।

-ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਏ । ਹੁਣ ਆਓ ਇਉਂ ਕਰੀਏ, ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਲਵੋ, ਅੱਧੇ ਫੁੱਲ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਜਾਓ ਤੇ ਅੱਧੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਓ । ਤੁਸੀਂ ਦੱਬ ਦਿਓ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਗਨ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਝਗੜਾ, ਉਹ ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਝਗੜੇ ਨਿਪਟਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਬਰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿਉਂਤੀ ਗਈ ।

-ਸਸਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਬਰ ਬਣ ਗਈ । ਹੁਣ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਹੋਰ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਤੁਸੀਂ ਮਸੀਤ ਬਣਾ ਲਵੋ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਠਾਕੁਰ ਦਵਾਰਾ, ਕੰਧ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇਕ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਅੱਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਲਵੋ ਤੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਵੀ ਆਖੋ, ਧੁਨੀ ਇਕ ਹੀ ਗੂੰਜੇ ।

-ਰਾਮ-ਅੱਲਾ, ਰਾਮ-ਅੱਲਾ, ਇਹੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਏ ਗੁਰੂ ਦਾ । ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਇਕੋ ਬੂਹਾ, ਇਕੋ ਵਿਹੜਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ।

ਦੋਨੋ ਇੱਕਠੇ ਏਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੱਬੇ ਮਸੀਤ ਸੱਜੇ ਕੂਪ ਬਿਰਾਜਾ ।
ਵਹੁ ਪੜਨਿ ਕਲਮਾ ਤੇ ਨਿਮਾਜਾਂ ਇਧਰ ਸ਼ਬਦ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ।

੩੦

ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਨ ਸੀ

ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਰੱਬ ਸਰੂਪ ਸੀ । ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੀ ਕੁਝ ਵਚਿੱਤਰ ਸੀ । ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁਖੜਾ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਉਹਨੂੰ ਸੰਤੋਸ਼ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ, ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਦੀ ਛਾਪ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ । ਵਲੀ ਅੱਲਾ ਮਖਦੂਮ, ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਇਕ ਪੀਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਡਿੱਠੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਫੇਰ ਉਹ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਨਾ ਹੋਈ । ਬੋਲ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਦੀਦਾਰ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ, ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ, ਇਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਲੋਕ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਇਕ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸ ਵਰਗੀ।

ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕਮਾਲ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦਾ ਯੱਸ਼ ਉਹਦੀ ਹਯਾਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਸ ਛਿੜਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਹਿਜੇ ਜਿਹੇ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਅਗਲੇ ਦੀ ਨਾਭੀ ਤਕ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ, ਕੀਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਬੰਦਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਐਸੇ ਸੇਵਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁਰਅਤ ਵੀ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਗ਼ੈਰਤ ਵੀ, ਸਹਿਜ ਵੀ, ਹਰ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਸੂਝ, ਪਿਆਰ, ਸਨੇਹ ਦੀ ਪੁੱਠ ਦੇ ਕੇ ਸਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਓਟ ਨਾ ਲਵੋ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੱਖ ਏ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਉਹੋ ਹੀ ਅਸਲੀ ਏ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੂੜ ਏ, ਝੂਠ ਏ । ਤਾਲੀਮ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ, ਖੁਲ੍ਹੀ ਡੁਲ੍ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਵਰਗੀ ਜਿਹੜੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ । ਗੁਰੂ ਤੰਗ-ਦਿਲ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਇਸਲਾਮ ਆਇਆ, ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਨਿੱਠ ਕੇ, ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਅਕਲ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੜੀ ਜੁਰਅਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ।

ਕਠਿਨ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਗੱਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪਾ ਦੇਂਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਟਿੱਕ ਗਏ ਸਨ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਨਾ ਭਟਕਦਾ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਅਨੰਦ

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣੀਦਾ, ਭੈਅ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ. ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਡਰਨਾ ਹੋਇਆ, ਜੇ ਡਰਨਾ ਏ ਤਾਂ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਡਰੋ ।

ਅੱਗੇ ਲੋਕ ਗੰਗਾ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਗੰਗਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਗਦੀ। ਗੁਰੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ । ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ । ਨੂਰ ਸੀ ਨੂਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਿਆ, ਨੂਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ ਫਰਮਾਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ।

ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਤਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਰਮਸਾਲਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਥੇ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੀ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ. ਜਦ ਕਦੀ ਵਾਕ ਬੋਲਦੇ ਅਗਲੇ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਅਗਿਆਨ, ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਇੰਜ ਕੱਟ ਦੇਂਦੇ ਜਿੰਦਾਂ ਕੋਈ ਤਲਵਾਰ ਕੱਟ ਦੇਂਦੀ ਏ, ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਟਾਹਣ ਨੂੰ ।

-ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਕ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਗੱਡੀ ਚਲਾਈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸਹਿਲੇ ਹੀ ਤਰ ਜਾਣ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਸ ਕੰਨ ਪਾੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੇਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਉਂਦੇ । ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ।

"ਰੁਲਦੇ ਰੰਕ ਨਿਵਾਜ ਕਰ, ਕੀਨੇ ਗਹਰ ਗੰਭੀਰ ।"

ਕੌੜਾ ਬਚਨ ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬੋਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ, ਤਾੜੀ ਮਾਰਨੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਕਾਰ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦੇਣਾ । ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵਿਖਾਵਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕਮਾਈ ਦਾ, ਨਾ ਭਗਤੀ ਦਾ, ਨਾ ਜਪ ਦਾ ਨਾ ਤਪ ਦਾ । ਉਹ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀਚ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਏ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵੀ । ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਲਹਿਣਾ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਏ,

"ਹੌਂ ਨਿਕਟਿ ਬਖਾਨੀ ਇਹ ਬਰ ਬਾਨੀ, ਨਾਨਕ ਸਾਨੀ ਅਵਰ ਨਹੀਂ ।

੩੧

ਗੁਰੂ ਗੁਆਚ ਗਿਆ

ਜਦੋਂ ਸਾਈਂ ਸਿਰ ਤੇ ਨਾ ਰਹੇ ਉਦੋਂ ਬੁਰਛਾਗਰਦੀ ਸਿਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਏ. ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮੰਡੀ ਲਗ ਗਈ ਸੀ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਬਾਂਗਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁਕੜਾਂ ਦੀ । ਗੁਰਗੱਦੀ ਕੀ ਮਿਲੀ ਡਾਂਗਾਂ ਨੇ ਖੜੱਪਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਕੱਢ ਲਏ । ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ । ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਯਾਰੋ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਮਾਲਕ ਕਿਉਂ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਘਰ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸ਼ਰੀਕ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਖੜਪੈਂਚ ਹਰ ਬੰਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਿਆ ਖਲੋਤਾ ਸੀ. ਗੁਰਗੱਦੀ ਕੋਈ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਜਗੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਤਕੀਆ ਵੀ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹਦੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਤਰ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਨਾ ਹਿੰਗ ਲੱਗੇ ਨਾ ਫਟਕੜੀ ਰੰਗ ਚੋਖਾ ਆਏ । ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ, ਕੰਨ-ਪਾਟਿਆਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਜਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ. ਇਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸਾਧ ਕੋਈ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਗੱਲ ਤੇ ਗੱਦੀ ਦੀ ਸੀ । ਪੂਜਾ ਗੱਦੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਗਰ ਹੇੜ ਇਕੱਠੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਪਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਲੋਕ ਲੱਗੇ ਸਨ ਉਹ ਪੱਕੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਤੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਲੋਕ ਸਨ ।

ਖੜਪੰਚ ਫਸਲੀ ਬਟੇਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਪਟਾਕੇ । ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਉਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ।

-ਯਾਰੋ ਇਕ ਟਹਿਲੀਆ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਵੇ ? ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਆਈ ਤੇ ਖੂਹ ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਜਮਾ ਬੈਠੀ ।

-ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਹਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ ।

-ਪਿਓ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਪੁੱਤ ਹੀ ਵਾਰਸ ਹੁੰਦੇ ਨੇ. ਇਹ ਤੇ ਜੱਦੀ ਪੁਸ਼ਤੀ ਚਲੀ ਆਈ ਰੀਤ ਏ।

-ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਡਾਂਗਾਂ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੰਨਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ ।

-ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ ਗੁਦਗੱਦੀ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹਾਂ । ਜੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਕ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਏ ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਬਰੋਬਰ ਇਕ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ

ਰਖਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਆਪ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਾਂਗਾ, ਇਹ ਬੋਲ ਸਨ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ।

-ਮੈਂ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਗਨ ਨਹੀਂ ਗੱਦੀ ਦੀ, ਮੈਂ ਫਕੀਰੀ ਚੋਲਾ ਪਾਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਟੱਬਰ ਪਾਲਣਾ ਏ, ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਬਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ, ਸਾਡੇ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਬਹੁਤ ਏ। ਅਸਾਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ, ਕਿਉਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੜ੍ਹੀ ਪੁਟਣ ਲੱਗੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਏ ਉਹ ਕੁਝ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਏ, ਉਹਨਾਂ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚੋਂ ਲਾਲ ਲੱਭ ਲਿਆ। ਸਾਥੋਂ ਤੇ ਗੋਦੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲੀ ਗਈ, ਕਰਨੀਵਾਨ ਏ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਜੋਤ ਇਲਾਹੀ ਏ। ਜਾਓ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਅਸਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕਲੰਕ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ, ਇਹ ਲਕਸ਼ਮੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ।

-ਅਜੇ ਪਿੰਡ ਬੱਝਾ ਨਹੀਂ ਉਚੱਕੇ ਅਗੋਂ ਹੀ ਆ ਗਏ ਨੇ, ਸਹੁਰਿਓ ਪਿੰਡ ਤੇ ਬੱਝਣ ਦਿਓ, ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਪੁੰਗਰਨ ਦਿਓ, ਫਿਰ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠਾਂਗੇ। ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਉਹੋ ਹੀ ਅਟੱਲ ਏ, ਇਹਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰੱਬ-ਜੋਤ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਆਣ ਬੈਠੀ ਏ। ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੁੱਕੜ ਖੇਹ ਉਡਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਇਹ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਣੀ ਏ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੁੰਨਤ ਨਾ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਓ। ਲੜਾਈ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਅਸਾਂ ਬੁਰਾਈ ਕੱਢਣੀ ਏ, ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ ਤੋੜਨੇ ਨੇ, ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਇਸ ਮਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਸਿਰ ਤੇ ਗੱਜ ਰਹੀ ਏ, ਉਸ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਵੀ ਬਦਲਣਾ ਏਂ ਤੇ ਨਸਲ ਵੀ, ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਮ ਖਿਆਲ ਬੰਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਨੇ। ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ, ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਹਰ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਖਰੀਦਣੇ ਨੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਤਸਬੀਹ ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਵਿਚ ਡਾਂਗਾਂ ਖੜਕਾਓ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਗਿੱਚੀ ਨੱਪੂ।

ਭਾਈਓ ਆਓ ਰਲ ਕੇ ਬੈਠੀਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੀਏ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਟੱਕਰਨਾ ਵੀ ਪਵੇ ਤਾਂ ਹਿੱਕ ਤਾਣ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਈਏ। ਆਗੂ ਇਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਕਦੇ ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਰਾਜ ਚਲਿਆ ਏ ? ਆਪਣਾ ਕਿੱਲਾ ਪੱਕਾ ਠੋਕੋ ਕੋਈ ਪੁੱਟ ਨਾ ਸਕੇ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

-ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸਾ ਤੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਗੰਢ । ਜਾਓ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੇਹ ਦਾ ਤੱਕਲਾ ਨਹੀਂ ਗੱਡੀਦਾ । ਬਾਬੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਚੰਦ ਨੇ ਤਾੜਿਆ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ।

-ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਗੱਦੀ ਦੀ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਆਪ ਬਣਾਵਾਂਗੇ । ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਟੱਲ ਏ । ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗੇ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸਨਿਚਰ ਘੁੰਗਰੂ ਛਣਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਨੌਂ ਦੋ ਗਿਆਰਾਂ ਹੋ ਗਏ । ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧੂਣੀ ਬਾਲੋ ਤੇ ਸੇਕੋ । ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ।

ਭਾਲ ਹੋਈ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਨਾ ਗੁਰੂ ਲੱਭਾ ਨਾ ਉਹਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ, ਗੁਰੂ ਗੰਵਾਚ ਗਿਆ ।

—ਡੰਡੇ ਵਜਾਓ, ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਹੇਕਾਂ ਲਾਓ, ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਭਾਗ ਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਹੀ ਲਾਇਕ ਹੋ ।

—ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਦਾਣੇ ਲੈਣੇ ਨੇ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਟੀਆਂ । ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਸੀ ।

ਝਗੜਾ ਤੇ ਨਜਿਠਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗਵਾਚ ਗਿਆ।

ਸਾਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਰੌਲਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਛੁਪ ਗਿਆ ਏ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਜਾਂ ਗਵਾਚ ਗਿਆ ਏ, ਇਹ ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ । ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸੁੰਨਾ ਸੀ ।

੩੨

ਆਓ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਖਡੂਰ ਦੀ

ਇਕ ਵਾਰ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਮੈਂ ਪਲੰਘ ਵਿਛਾਇਆ ਏ ਦੁਤੱਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ, ਮੇਰੀ ਰੀਝ ਨਹੀਂ ਲੱਥੀ, ਹਜ਼ੂਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਚਰਨ ਪਾਓ ।

ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ – ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਟਿਕਾਂਗੇ, ਕਾਹਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਪਈਦਾ, ਅਜੇ ਵਕਤ ਨਹੀਂ । ਤੇਰੀ ਮੰਜੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗਣਗੇ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ਆਣ ਟਿਕੇ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਆ ਗਏ ਹਾਂ, ਗੱਲ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣੀ. ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ, ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਵੀ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਧੁਖ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣੀ । ਨਾ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਥੇ ਹਾਂ । ਸੇਵਕ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨੇਂ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਹੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਏ । ਨੰਨਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਜਦੋਂ ਵੇਲਾ ਆਏਗਾ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਏ. ਲੋਕ ਮੇਰਾ ਕਿਤੇ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕਣ ।

ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਪਰਸ਼ਾਦ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ। ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਗੁਰੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਦੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਬੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਾਤ ।

ਪੁੱਤ, ਪਤਨੀ, ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਖਹਿੜੇ ਪੈ ਗਈ, ਲੱਭਣ ਤੁਰੀ ਆਪਣੇਂ ਪਤੀ ਨੂੰ। ਪੁੱਛਦੀ-ਪੁੱਛਦੀ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਆ ਗਈ । ਕਿਥੇ ਲੱਭੇ, ਕਿਧਰ ਜਾਏ. ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਇਕੋ ਹੀ ਠਾਹਰ ਸੀ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੀ ।

ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ । ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ।

ਮਾਈ ਖੀਵੀ ਨੇਂ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰੇ । ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਖਿੱਲਰ ਗਏ । ਹੱਥ ਪੱਲਾ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਫੜਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਬਾਹਰ ਮਾਈ ਖੀਵੀ ਅੱਥਰਾਂ ਕੇਰ ਰਹੀ ਸੀ ।

—ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਭੈਣੇ । ਉਹ ਕਿਹਦਾ ਚੇਲਾ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਘਰੋਂ ਆਟਾ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਕੱਟ ਕੇ ਮੁੜਿਆ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਧੂਆਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਘਰ, ਨਾ ਘਾਟ, ਨਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ । ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ ।

ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਮੇਰਾ ਹੀ ਘਰ ਉਜੜਿਆ ਏ, ਚਲੋ ਦੂਜਾ ਈ ਵੱਸ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਰੂੜੀਆਂ ਤੇ ਰੁਲਣ ਜੋਗੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ । ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਰਖੇਗਾ ।

—ਭੈਣਾਂ ਸਬਰ ਕਰ, ਸਾਰਾ ਘਰ ਪਿਆ ਏ, ਰਹਿ ਖਾਹ ਪੀ, ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ, ਆਖਰ ਪਤਾ ਤੇ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਣਾ ਏ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੀ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਮਹੀਨੇ ਘਰ ਆ ਹੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਉਡਣੇ

ਚੇਲੇ ਜਾਣ ਛੜੱਪ । ਭੁੱਲਿਆ ਦੋ ਚਹੁੰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਤੇ ਘਰ ਮੁੜ ਹੀ ਆਊ, ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਆਖਿਆ ।

—ਆਖਰ ਘਰ ਹੀ ਆਉਣਾ ਏ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਏ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਖ਼ਾੜਕੂ, ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਝਟਕਾ ਨਾ ਛੱਡਣ ।

—ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹੋ ਭੈਣਾ, ਗੁਰੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਝਟਕਾਏ ਜਾਂਦੇ । ਰੱਬ ਸਰੂਪ ਹਨ ਗੁਰੂ । ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਆਖਿਆਂ ਵੀ ਕਦੇ ਢੋਰ ਮਰੇ ਨੇ । ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਐਵੇਂ ਜਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ । ਆਪੇ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕਰ ਖਾਵੋ ਆਰਾਮ ਕਰੋ । ਗੁਰੂ ਆ ਹੀ ਜਾਏਗਾ । ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਦੀ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਹੋਣੀ ਏ । ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੁੜ ਆਏਗਾ । ਐਵੇਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋ ਭੈਣ ।

—ਭੈਣਾ ਮੇਰਾ ਘਰ ਇਕ ਵਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੋ ਵਾਰ ਉਜੜਿਆ ਏ, ਮਾਈ ਖੀਵੀ ਨੇ ਬੁੱਕ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੇ ਕੇਰੇ । ਸਬਰ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ । ਐਵੇਂ ਗੋਗਲੂਆਂ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਝਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਕੋਈ ਹੱਥ ਪਲਾ ਤੇ ਫੜਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ।

—ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਚਾਰੇ ਕੰਨੀਆਂ ਹੀ ਖਾਲ੍ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਦਸ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਕੰਨੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂ । ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਛੜਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ।

—ਜਿਹਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸਵਾਹ ਪਾ ਬੈਠਾ ਏ ਉਹਦੇ ਵੱਡ ਵਡੇਰੇ ਕਿਥੇ ਜਾਣ ? ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦਸਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਉ ਸਾਧ ਹੋ ਗਿਆ ਏ । ਮੈਂ ਤੇ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪੀੜੀ ਗਈ ਹਾਂ । ਸ਼ਰੀਕ ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਹਦੀਆਂ-ਕਿਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਂ ।

—ਜ਼ਾਤ ਜ਼ਨਾਨੀ ਏ, ਜੰਮੀ ਈ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਲਈ ਏ । ਜੇ ਜ਼ਨਾਨੀ ਜਫ਼ਰ ਨਾ ਜਾਲੇ ਤਾਂ ਕੜ ਟੁੱਟ ਜਾਏ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ।

—ਜ਼ਨਾਨੀ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀ ਏ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ, ਪਾਲ ਪੋਸ ਕੇ ਵੱਡਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਜੋਗੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜ਼ਨਾਨੀ ਫੇਰ ਚੌਂਕੇ ਜੋਗੀ । ਚੌਂਕੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਂਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਈ ਖੀਵੀ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ।

—ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ । ਹੁਕਮ ਮੰਨੀਦਾ ਏ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਪਾਈ ਕੱਟਣੀ ਵੀ ਉਸੇ ਨੇ ਏ ।

—ਭੈਣਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਮੰਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਮੰਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਈ ਏ, ਮੇਰਾ ਇਹੋ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਏ । ਇਹ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਏ ।

—ਸਾਰਾ ਘਰ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਏ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਣ ਲੈ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਭੜੋਲੀ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲੁਕੋ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ।

—ਭੈਣਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਊ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਊ । ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਜੁ ਆਖਿਆ ਏ ਪਾਣੀ ਪੁਲ ਥਲਿਉਂ ਦੀ ਲੰਘਣਾ ਏ, ਘਰ ਵਾਲੇ ਘਰ ਹੀ ਆਉਣਗੇ । ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਆਉਣਾ ਏ, ਉਦੋਂ ਤੂੰ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੋਣਾ ਏਂ ।

—ਚੰਗਾ ਮੇਰੇ ਭਾਗ । ਦਾਤੇ ਨੇ ਪਾਈ ਏ, ਦਾਤਾ ਹੀ ਕੱਟੂ, ਮਾਈ ਖੀਵੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ।

ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਛਾਣ ਮਾਰਿਆ ਮਾਈ ਖੀਵੀ ਨੇ, ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਨਾ ਮਿਲਿਆ । ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਡੋਲ ਕਿੱਦਾਂ ਜਾਏ। ਜਗ ਵਿਚ ਵਸੋ ਵਿਰਾਗ ਵਿਚ ਰਸੋ । ਸਦਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਰਹੋ, ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਏ । ਮਾਈ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ ਆਖਦੀ । ਬਾਣੀ ਨਾ ਵਿਸਰੇ, ਨਾਮ ਨਾ ਭੁੱਲੇ, ਪਿਆਸ ਰਹੇ ਸਦਾ ਚਰਨਾਂ ਦੀ । ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹੋ ਕਦੀ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਇਹ ਸਭ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕਿਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਦਿਲ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ । ਇਥੋਂ ਜਾਣ ਲਗਿਆਂ ਉਦਾਸੀ ਨਾ ਛਾਏ, ਇਹ ਝੂਠਾ ਮੋਹ ਏ, ਝੂਠੀ ਸਰਾਂ ਏ ।

—ਗੁਰੂ ਭਾਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਗੁਰੂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੋਈ ਢੰਡੋਰਾ ਨਹੀਂ ਫੇਰਨਾ ਪੈਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਅੰਦਰ ਏ, ਆਪ ਲੱਭੋ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੋਖੀ, ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵੇਖੋ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਇਕ ਏ, ਗੁਰੂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਪਕ ਏ ।

ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਨੇ ਗੱਲ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ।

੩੩

ਖ਼ਾਲੀ ਚੁਬਾਰਾ

ਸੰਗਤਾਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਅੱਗੋ ਧਰਮਸਾਲਾ ਭਾਂ-ਭਾਂ ਕਰਦੀ ਮੱਥੇ ਲਗਦੀ। ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੀ ਦੱਸੇ ਗੁਰੂ ਦਾ । ਭੋਲੀਆਂ-ਭਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਕਿਥੇ ਜਾਣ ? ਕਿਹੜਾ ਦੀਵੇ ਵਾਲਾ ਘਰ ਲੱਭਣ । ਕਿਹਦਾ ਬੂਹਾ ਜਾ ਕੇ ਖੜਕਾਣ । ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ । ਫਸਲੀ ਗੁਰੂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

—ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

—ਮੈਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਰਾਵੀ ਤੋਂ ਜਲ ਲਿਆ ਕੇ। ਮੈਂ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ ਏ ।

—ਮੈਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ।

—ਪਰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਕੌਣ ਬੈਠਾ ਏ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ, ਜਿਹਨੂੰ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ ?

—ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ । ਗਵਾਚ ਗਿਆ ਏ ਜਾਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਏ। ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਏ । ਗੁਰੂ ਅੰਸ਼ ਹੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹਨ ।

—ਸਾਡੇ ਲਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਭਾਲ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਹੀ ਏ ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਤੇ ਹੁਣ ਉਲੂ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ । ਸੰਗਤਾਂ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਨਾ ਗੁਰੂ ਲੱਭਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ।

ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ । ਸਾਲ ਦਾ ਅੱਧ ਲੰਘ ਗਿਆ ਏ, ਬਹਾਰਾਂ ਆਈਆਂ ਵੀ ਤੇ ਚਲੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿਹੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰੀ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਲੋਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਫਿਰੇ ਪੋਚੇ ਦੀਆਂ ਪੇਪੜੀਆਂ ਲੱਥਣ ਲੱਗ

ਪਈਆਂ ਹਨ । ਬੁੱਕ-ਬੁੱਕ ਜਾਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਘੁੱਗੀਆਂ ਨੇ ਆਹਲਣੇ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ । ਹਾਰੇ ਤੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਯਾਤਰੀ ਆਖਦੇ-ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਓ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੁਣ ਸੰਗਤ ਜਾਏ ਕਿਥੇ । ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਸੰਗਤ ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਆਣ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੀ । ਭੁਲੇਖਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੰਗਤ ਨੂੰ: ਸੰਗਤ ਦਾ ਯਕੀਨ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ । ਆਖਰਕਾਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਤਵੰਤਿਆਂ, ਸਿਰ ਕੱਢ ਖਾੜਕੂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ । ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਈ ਫੈਲ ਜਾਏਗੀ. ਖਲਕਤ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏਗੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਮਾੜਾ ਏ । ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਇਕ ਸਭਾ ਬੁਲਵਾਈ ਗਈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਆਗੂ ਸਨ, ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ. ਭਾਈ ਧੀਰੂ ਜੀ, ਭਾਈ ਬੂੜਾ ਕਲਾਲ. ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ. ਆਨੰਦ ਤੇ ਭਾਈ ਸਧਾਰਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਬੈਠਾ ।

—ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ. । ਗੁਰੂ ਕਿਤੇ ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਸਿੰਗੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ।

—ਹਾਂ ਭਾਈ, ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਨਿਗਲ ਗਈ. ਆਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਖਾ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੀ ਨੇ । ਬੰਦੇ ਭੇਜੋ. ਲੱਭਣ ਗੁਰੂ ਨੂੰ । ਗੁਰੂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਸਾਡਾ ਵਤੀਰਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਜਾਓ. ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਜਾਓ, ਗੁਰੂ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ. ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਦੀ ਲਾਜ ਬਚਾਓ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਭੰਡੇ ਜਾਓਗੇ ।

—ਅਸਾਂ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਗਾਹ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈਆਂ ਨੇ । ਕੋਈ ਦੱਸ ਧੁਖ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ।

ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਬੋਲ ਪਿਆ, ਗੁਰੂ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ । ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਆਈ ਏ. ਬਾਬੇ ਬੁਢੇ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਤੈਥੋਂ ਨਾ ਕਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਪਤਿਆ ਲਓ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

—ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਢ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਗੁਰੂ ਲੱਭਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

ਆਖਰਕਾਰ ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਰਮਦਾਸ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸੀ ਜਾਏ ਕਿ ਯਾਰੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਾ ।

ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਮੈਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ, ਜਦ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗਵਾਚ ਗਿਆ ਏ. ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਧਾਣੀ

ਪੁਛਿਆਂ ਈ, ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਪਾਣੀ ਧਾਣੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੀਵਾਂਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਲੱਭੀਏ ।

ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਆਸ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ । ਆਖਰਕਾਰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਬੋਲਿਆ, ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭ ਗਿਆ ਏ, ਸੌ ਵਿਸਵੇ ਗੁਰੂ ਉਥੇ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਚਲੋ ਨੱਕ ਦੀ ਸੇਧ ਕਰ ਲਵੋ ਤੇ ਸੰਗਰ ਪੁਜੋ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ।

ਰਸਤਾ ਲੰਬਾ ਸੀ, ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ । ਆਖਰਕਾਰ ਸੰਗਰ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਪੰਚ, ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ।

ਨੰਗੀ ਪੈਰੀਂ ਅਗਲਵਾਂਢੀ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੀ । ਹੁਕਮ ਦੀ ਬੱਝੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਤਾੜ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਏਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ ਨਿਕਲੇ—ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਗੇ, ਤਪੱਸਿਆ ਭੰਗ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਵੀ ਕਦੇ ਲੁਕੋਇਆਂ ਲੁਕੇ ਨੇ—

ਮਾਈ ਨੇ ਦੜ ਵੱਟ ਲਈ, ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਦੇ ਲਿਆ । ਯਤਨ ਕੀਤਿਆਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਬੋਲੀ। ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੋਲਿਆ—ਕਿਥੇ ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ?

—ਉਹ ਆਪੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹਨ । ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਏ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦੱਸੇਗਾ । ਇਹ ਹੱਠ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ੍ਹ ਨਹੀਂ, ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਸਵਾਦ ਏ । ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਖਹਿੜੇ ਨਾ ਪਵੋ, ਲਭਣ ਚੜ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਲੱਭ ਹੀ ਲਵਾਂਗੇ । ਮਾਈ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੋ ।

੩੪

ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਕਤੀ

—ਗੁਰੂ ਲੱਭਣ ਤੁਰੇ ਓ, ਮਰਿਆਦਾ ਨਾ ਤੋੜੋ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਝੂਠਾ ਨਾ ਪਾਓ । ਗੁਰੂ ਹੈ ਇਥੇ ਹੀ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਪਏਗਾ । ਬਲਵੰਡ ਰਬਾਬੀ ਨੂੰ ਸੱਦੋ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਈ ਤੇ ਆਇਆ ਏ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਉਹਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਾ ਗਏ ਸਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੂੰ, ਕੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਨਾ ਰੱਖੀ ਜਾਏਗੀ । ਬਾਬੇ

ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਢ ਕੱਢ ਲੈਣ ਦਿਓ, ਗੁਰੂ ਆਪੇ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਗੁਰੂ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਵੀ ਕੱਢ ਲਿਆਊ ਬਲਵੰਡ ।

—ਕਿਉਂ ਭਾਈ ?

ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਭਾਈ ਬਲਵੰਡ ਨੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦੇ, ਹੁਕਮ ਦਾ ਹੱਥ-ਬੱਝਾ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ ।

—ਲਿਆ ਫਿਰ ਕੱਢ ਰਬਾਬ ਤੇ ਵਜਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾ । ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਗੇ । ਰਬਾਬ ਦੀ ਤਾਨ ਛਿੜਨ ਦਿਓ, ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਸਰੂਰ ਆਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨਾ ਆਏ, ਨਾਂ-ਮੁਮਕਿਨ ।

ਰਬਾਬ ਵੱਜੀ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਚਕ ਆਈ, ਸੋਜ਼ ਉਭਰਿਆ । ਕਸ਼ਿਸ਼ ਵਧੀ, ਧੂ ਪਈ ਕਲੇਜੇ । ਬਲਵੰਡ ਗਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰਬਾਬ ਬਾਵਰੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਭੜੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਆਪੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ । ਮੁੱਖੋਂ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲੇ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਵਾਹ ਬਾਬਾਂ ਬੁੱਢਾ, ਤੇਰੇ ਬਲਿਹਾਰੇ । ਭਲੀ ਵਿਉਂਤ ਕੱਢੀ ਊ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਰਿਝਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਚਰਨ ਪਰੋਸਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਰਾਹ ਏ ਕੀਰਤਨ ਦਾ । ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਏਗਾ ।

ਰਬਾਬ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ, ਸ਼ਬਦ ਆਖਰੀ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ—ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਇਸ ਗੋਸ਼ਾ ਨਸ਼ੀਨੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਿਆਕੁਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਬਿਨਾਂ ਮਲਾਹ ਦੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਕਿਨਾਰੇ ਲਗੂਗਾ । ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਬਾਹਰ ਆਓ, ਅਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਆਈ, ਧੜੰਮ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਤੇ ਡਿਗਦਿਆਂ ਹੀ ਪਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ । ਆਖਰੀ ਬੋਲ ਸਨ—ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਏ । ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਜਦ ਆਖਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭੋ, ਏਥੇ ਹੁਣ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ । ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਬੋਲਿਆ—ਉਹ ਨਾਲ ਖਡੂਰ ਏ, ਟਿਬਿਆਂ ਦਾ ਘਰ । ਨੀਵਾਂ, ਉਚਾ, ਟੇਡਾ ਮੇਢ੍ਹਾ,

ਕੋਈ ਟਿੱਬਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ. ਜਗ੍ਹਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਏ, ਅਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਬੱਝ ਜਾਊ ।

ਜਗ੍ਹਾ ਪਸੰਦ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਆਈ, ਗੁਰਾਂ ਵੇਖੀ. ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਣਾਓ ।

ਇਕ-ਇਕ ਇੱਟ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਹੋਣੀ ਏ, ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਣ ਗਈ। ਰਬਾਬ ਵੱਜੀ ਨਵੀਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ । ਉੱਚੇ ਟਿੱਲੇ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਘਰ ਉੱਚੀ ਥਾਂ । ਇਕ ਥੜ੍ਹਾ ਬਣਾਇਆ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਲਈ, ਉਹ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਗਿੱਠ ਉੱਚਾ ਦਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ।

ਫਰਮਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰਾਂ—ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਰੱਖਣੀ ਏ । ਇਕ ਖੂਹ ਲਵਾਇਆ ਜਾਏ ਤੇ ਨਾਂ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੀ ਖੂਹੀ ।

ਗੱਲ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਖੂਹ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ।

ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਖੂਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ । ਭੌਣੀ ਲੱਗੀ, ਡੋਲ ਪਿਆ ਤੇ ਜਲ ਕੱਢਿਆ. ਪਾਣੀ ਮਿੱਠਾ ਸੀ ।

ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦਾ ਨਾਂ ਉਦੋਂ ਤਕ ਯਾਦ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਬਿਆਸਾ ਵੱਗਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਖਡੂਰ ਹੁਣ ਇਕ ਤੀਰਥ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਗਰੀ ।

੩੫

ਰੌਣਕ ਭਈ ਖਡੂਰ

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਥੜ੍ਹੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਸੰਗਤ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ. ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਵੀ ਏਨਾ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਲੰਗਰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਰਤਦਾ, ਕੋਈ ਤੋਟ ਨਾ ਆਉਂਦੀ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸੀ । ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪਿਰਤ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਲੰਗਰ, ਭੁੱਖਿਆਂ ਤੋਂ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਢਿੱਡ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ । ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸੰਗਤ ਵਧੀ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਖਲੇਰਾ ਵਧਿਆ।

ਦੁਨੀਆ ਸਾਰੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦਿਲੀ ਏ. ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਭਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਏ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਮੁਹਰਾਂ, ਦਮੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਏ ।

ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਇਕ ਦਿਨ ਤੇ ਹੋਇਆ, ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਯਾਤਰੂ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਨਾ ਕਰੇ । ਸਾਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੋਭ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੋਭ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹੋ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ, ਮਾਇਆ ਇਕ ਜਾਲ ਏ, ਮਾਇਆ ਇਕ ਠੱਗਣੀ ਏ, ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਏ, ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਹੱਥ ਕਾਲੇ, ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ । ਪਰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚੱਲ ਵੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਸਕਦੀ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ । ਮਾਇਆ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਟੇਕੋ । ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਰਹਿੰਦੀ ਏ । ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਿਆਸਾ ਦੇ, ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰੋ, ਕਾਇਆ ਕੁੰਦਨ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਚਰ੍ਹਨਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ, ਚੜ੍ਹੇ ਚੰਨ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ।

—ਗੁਰੂ ਇਲਾਹੀ ਰੂਪ ਸੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣਾ ਮਿਲਦਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ। ਭਰਮ, ਭੇਦ, ਦੁਖ, ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਤੇ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਗੇੜਾ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ । ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਮਿਲਦੀ । ਬੁੱਧੀ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ । ਡਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨਿਤਨੇਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫੇਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਠਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫਿਰ ਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨੀ ਤੇ ਮਗਨ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ । ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ, ਸੰਕਲਪ, ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਮੰਨਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਓਸ ਵੇਲੇ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ।

ਪਹੁ ਫੁਟਦੀ, ਸੰਗਤ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਫੇਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਖ ਦਰਦ, ਦਲਿੱਦਰ, ਸੰਤਾਪ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦੇ ਤੇ ਰਬਾਬੀ ਬਲਵੰਡ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁੰਨ ਉਚਾਰਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰੂਰ ਏਨਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਥਾ, ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ ਬਾਤ ਉਥੇ ਨਾ ਹੁੰਦੀ । ਸਿਰਫ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ, ਲਗਨ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ।

ਫੇਰ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਵਾਜ਼ ਮਾਰਦੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ । ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ । ਇਕ ਸਫ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰੰਕ । ਨਾ ਕੋਈ ਵਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਊਚ-ਨੀਚ ਦੀ । ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ । ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ । ਇਥੇ ਖਰਾ ਤੇ ਖੋਟਾ ਇਕ ਕਸਵਟੀ ਤੇ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਜਦ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਛੱਕ ਲੈਂਦੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਬਚਿਆ ਲੰਗਰ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਬਰਤਨ ਧੋ ਕੇ ਮੂਧੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ।

ਫਿਰ ਕਿਰਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ । ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਵਿਹਲੜ ਇਕ ਵੀ ਨਾ ਬਚਦਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ । ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਾਣ ਵੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ।

ਵਾਣ ਵੱਟ ਕਰਨ ਗੁਜ਼ਰਾਨ, ਕਿਰਤ ਧਾਨ ਨ ਖਾਣ.

ਆਪ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਖਾਵਨ ।

ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਤੇ ਛੋਟਾ ਛਿੰਦਾ ਪੁੱਤ ਮਾਂ ਦਾ, ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ—ਬਚੜੇ, ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ, ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ, ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਏ। ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛੱਕਣਾ ਏ । ਇਹ ਪੂਜਾ ਦਾ ਮਾਲ ਜ਼ਹਿਰੇ-ਕਾਤਲ ਏ । ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ । ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਵਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ।

ਵਾਣ ਵੱਟ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਛੋਟਿਆਂ-ਛੋਟਿਆਂ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲੈਂਦੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ, ਸਿਖਾਉਂਦੇ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਪਨੀਰੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ । ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋੜਦੇ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ, ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿੰਦਾ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਨਾ ਆਉਂਦਾ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੋਤਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ, ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁਰਾਂ ਤੋਂ ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰੀ ਬਣਾਈ । ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਬਾਲਾਂ ਤੇ ਜਵਾਨ ਜਹਾਨ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸਨ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਬੋ-ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰਚੀ ਖਲਕਤ

ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਲੱਭਿਆ, ਭਾਲਿਆ । ਬਾਲ ਬੋਧ ਅੱਗੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚਾਸ਼ਨੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਂਦਾ । ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਬਦਲੀ । ਅੱਖਰ ਘੜੇ, ਇਹ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਏ । ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਭਰੀ, ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਏ । ਨਵੇਂ ਬੁੱਤ ਘੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਦਿਨ ਢੱਲਦਾ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਧੁੱਪ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਮੱਠਾ ਪੈਂਦਾ, ਤੇ ਫੇਰ ਅਖਾੜਾ ਗੁੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਪਹਿਲਵਾਨ ਸੱਦੇ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਦਾਅਪੇਚ ਸਿਖਾਉਂਦੇ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਖੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ । ਨਵੇਂ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਜਲਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ । ਸਰੀਰ ਕਰੜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨਗੇ । ਕਮਾਈ ਵਧੇਗੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚੌਕੀ ਜੁੜਦੀ। ਰਬਾਬੀ ਬਲਵੰਡ ਵਲੋਂ ਕਥਾ ਹੁੰਦੀ, ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਧੁਨ ਗੂੰਜਦੀ । ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਰੁਚੀ ਬਦਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਪੌਦਾ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ-ਦੇ ਕੇ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ । ਪੋਟੇ ਮਿਣ-ਮਿਣ ਕੇ ਬੂਟਾ ਪਾਲਿਆ । ਇਹ ਇਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸੀ, ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣਾ ਸੀ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਇਹੋ ਕੌਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸੀ ।

ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ—ਹਰ ਪਿੰਡ, ਹਰ ਕਸਬੇ ਤੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ । ਮੁਹੱਲੇ, ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ, ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਤਾਣਾ ਗਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾ ਨਾ ਸਕਦਾ । ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜ ਵਾਰ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਜਾਂਦੇ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤੀ ਹੀ ਅੱਤ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਤਮ ਜਾਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ, ਕੰਮ ਨਾ ਕਾਰ । ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ; ਗੱਲਾਂ ਗਪੌੜੇ, ਲਿਫ਼ਾਫੇਬਾਜ਼ੀ, ਕਥਾ ਉਹ ਸੁਣਾਉਣੀ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਅਰਥ ਉਹ ਕਰਨੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੇ ਹੋਣ । ਵੇਦ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਲਗਦੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦਾ ਵਿਧਾਤਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰਨਾ ਕਲਾ ਮਰੋੜ ਲੈਣੀ । ਵਿਆਹ, ਸ਼ਾਦੀ, ਮੰਗਣਾ, ਮਰਨਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ

ਸੰਪੂਰਨ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਦੱਛਣਾ ਆਮ ਸੀ, ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਚੱਲਦੀ । ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਆਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੱਤੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਪਰ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕਦਾ । ਰਾਜੇ ਨੇ, ਨੰਬਰਦਾਰ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਰਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਕਰਦਾ, ਉਹਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਖਿੱਚ ਲਈ ਜਾਂਦੀ । ਜੁਰਅਤ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਸੀ । ਸੰਨਿਆਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸਦਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਡਰ ਲੱਥੇ, ਪੜ੍ਹਨ, ਸਿਆਣੇ ਹੋਣ, ਨਾਲੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਾਣ ਵਧੇ ।

ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਕਰੜੀ ਤੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਉਣਾ । ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪਿਆ । ਰਾਗ ਦੀ ਸਮਝ ਆਈ, ਬਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ :—

ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਬੇਦੀ ਆਣੀ, ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ।

ਦੇ ਦੇ ਲੈਣਾ, ਲੈ ਲੈ ਦੇਣਾ, ਨਰਕ ਸੁਰਗਿ ਅਵਤਾਰ ।

ਉਤਮ ਮਧਿਮ ਜਾਤੀ ਜਿਨਸੀ, ਭਰਮ ਭਵੈ ਸੰਸਾਰ ।

ਲੋਕ ਲਕੀਰ ਦੇ ਫਕੀਰ ਸਨ । ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤੀ ਸੱਚ ਏ । ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲੈਂਦਾ । ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਉਚੀਆਂ ਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਦੁਫੇੜ ਪੈ ਗਈ, ਲੋਕੀ ਵਹਿਮੀ ਹੋ ਗਏ, ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਖਵਾਰ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰਾਹ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ।

ਇਹ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ, ਇਹ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਇਹ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਅਰਥ, ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹਨ । ਇਹਨੂੰ ਪੁੱਠ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ । ਹਰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਲਵੇ । ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿਸੇ ਪੰਡਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਹਦਾ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਏ । ਮੁਥਾਜੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ । ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਤੇ ਲੱਤ ਮਾਰੀ। ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਪੀਵੇਗਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਆਤਮਾ ਸ਼ੁਧ

ਹੋਵੇਗੀ । ਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘੱਟ ਸੀ । ਅਜੇ ਬਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਤੀਕ ਪੁੱਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਬਾਣੀ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ :—

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਤਤੁ ਵਖਾਣੀ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆਈ ।

ਗੁਰਮੁਖ ਆਖੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਤੀ, ਸੁਰਤੀ ਕਰਮਿ ਧਿਆਈ ।

੩੬

ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ

—ਬਈ ਤੂੰ ਕੌਣ, ਮੈਂ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਬਣਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਤ ਮਾਰਨੀ । ਯਾਰ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਏ ਮੈਨੂੰ । ਲੋਕੀਂ ਤੇ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮੈਂ ਗਪੌੜੇ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਟੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਅੜਾ ਦੇਣੀ ਏ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮੰਨੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਾ ਮੰਨੇ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਏ ਟਿੰਡ ਵਿਚ ਕਾਨਾ ਪਾਉਣਾ । ਕਾਂਜੀ ਘੋਲ ਦੇਣੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਭਰੀ ਚਾਟੀ ਵਿਚ । ਜਾਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਿਹ ਦਾ ਤਕਲਾ ਗੱਡ ਆਉਣਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰਨੇ ਤੇ ਲੂਤੀ ਲਾ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਆਪਣਾ ਸ਼ੁਗਲ ਏ ।

ਰਾਈ ਦਾ ਪਹਾੜ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦਾ ਖੇਡ ਏ, ਖੰਭਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਤੇ ਡਾਰਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਵੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣੇ । ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੜਾ ਰੁਹਬ ਏ, ਹਰ ਘਰ ਜਿਹਦੇ ਅਸੀਂ ਬਰੂਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਈਏ ਲੱਸੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਅਰਕ ਜੇਡਾ ਵਿਚ ਮੱਖਣ ਦਾ ਪੇੜਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਯਾਰੋ ਇੰਨੀ ਚੌਧਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਏ । ਘਰ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਖੜਕੀ ਤੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਬਈ ਤੂੰ ਕੌਣ, ਅਸੀਂ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ, ਆਪਣਾ ਸਿੱਕਾ ਸਾਰਾ ਖਡੂਰ ਮੰਨਦਾ ਏ ।

ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣ ਜਾਹ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣਗੀਆਂ, ਗੱਲ ਉਹਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਾਰ ਗੇੜਾ ਮਾਰਿਆ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਲੱਕੜੀਆਂ ਪਾੜਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੈ ਲਈ,

ਹਫਤਾ ਭਰ ਖੂਬ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ । ਉਧਰ ਚਰਚਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਪਾ ਲਈ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਨਾਮਨਾ ਖਟਿਆ ਏ. ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ । ਵੇਖਣ ਚਾਖਣ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਲਗਦੇ ਸਾਂ, ਕੰਮ ਵੀ ਅਸਾਂ ਜੁੱਸਾ ਤੋੜ ਕੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਏ । ਪਰ ਆਦਤਾਂ ਕਿਥੋਂ ਗਲੋਂ ਲਹਿਣ । ਵਾਦੜੀਆਂ ਸਜਾਦੜੀਆਂ ਨਿਭਣ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ । ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਆਦਤ ਬੁਰੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਬਣਨਾ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ. ਇਥੇ ਕੋਈ ਨੌਕਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ । ਇਥੇ ਤੇ ਸਭ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਨ. ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧੀ ਵਾਰ ਝੱਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਦ ਪੈਂਦਾ । ਸੇਵਾ ਖੂਬ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਨਾ ਰੋੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਪੁੱਜੀ ਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ—ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਲੱਠ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ।

—ਵਕਤ ਦਿਓ ਸੂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਕਲ ਆ ਹੀ ਜਾਵੇ. ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਖਰ੍ਹਵਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਲੰਗਰ ਛੱਕ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਤਦ ਤਕ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਨਾ ਛਕਾ ਸਕਾਂਗਾ. ਪਲ ਭਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵੋ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਲੰਗਰ ਛਕ ਲੈਣਾ ।

ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸੱਜਣਾ ਜੇ ਇਥੇ ਟਿਕਣਾ ਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪਛਾਨਣਾ, ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਇਥੋਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਬਕ ਏ ।

ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਝੱਟ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ. ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿੱਜ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਕਹਿਣਗੇ ਸੋ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ ਸਜਣੋ ।

ਗੁਰਾਂ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ ਉਹ ਸੇਵਕ ਕਾਹਦਾ ਏ ਜਿਹੜਾ ਸਲਾਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਜਵਾਬ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਏ ਟਕੇ ਵਰਗਾ । ਜੋ ਕੋਈ ਹਉਮੈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਾ ਏ. ਉਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ. ਉਹ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਪਰ ਆਸ਼ਕ ਨਹੀਂ. ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ।

ਚੰਗੇ ਚੰਗਾ ਕਰਿ ਮੰਨੇ, ਮੰਦੈ ਮੰਦਾ ਹੋਇ ।

ਆਸ਼ਕ ਏਹੁ ਨਾ ਆਖੀਐ, ਜਿ ਲੇਖੈ ਵਰਤੈ ਸੋਇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ । ਬੁੱਧੀ ਮੋਟੀ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਉਹਦੀ ਬੁੱਧੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਚਲਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ, ਬਾਕੀ ਸਭੇ ਸੱਤੇ ਖੈਰਾਂ ਸਨ ।

—ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਜਾਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ।

ਆਖਰਕਾਰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ—

ਤਬ ਸਹਜ ਰੰਗ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿਓ ਤਾਹ,

ਤੁਮ ਅਗਨ ਜਲੋ ਇਹ ਸੇਵਾ ਆਹ ।

ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਤਿਆਰ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਚਿਤਾ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਉਸ ਹੌਸਲਾ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ । ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਸੀ ਬਲਦੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਮਜਨੂੰ ਏ, ਇਸ ਕੀ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਏ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ।

ਪਰ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਅਖਾਏ ਤਿਆਰ ਹੋ ਹੀ ਗਿਆ । ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਚਿਤਾ ਵਲ । ਜਦ ਸਾਹਮਣੇ ਚਿਤਾ ਬਲਦੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਹੌਸਲਾ ਛੱਡ ਬੈਠਾ । ਇਕ ਜੀਅ ਕਰੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਰੱਖ ਲੈਣਗੇ, ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚਿਤਾ ਨੇ ਤੇ ਲੂਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਏ । ਜਦ ਤੱਕ ਗੁਰਾਂ ਤੱਕ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜਣੀ ਏ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰੀਰ ਭੜਥਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੋਣਾ ਏਂ, ਤੇ ਫਿਰ ਜਦ ਅੱਗ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੇਕ ਵਿਖਾਇਆ ਤਾਂ ਹੱਡੀਆਂ ਤੱਕ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਊ, ਮੇਰਾ ਘੜੀ ਵਿਚ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਮੁੱਠ ਸੁਆਹ ਦੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਊ ।

ਬੜਾ ਕੁੜਿੱਕੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ—ਜੇ ਮੁੜਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮਖੌਲ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਜੇ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੌਤ । ਸੰਗਤ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਧਾੜਵੀ, ਡਾਕੂ ਲੁਟੇਰਾ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਸ ਗੱਠੜੀ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਕਿਤਿਉਂ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ । ਚੰਗਾ ਮਾਲ ਮਤਾ ਕੋਲ ਸੀ । ਉਹ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਚਿਤਾ ਸਾਹਮਣੇ। ਉਸ ਵੇਖਿਆ ਇਕ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਏ ਫਿਰ ਉਸ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਚਿਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਖੜ੍ਹਾ ਏ, ਉਹ ਪੁੱਛ ਬੈਠਾ ।

ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕੰਬ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

—ਸੱਜਣਾ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕਸ਼ਟ ਏ ਤੂੰ ਕੰਬਦਾ ਏਂ ਕਿ ਚਿਤਾ ਦਾ ਸੇਕ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਏ ?

ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਕਿ—ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਫੜ੍ਹ ਮਾਰ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਜਾਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਆਪੇ ਫਾਥੜੀਏ ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇ । ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਤ ਖੜ੍ਹੀ ਏ ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਕਿ ਭੁਲਾ ਕਿਸ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਏ ?

—ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੁਕਮ ਏ, ਚਿਤਾ ਜਲ ਰਹੀ ਏ ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰੇ ਤੇ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਸੜ ਮਰੇ ?

ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਏਦਾਂ ਹੀ ਏ ਤੁਸਾਂ ਕਿੱਦਾਂ ਬੁੱਝ ਲਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਜਾਣੀਜਾਨ ਬੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹੋ ।

—ਇਹ ਗੱਲ ਤੇਰੀ ਹਾਲਤ ਹੀ ਦਸਦੀ ਏ । ਉਸ ਧਾੜਵੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਾਪ ਹੀ ਕੀਤਾ ਏ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਾਪ ਦੀ ਪੰਡ ਹੀ ਚੁਕੀ ਏ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰ ਉਜਾੜੇ, ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੇ ਇਹ ਬੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੁੱਲ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ—ਸੱਜਣਾ ਆ ਇਕ ਸੌਦਾ ਕਰ ਲਈਏ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏਂ, ਮੈਂ ਇਹਦੇ ਬਦਲੇ ਇਹ ਗੱਠੜੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਮੁਹਰਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਏ ।

—ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪਊ ? ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਊ ?

—ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਖਾਲ੍ਹੀ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੇਚਿਆ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬਦਲੇ ਰਕਮ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪੁਆ ਲਈਂ । ਐਵੇਂ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਏ ਸੌਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਰ ਲੈ । ਧਾੜਵੀ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ ।

ਬੜਾ ਮੂਰਖ ਬੰਦਾ ਏ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਲ ਲਿਆ ਸੂ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ। ਖਾਲ੍ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬਦਲੇ ਏਨੀ ਰਕਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਏ । ਮਨਾਂ ਸੌਦਾ ਕਰ ਲੈ ਇਹਦੇ ਵਰਗਾ ਮੂਰਖ ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਉਂ ਲੱਭਣਾ । ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ ਗੁਰੂ ਤੋਂ । ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਹੋਊ ਫਿਰ ਆਪੇ ਲੋਕ ਭੁਲ ਭੁਲਾ ਜਾਣਗੇ ।

—ਵਚਨ ਦੇ ਦੇ ਸੱਜਣਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੰਢ ਸਾਂਭ ਲੈ ।

—ਸੌਦਾ ਪੱਕਾ, ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਮ ਲਿਖ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ।

—ਨਹੀਉਂ ਸੱਜਣਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਸ਼ਟਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਗਠੜੀ ਸਾਂਭ ਤੇ ਰਾਹ ਫੜ, ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ, ਚੰਗਾ ਬਈ ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਰੱਬ ਰਾਖਾ।

—ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੂੰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਤੇ ਘੜੀ ਪਿਛੋਂ ਤੇਰਾ ਖੋਜ ਖੁਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ।

ਗਠੜੀ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪਿਆ। ਧਾੜਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਤੇ ਝੱਟ ਛਾਲ ਕੱਢ ਮਾਰੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ। ਸੇਵਕ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਭੱਜੇ-ਭੱਜੇ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਜਰਾ ਦਸਿਆ।

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਓ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਓ।

ਸੇਵਕ ਭੱਜੇ-ਭੱਜੇ ਗਏ। ਚਿਤਾ ਜਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਧਾੜਵੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੱਦਿਆ ਏ ਨਿਕਲ ਆਓ ਚਿਤਾ ਵਿਚੋਂ। ਧੰਨ ਹੋ ਤੁਸੀਂ।

ਧਾੜਵੀ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਸੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਹੋਸ਼ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਕੱਢਿਆ ਸੇਵਕਾਂ।

ਅੱਗ ਨੇ ਕਿਤੇ ਉਹਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਈ, ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਅੱਖਾਂ ਉਘੇੜੀਆਂ, ਬੋਲਿਆ ਕੀ ਹੁਕਮ ਏ।

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਏ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਮਿਲਿਆ।

ਏਧਰ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਆਪਣੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗਠੜੀ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅੱਗੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਕਮ ਮਿਲ ਗਏ। ਉਹ ਧਾੜਵੀ ਦੇ ਮਗਰ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗਠੜੀ ਵੇਖੀ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਇਹ ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਕਿਧਰ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰੀ ਊ ਕਿਤੇ ?

—ਹਜ਼ੂਰ ਇਹ ਮਾਲ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਮਾਨਤ ਦੇ ਗਿਆ ਏ, ਮੈਂ ਤੇ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।

—ਇਕ ਚੋਰ ਤੇ ਦੂਜਾ ਚਤਰ। ਘਰ ਭੰਨ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਾ ਝੁੱਗਾ ਚੌੜ ਕਰ ਆਇਆ ਏਂ, ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਹੋਰ ਹੀ ਢੁੱਚਰ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ ਊ। ਹੱਥਕੜੀ ਲਾਓ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਕਾਜ਼ੀ ਅੱਗੇ।

ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ—ਗਰਦਨ ਮਾਰ ਦਿਓ, ਇਹ ਕਾਤਲ ਵੀ ਏ ਤੇ ਚੋਰ ਵੀ ।

ਧਾੜਵੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਮਿਲਿਆ, ਤੇ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਗਰਦਨ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਮੂਸਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਭੱਜਾ, ਮੌਤ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਪਾਪ ਦੀ ਪੰਡ ਲੈ ਡੁੱਬੀ ਘੜੰਮ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ।

੩੧

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ

ਬਲਵੰਡ, ਖੀਵੀ ਨੇਕ ਜਨ ਜਿਸ ਬਹੁਤੀ ਛਾਓ ਪਤ੍ਰਾਲੀ ।
ਲੰਗਰ, ਦਉਲਤ ਵੰਡੀਐ, ਹਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖੀਰ ਘਿਆਲੀ ।
ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ, ਕੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ, ਮਨਮੁਖ ਥੀਏ ਪਰਾਲੀ ।
ਪਏ ਕਬੂਲੁ ਖਸੰਮ ਨਾਲਿ, ਜਾਂ ਘਾਲ ਮਰਦੀ ਘਾਲੀ ।
ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਸਹੁ ਸੋਇ, ਜਿਨਿ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀ ।੩।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਏ ਤਾਂ ਉਹ ਏ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਦਾ । ਗੁਰੂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਏ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਦਾ ਕੀ ਰੁਤਬਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਘਾਲ ਘਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਮਹਾਨ, ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਉਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਲਵੰਡ ਕਰਦਾ ਏ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਖੀਵੀ । ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਉਸ ਨਾਂ ਖਟਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਸ਼ੋਭਾ ਸੀ । ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ, ਸੇਵਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਘੁਲ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ । ਲੰਗਰ ਖਡੂਰ ਦਾ, ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਸੰਗਤ ਲੰਗਰ ਛਕ ਕੇ । ਲੰਗਰ ਉਹਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਸੀ, ਲੰਗਰ ਉਹਦੀ ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ, ਰੀਝ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਲੰਗਰ ਤੇ ਸਵਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ।

ਖੀਵੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਸੀ, ਇਹ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਇਸਤਰੀ ਸੀ । ਮਾਂ ਸੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਟਹਿਲਣ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੇਟਾ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਝਾਕਣਾ, ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਏ ਤੇ ਖਾਣਾ ਏ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਏ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਏ, ਸੰਗਤ ਦਾ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਏ, ਇਹਦੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ । ਤੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੇਵਾ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਕਰਨੀ ਏ ।

ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਜੁਟਣਾ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ।

—ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਦਾਤੇ ਦਾਤਾਰ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੌਲਤ ਵੰਡੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਅੰਨ ਦੇਵ ਦਾ ਕੜਛਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਨਿਆਮਤ ਮਿਲੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਏ ਦੌਲਤ, ਅਸਾਂ ਕੀ ਕਰਨੇ ਹਨ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ, ਜਿੰਹਦੇ ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਉਹਦਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ । ਘਰ ਭੜੋਲੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦੌਲਤ ਦੀਆਂ, ਤੇ ਜਿਊਣਾ ਆਜ਼ਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹਦਾ ਕਾਹਦਾ ਜਿਊਣਾ । ਜੀਵਨ ਜੀਓ, ਅਨੰਦ ਨਾਲ, ਮਰੋ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ; ਪਿੱਛੇ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਯਾਦ ਕਰਨ, ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਨ ।

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਿਰਫ ਜਿਊਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜੀਵੇ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਵੇ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਏ ਮਜ਼ਾ ਤਾਂ ਏ ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਲਈ ਕਰੇ । ਰੱਬ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੌਲਤ ਦਿੱਤੀ ਏ ਸ਼ੁਕਰ ਏ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲਬਾਂ ਤੇ ਜਾਨ ਆਈ ਹੋਈ ਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਦਿਓ ।

ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਤੇਹੀ ਮਾਤਾ, ਠੰਢਾ ਸੁਭਾਅ, ਏਨੀ ਠੰਢ, ਬੁੱਢੇ ਬੋਹੜ ਦੀ ਛਾਂ ਜਿੰਨੀ । ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਦੌਲਤ ਵੰਡ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਇਧਰ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਿੰਦੀ, ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਊੜੀ ਨਾ ਪੈਂਦੀ, ਘਿਉ ਵਾਲੀ ਖੀਰ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸੇਵਕ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਉਹਦਾ ਹੀ ਮਨ ਖਿੜ ਗਿਆ । ਈਰਖਾਲੂ, ਬੇਮੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਕੋਈ ਖਾਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਅਜ ਤੱਕ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ । ਪਰ ਏਨੀ ਰਸਦ ਆਉਂਦੀ ਕਿਥੋਂ ਏ ।

—ਕੌਣ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਏ ? ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖੇਤ ਨਹੀਂ ।

ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੋੜਦੀ ਤੇ ਡੰਕੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਖਦੀ ਕਿ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਮੇਰੀ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਇਹ ਤੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੂ, ਜਿਹੜਾ ਕਰੇਗਾ ਉਹੋ ਹੀ ਪਾਏਗਾ, ਸੇਵਾ ਬਲਵਾਨ ਏ ਕਰਮ ਕਰੋ ਫਲ ਮਿਲੂ ।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਨੇ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਮਣਾ ਖਟਿਆ । ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ।

—ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ, ਮਾਂ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਏ ਬੋਹੜ ਵਰਗੀ ਪਰ ਮਾਂ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਤਾਹੀਉਂ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਏ ਜੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਲੋਂ ਠੰਢੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਆਉਣ ।

—ਮਾਂ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਏ, ਮਾਂ ਇਕ ਭਗਤੀ ਏ, ਮਾਂ ਇਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਏ, ਮਾਂ ਇਕ ਰਹਿਮਤ ਏ ।

੩੯

ਹਮਾਯੂੰ

ਬਾਬਰ ਨੇ ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ ਤਾਂ ਹਮਾਯੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ । ਬਾਬਰ ਨੇ ਤਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਖੁੰਭ ਠੱਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਕੁਸਕਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਗੀਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਅਫਸਰੀ ਵੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ । ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਹਕੂਮਤ ਖੁੱਸੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਜੇ ਨਸ਼ਾ ਬਾਕੀ ਸੀ, ਜੁੱਤੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਦੜ ਵੱਟੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਬੂਲੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਨਸ਼ਾ ਬਾਕੀ ਸੀ । ਉਹ ਵਕਤ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਨ । ਹਮਾਯੂੰ ਪਿਉ ਵਰਗਾ ਨਾ ਚਾਲਬਾਜ਼ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਖਤ । ਨਰਮੀ ਹਮਾਯੂੰ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ।

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਸਰਸਰਾਮ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਪੁੰਗਰਿਆ, ਨਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਟਟੋਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਜਾਣੀ । ਉਸ ਆਖਿਆ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਖੁਸੀ ਹੋਈ ਹਕੂਮਤ ਵਾਪਸ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ, ਜਾਤ ਦੀ ਕੋਹੜ ਕਿਰਲੀ ਤੇ ਸ਼ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਜਫੇ ਪਰ ਉਸ ਅਣਦਾੜ੍ਹੀਏ

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਾਅਰਕੇ ਮਾਰੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਉਤੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸ਼ੀ । ਪੰਜਾਂ ਜਣਿ ਹਾਮੀ ਭਰੀ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਥਾਪੀ ਦਿੱਤੀ, ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਇਆ ਚਲ ਬਈ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਲੱਗ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਹਾਂ ।

ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹਮਾਯੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਫਤਿਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਨੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਤਾੜਿਆ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ । ਮੁਕਾਬਲਾ ਏਨਾ ਸਖਤ ਸੀ ਕਿ ਹਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬਚਾਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਈ । ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟਾ, ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਮੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ । ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਹਮਾਯੂੰ ਤੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ । ਹਮਾਯੂੰ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਨੇ, ਆਗਰੇ ਆਣ ਕੇ ਦਮ ਲਿਆ । ਪਰ ਮਗਰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸ਼ਿਰਾਜ਼ਾ ਬਖੇਰ ਦਿੱਤਾ । ਆਖਰਕਾਰ ਹਮਾਯੂੰ ਪਿਉ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਭੱਜ ਉਠਿਆ, ਉਸ ਪੰਜਾਬ ਆਣ ਕੇ ਦਮ ਲਿਆ ।

ਹਮਾਯੂੰ ਬੜਾ ਮਾਯੂਸ ਹੋਇਆ, ਏਨੀ ਮੁਸੀਬਤ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਨਾਹ, ਭੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਉਹਦਾ ਸਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਘੋੜਾ ਵੀ ਮਰ ਗਿਆ । ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਹਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਖੁਦਾ ਦੀ ਇਕ ਰਹਿਮਤ ਹਮਾਯੂੰ ਹੋਈ ।

ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀ ਰੇਤ ਫਕਦਿਆਂ ਜਦ ਉਹ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੌਸਲਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਅਮਰਕੋਟ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਹਮਾਦੀ ਬਾਨੋ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਅਕਬਰ ਜੰਮਿਆ । ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਪਰ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਬੇਗਮ ਕੋਲ ਕਸਤੂਰੀ ਦੇ ਨਾਫੇ ਸਨ । ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਓਹੀ ਹੀ ਵੰਡੇ।

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਦੁਆ ਦਿੱਤੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਖੁਦਾ ਨੇ ਸਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣੇ, ਕਦੀ ਤੇ ਦਿਨ ਫਿਰਨਗੇ, ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਹਿਕ ਫੈਲੇਗੀ । ਹਮਾਯੂੰ ਕਾਬਲ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਾਂਗਾ ਤੂੰ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰ ।

ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖੂਬ ਡੰਕੇ ਵਜਾਏ। ਫੇਰ ਹਕੂਮਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ । ਉਹਨਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਰਾਜ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ ।

ਜਦ ਹਮਾਯੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਕ ਛਾਣਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦਾ ਪੱਤਨ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਅਹਿਲਕਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਜ ਕੱਲ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਇਕ ਆਲਮ ਫਕੀਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਬੈਠਾ ਏ, ਜੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਫਕੀਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਲਹਾਮ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਵਿਗੜੀ ਸੰਵਰ ਜਾਏਗੀ । ਫਕੀਰ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ।

ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦੂਰ ਤੋਰ ਕੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹਮਾਯੂੰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਿਆ । ਕੌਣ ਜਾਣੇ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਇਆ ਏ । ਬਿਨਾਂ ਖਬਰ ਦਿੱਤਿਆਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆਂ ਹਮਾਯੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ । ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ । ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ, ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ । ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਤਾਂ ਏਨਾ ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੀ ਆਣ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ ।

ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਖੜੋਤਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਚੁਕ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਵੇਖਿਆ । ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ । ਹਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ । ਉਸ ਆਪਣੀ ਹੱਤਕ ਸਮਝੀ । ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਆਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਇਆ ਏ ।

ਗੁੱਸਾ ਚੰਡਾਲ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਧੂਹ ਲਈ । ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਵੀ ਆ ਗਏ ।

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਰਾ ਕੁ ਮੂੰਹ ਉਤਾਂਹ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਹੱਸ ਪਏ । ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਭਾਈ ਮੁਗਲਾ, ਤਲਵਾਰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ 'ਤੇ ਕੱਢਣੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਮਾਯੂੰ । ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ, ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਆਇਆ ਤੇ ਅਸੀਸ ਲੈਣ ਸਾਂ ਪਰ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਕਰ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਅਜੇ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਰਾਜ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਕਿ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਸਤਿਗੁਰ, ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਆਖਿਆ ਸੀ—

ਰਾਜ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਇਨਸਾਫ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ।

ਜਬ ਛੁਟੇ ਅਦਾਲਤ ਹੋਇ ਬਿਅਦਲ
ਛੁਟੇ ਨਿਆਉ ਰਾਜ ਹੋਇ ਬਦਲ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ ਏ ਸ਼ੇਰਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ । ਜਦ ਤੱਕ ਉਬਾਲ ਏ ਦੜ ਵੱਟਣੀ ਪਊ । ਲਾਹੌਰ ਸਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਹਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਤਦ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕਲਾਮ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਮਰਦ ਬਣ, ਗ਼ਮ ਨਾ ਕਰ।

—ਖਿਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹਾਰ ਆਏਗੀ, ਇਹ ਖੁਦਾਈ ਕਾਨੂੰਨ ਏ ਅੱਬਾ ਜਾਨ। ਗੁਲਬਦਨ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ।

—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਖਡੂਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ, ਮੁਕੱਦਸ ਮਦੀਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ।

ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਜੰਮਣੁ ਦੁਖਿ ਮਰਣੁ, ਦੁਖਿ ਵਰਤਣੁ ਸੰਸਾਰਿ ।
ਦੁਖ ਦੁਖ ਅਗੈ ਆਖੀਐ, ਪੜ੍ਹਿ ਪੜ੍ਹਿ ਕਰਹਿ ਪੁਕਾਰ ।
ਦੁਖ ਕੀਆ ਪੰਡਾ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ, ਸੁਖ ਨਾ ਨਿਕਲਿਓ ਕੋਇ ।
ਦੁਖਿ ਵਿਚ ਜੀਓ ਜਲਾਇਆ, ਦੁਖੀਆ ਚਲਿਆ ਰੋਇ ।
ਨਾਨਕ ਸਿਫਤੀ ਰਤਿਆ, ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਇ ।
ਵਾਰ ਸਾਰਿੰਗ ॥

੩੯

ਸਿੱਧ ਆਏ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ

ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਨਾਥਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਭਗਵਾਨ ਸੀ । ਜਤੀ ਸਤੀ ਤੇ ਉਹ ਨਾਥ, ..ਗੀ ਤੇ ਸਿੱਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਲੀਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਬੜੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ । ਏਸ ਪਕੜ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋੜਿਆ, ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗਲ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕੀਤੇ । ਸਿੱਧਾਂ, ਨਾਥਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਅਲਖ ਜਗਾਈ, ਕਰਮੰਡਲ ਫੜਿਆ ਤੇ ਪਹਾੜੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰਦੇ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਖੈਰ ਖੈਰੀਅਤ ਨਾ ਪੁਛਦੇ । ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਏਸ ਵਲਗਣ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਤੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ

ਛੋਟੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤਲੀ ਛਾਲ ਮਾਰੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਚੌਂਕਾ ਜਿੱਤਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ । ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਤਵੀਂ ਕੋਠੜੀ ਤੱਕ ਵੀ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵੀ ।

ਗੜ੍ਹ ਟੁੱਟਾ ਨਾਥਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਕੋਈ ਘਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦਾ । ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਆਸਣ ਡੋਲਿਆ ਸਿੱਧਾਂ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ । ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਰਮਸਾਲਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਦੱਖਣਾ ਕੀਤੀਆਂ । ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਵੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰੀ ਵੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਲੱਭੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਪਧਾਰੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਈ ਧੂਣੇ ਬਾਲ ਲਏ । ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਸੀ । ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਸੁਣਦੇ, ਵਿਚਾਰਦੇ । ਵਿਚ ਵਿਚ ਟੋਕ ਵੀ ਦਿੰਦੇ । ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਕਦੀ ਤਿਊੜੀ ਪੈਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ । ਬੜੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਕੱਢੇ । ਨੌਸਿਖਿਆ ਪਿੱਲੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਲਈ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮਣਾ ਖਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣ ।

ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਸਿਰਫ ਇਹ ਵੇਖਣ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਏ, ਜਿਹਦੇ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਏ । ਏਨੀ ਬਲਵਾਨ ਆਤਮਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦੇਵੇ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ, ਇਹ ਇਕ ਅਜੂਬਾ ਏ । ਉਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਏ । ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਧੂਣਾ ਬਾਲ ਲਿਆ ਏ ।

ਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਸੁਮੇਰ ਤੇ ਅਚਲ ਵਟਾਲਾ ਤੇ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਪੰਜ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਵੇ ਸੋ ਹੀ ਜੋਗੀ ਮਹਾਨ ਏ । ਉਹੋ ਹੀ ਜੋਗੀ ਅਖਵਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਏ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਏ । ਉਹ ਤੇ ਹੋਇਆ ਨਾ ਜੋਗੀ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਿਹਲੜ ਹਨ ।

ਮੁਖੀ ਸਿੱਧਾਂ ਵਲੋਂ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ,-ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਰੀਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ, ਓਸ ਮੱਥਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

-ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਆਖਦੇ ਹੋ ਜੋਗੀ ਰਾਜ, ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਰੂੜੀ ਵਿਚ ਰੁਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪਿਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਵੇ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਰਹਿਮਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਝੁਕਣਾ ਕਹੋਗੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋਈ ਏ-

ਏਹ ਕਨੇਹੀ ਦਾਤਿ, ਆਪਸ ਤੇ ਜੋ ਪਾਈਐ।

ਨਾਨਕ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਸਾਹਿਬ ਤੁਠੇ ਜੋ ਮਿਲੈ ।

ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੋਗ ...ਲ ਛੋੜ ਦਿੱਤੀ । ਬਿਨਾਂ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਯੋਗ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਨਿਰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਰਾਹ ਦੀ ਸੇਧ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਏ । ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੰਦਾ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਜੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਉਹਦਾ ਸਵਾਦ ਹੀ ਕੁਝ ਇਲਾਹੀ ਏ, ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਣਡਿੱਠੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਾਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਂਦੀ ਏ-

ਦੇਖ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰਹਉ ਬਿਸਮਾਦੀ,

ਦੁਖ ਬਿਸਰੈ ਸੁਖ ਹੋਇ ਜੀਉ ।

ਜਦ ਦਸਵੇਂ ਦਵਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਲਾ ਦੇਈਏ, ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਹੱਠ ਨਾਲ ਜੰਦਰਾ ਨਾਂ ਟੁੱਟੇ ਤੇ ਨਾ ਖੁਲ੍ਹੇ-

ਏਕ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਬਸਤ ਹੈ, ਬਹੁੜ ਜਨਮ ਨਾ ਆਵਾਂ

ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ, ਜੋਗੀ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਏ ਕਿ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗੇ । ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ ਕਦੇ ਦਵੈਸ਼, ਈਰਖਾ ਦੂਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਉਹਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਟਿਕ ਜਾਂਦੀ ਏ ।

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਭਾਵੇਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲਾਲਚੀ ਹੈ, ਲੋਭੀ ਹੈ, ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਤੇ ਹੈ ਨਾ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੋਭ ਉਹਦੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਗੱਲ ਤੇ ਏਨੀ ਕੁ ਹੈ ਨਾ ਗੁਰੂ, ਜੋਗੀ ਤੇ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਕਰਨ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੇਗਾ, ਉਹਦੀ ਲਾਲਸਾ ਘਟੇਗੀ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲਚ ਦੀ ਮਘੀ ਭਠੀ ਨੂੰ ਜਲ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਮਾਰੀਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਕੰਨੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਏ,

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਹਨ । ਉਹਨੂੰ ਬਿਭੂਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਉਹਨੂੰ ਭੇਖ ਭਰਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਨਿਰਾ ਜਗਤ ਵਿਖਾਵਾ ਏ । ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ਼ੀ ਨੇ ਫਿਰ ਆਖਿਆ, ਭੇਖ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ । ਬਗੈਰ ਭੇਖ ਦੇ ਬੰਦਾ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ। ਦਰ-ਦਰ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕ ਲਾਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਿਨਾਂ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਕਾਂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੀ ।

ਅਗੋਂ ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ :-

'ਮਨ ਮੰਦਰ ਤਨ ਵੇਸ ਕਲੰਦਰ, ਘਟ ਹੀ ਤੀਰਥ ਨਾਵਾਂ ।

ਗੱਲ ਏਥੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਈ, ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਫਰਮਾਇਆ :-

ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਜੋ ਮਿਲੈ, ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ।'

ਨਾਥਾਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਹੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।

੪੦

ਨਾਨਕ ਤਿਨ੍ਹਾ ਬਸੰਤ ਹੈ ਜਿਨ ਘਰ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੱਥਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਰੰਗ ਰਾਗ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵੀ ਨਿਬੇੜੇ ਜਾਂਦੇ । ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਵੀ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੋਹੜ ਥੱਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ । ਸੱਥ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਦੇ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਸੱਥਾਂ ਹੀ ਜੁੜਦੀਆਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੇਲੇ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੇਲੇ ਸਥਾਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਕੇਵਲ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

ਇਕ ਚੌਕੀ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਉਤੇ, ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਣ ਕੇ ਬੈਠਦਾ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ, ਨਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਹ ਸਵੱਲੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦਸਦਾ। ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਸਨ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਜਾਂ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਵੀ ਸਿਰ ਚੁੱਕਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਨਿਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ

ਡਿੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ । ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਸਾ ਸਮਾਜ ਰਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਮਲਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੌਜ ਨਾ ਮਾਣਨ । ਧਨੀ ਨਿਰੋਲ ਧਨ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਏ । ਧਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌੜ ਮਾਇਆ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੱਸ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਏ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹਵਸ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ । ਐਸਾ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲੇ ।

ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿ ਗਰੀਬ, ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਆਓ ਪਾਤਸ਼ਾਹੋ । ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਇਲ ਦਾ ਨਾਂ ਕੋਕੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ, ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ, ਆਓ ਪੰਡਤ ਜੀ, ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? ਮਹਾਂ ਬਦਮਾਸ਼, ਸੌ ਐਬਾਂ ਦਾ ਐਬੀ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਫਫੇਕੁਟਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੇਣਾ ਤੇ ਨੇਕ ਪਾਕ ਔਰਤ ਦਾ ਕੌਡੀ ਮੁੱਲ ਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ । ਚੋਰ ਉਚੱਕਾ ਚੌਧਰੀ ਤੇ ਗੁੰਡੀ ਰੰਨ ਪ੍ਰਧਾਨ। ਤੰਦ ਨਹੀਂ , ਤਾਣੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਕ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਮਝਾਵੇ ਪਰ ਜੇ ਮੂਰਖ ਹੋਵੇ ਵਿਹੜਾ ਤੇ ਸਮਝਾਏ ਕਿਹੜਾ ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਹ ਪਾਜ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਨਾਉ ਫਕੀਰੈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮੂਰਖ ਪੰਡਿਤ ਨਾਉ ।
ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੂ, ਏਵੈ ਕਰੇ ਗੁਆਉ ।
ਇਲਤ ਕਾ ਨਾਉ ਚਉਧਰੀ, ਕੂੜੀ ਪੂਰੇ ਥਾਉ ।

ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਅਸਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੇ ਦਿਨੇ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣਾ ! ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖਿਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਖਿਲਾਰਦਾ । ਕਈ ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਮਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਵਿਚ ਮੈਲ ਏ, ਏਸ ਲਈ ਆਤਮਕ ਖੇੜੇ ਦਾ ਚਾਅ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਮਨ ਦੀ ਲਗਨ, ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ੈਅ ਹੈ, ਕੋਈ ਜਬਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਰਮੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ-

ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ, ਨ ਗੁਣੁ ਨ ਉਪਕਾਰ ।
ਸੇਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੁਆਰੀਐ, ਨਾਨਕ ਕਾਰਜ ਸਾਰੁ ।

ਸੁਚੱਜਾ ਰਾਹ ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡਿਆਂ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਏ ਕਿ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਦੇਵੋਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨੋ ਵਿਸਾਰ ਦੇਵੋ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੁੱਖ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ -

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ਅਗੀ ਸੇਤੀ ਜਾਲਿ ।
ਏਨੀ ਜਲੀਈ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਇਕ ਨਾ ਚਲੀ ਨਾਲ ।

ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਨਾ ਪਵੇ ਏਸੇ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ ਏ । ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਤੁਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ । ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਾਹ ਇਹੀ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠੋ ਤੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਮਨ ਸ਼ੁਧ ਕਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਓ ।

ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ, ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ।
ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਣੀ । ਮੇਲ ਬਣਾਈ ਰਖਣਾ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਨਾਲ । ਸਿਰਫ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਫੇਰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਔਕੜ, ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚਿੱਪੀਆਂ ਲਈ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਏ-

ਰਤਨਾ ਕੇਰੀ ਗੁਥਲੀ, ਰਤਨੀ ਖੋਲੀ ਆਇ ।
ਵਖਰ ਤੇ ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦੁਹਾ ਰਹੀ ਸਮਾਇ ।
ਜਿਨ ਗੁਣ ਪਲੈ ਨਾਨਕਾ, ਮਾਣਕ ਵਣਜਹਿ ਸੇਇ ।
ਰਤਨਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ, ਅੰਧੇ ਵਤਹਿ ਲੋਇ ।

ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨੇ, ਪਰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਏ। ਉਹਦਾ ਅਸਲ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਏ । ਦੌਲਤ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸਗੋਂ ਭਟਕਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਏ । ਕਾਮਯਾਬ ਮਨੁੱਖ ਉਹੋ ਈ ਏ ਜਿਹੜਾ ਵਿਕਾਰਾਂ

ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇ । ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਏ। ਉਹਨੂੰ ਫੇਰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਪਰ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਏ ਉਹ ਮੂਰਖ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਵੀ । ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਚੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੇ, ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ । ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਥਲੇ ਸੋਟਾ ਵੀ ਨਾ ਫੇਰਨਾ ਇਹ ਵਾਦੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰੋ, ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਮੰਗ ਕੇ ਲਿਆਏ ਹੋ, ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੋ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਫਰਮਾਨ ਏ ।

੪੧

ਕੰਗਾਲਾਂ ਦਾ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ

-ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਹੈ ਮਾਹਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਕੜ੍ਹ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਨਾ ਕਦੀ ਦਿਨੇ ਸੁੱਤਾਂ ਤੇ ਨਾ ਕਦੀ ਰਾਤੀਂ ਅੱਖ ਲਾਈ ਏ । ਘਰ ਬਾਹਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ । ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੇ ਜੁੱਤੀ ਵਿਖਾਈ ਤੇ ਪੇਕੇ ਤੁਰ ਗਈ । ਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਘਰ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਆਣ ਕੇ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਏ । ਹੱਥ ਸਾੜਨੇ ਨਾ ਪਏ । ਏਥੇ ਪੱਕੇ ਪਕਾਏ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਘਰ ਤੋਂ ਸੌ ਦਰਜੇ ਸੁਖੀ ਹਾਂ. ਕੋਈ ਝੰਜਟ ਨਹੀਂ । ਖਾਵੋ, ਪੀਵੋ ਚੰਗਾ ਚੋਖਾ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਓ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਛੱਡੋ । ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇ ਵਾਹਵਾ ਮੌਜਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਵਿਹਲੜ ਜਿਹੜੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੇ । ਓਏ ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਹੀ ਮਾਂਜੋ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਆਖੇਗਾ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ ਏ । ਪਰ ਇਹ ਤੇ ਨਗੌਰੀ ਸਾਨ੍ਹ ਹਨ । ਜਦ ਇਹ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚੋਂ ਲਾਂਬੂ ਉਠ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਵੀ ਤੇ ਇਕੋ ਆਦਤ ਭੈੜੀ ਏ । ਮੈਂ ਮੂੰਹ ਦਾ ਹੀ ਬੜਬੋਲਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾੜਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਲੰਗਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਏ । ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਹੱਡ ਤੋੜੇ, ਚੱਲੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਡੇਰੇ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਖ ਲਿਆ ਤੇ

ਮੁਫਤ ਦੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕ ਛੱਡੇ । ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਲਾਂਗਰੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਕੌੜੇ ਕੁਸੈਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੂਰੋਂ ਸੰਗਤ ਆਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੰਗਰ ਮੰਗਿਆ । ਜ਼ਰਾ ਸਖਤ ਵੀ ਬੋਲੇ ਹੋਣਗੇ । ਭੁੱਖੇ ਸਨ, ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਸਨ । ਪਰ ਅਗੋਂ ਮਾਹਣਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕੰਗਾਲਾਂ ਦਾ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ।

ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ । ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਏ ਇਥੇ ਬੁਰੇ ਤੇ ਕੌੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀਦੇ । ਉਥੇ ਤੇ ਹਾਂ ਕਰ ਆਇਆ ਪਰ ਆਦਤ ਕਿਥੋਂ ਜਾਏ ।

ਜਦ ਉਹ ਬਾਜ ਨਾ ਆਇਆ, ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ ਕਈ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਪਰ ਉਹ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਸੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਉਹੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਸੰਗਤ ਤੰਗ ਆ ਗਈ ਲਾਂਗਰੀ ਤੋਂ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਤਾਂ ਲਾਂਗਰੀ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਈ ਏ।

ਇਕ ਜਣੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਆਖਿਆ ਕਿ-ਲੂਣ ਵੱਧ ਪੈ ਗਿਆ ਏ ਦੇਗ਼ ਵਿਚ ।

ਅੱਗੋਂ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਸੜਦਾ ਬਲਦਾ ਚੋਬ ਕੱਢ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ।

ਫਿਰ ਬੱਸ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਈ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ :

-ਮਾਹਣਿਆ ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾ, ਤੂੰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜਾ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਮਾਹਣਾ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਵਾਹਵਾ ਮੌਜ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਰਸ ਏ ਜੋ ਚੋ ਗਿਆ । ਜਾਹ ਓਏ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਬਲੀਆ, ਰਿਧੀ ਖੀਰ ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਦਲੀਆ । ਹੁਣ ਜਾਹ ਰੰਨ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਚੱਟ ਤੇ ਫਿਰ ਟੁੱਕਰ ਖਾਵੀਂ । ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਪੂਰਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਮਾਹਣਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹੱਥ ਵੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ । ਮਾਹਣਾ ਆਦਮੀ ਨਾ ਬਣਿਆ, ਮਾਹਣਾ ਬੱਸ ਮਾਹਣਾ ੀ ਰਿਹਾ ।

੪੨

ਮਲੂਕਾ ਚੌਧਰੀ

ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਤੇ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣਾ । ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਅਬਾ-ਤਬਾ ਕਹਿਣਾ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮਲੂਕਾ ਚੌਧਰੀ, ਪਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਨਾਂ ਰਖਿਆ ਸੀ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ । ਉਹਦਾ ਇਕ ਜੋਗੀ ਯਾਰ ਸੀ । ਜੋਗੀ ਨੇ ਸੁਲਫ਼ਾ ਪੀਣਾ ਤੇ ਭੰਗ ਛੱਕਣੀ ਤੇ ਮਲੂਕੇ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਦਾ ਥੱਲਾ ਨੰਗਾ ਕਰਨਾ ।

ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਤ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁੰਦਕ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ, ਬੋਲ-ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਣੇ । ਚੁਕ ਜੋਗੀ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਬਹੁਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ ਮਿਰਗੀ ਨੇ ਆਣ ਘੇਰਿਆ ।

ਓਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਂਦੀ ਏ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ । ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਵਿਚ ਓਸ ਕਦੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ।

ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ।

—ਚੌਧਰੀ ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਕਟੇ ਜਾਣੇ ਨੇ, ਸ਼ਰਾਬ ਛੱਡ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਐਬਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸ਼ਰਾਬ ਏ ।

ਓਸੇ ਦਿਨ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਨੱਕ ਨਾਲ ਲੀਕਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾ ਲਈ । ਮਿਰਗੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗੱਲ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਏ । ਸੰਗਤ ਜੋਗੀ ਨਾਲ ਸੀ । ਉਹ ਆਪ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇੱਟ-ਖੜਿਕਾ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਓਸ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮਲੂਕਾ ਚੌਧਰੀ ।

ਰਾਤੀਂ ਮਹਿਫਲ ਜੰਮੀ । ਕੋਈ ਛੇਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਬੁਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮਲੂਕਾ ਵੀ ਓਥੇ ਆ ਗਿਆ । ਜੋਗੀ ਨੇ ਬਾਲਟੀ ਭਰ ਕੇ ਭੰਗ ਪੀਤੀ ਤੇ ਜਦ ਨਸ਼ਾ ਖਿੜਿਆ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਮਲੂਕਿਆ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਏਂ । ਗੁਰੂ ਕਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਏ । ਦੋ ਹਾੜੇ ਪੀ ਜਾ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜਾ ਡਾਂਗ ਫੜੀ ਬੈਠਾ

ਏ । ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਕੋਈ ਐਬ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਚੌਧਰੀ ਨਾ ਪੀਣਗੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਪੀਣੀ ਏ ।

ਅੱੜੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਚੌਧਰੀ ਜੋਗੀ ਦੇ ।

ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਫੂਕ ਛਡਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਮਲੂਕੇ ਦਾ ਘਰ ਫੂਕ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਸ਼ਰਾਬ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਪਹੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਈ ਪੀ ਲਈ । ਝੂਮਦਾ, ਹਾਥੀ ਦੀ ਤੋਰ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਮਲੂਕਾ, ਘਰ ਪੁੱਜਾ । ਸਵਾਣੀ ਨੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਪਲ ਵਿਚ ਈ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਤੇਹ ਜਾਗ ਪਈ । ਵਾਜ ਮਾਰੀ, ਬੋਤਲ ।

ਸਵਾਣੀ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਤੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ?

—ਓ ਭੋਲੀਏ, ਕਸਮ ਦਾ ਕੀ ਏ, ਕਸਮ ਫੇਰ ਖਾ ਲਾਂਗੇ । ਲਿਆ ਇਕ ਹਾੜਾ ਹੋਰ ਦੇ-ਦੇ । ਨਸ਼ਾ ਖਿੜਨ ਲੱਗਾ ਏ ।

ਹਾੜਾ ਪੀਤਾ । ਇਕ ਭਵੱਟਣੀ ਜਿਹੀ ਆਈ, ਮੰਜਾ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਬਨੇਰੇਂ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਡਿਗਦਿਆਂ ਹੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਗਈ ।

ਨਾ ਜੋਗੀ ਅਰਥੀ ਚੁਕਣ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰਨ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਲੂਕੇ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਦਸਿਆ ਤੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ, ਹਰ ਬੰਦਾ ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ।

੪੩

ਖਿਚੜੀ

ਗੱਲ ਅਸੂਲ ਦੀ ਏ ਵੈਸੇ ਖਿਚੜੀ ਕੋਈ ਸੁਗਾਤ ਨਹੀਂ । ਨਿਸ਼ਚੇ, ਇਰਾਦੇ, ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਏ ਖਿਚੜੀ, ਜ਼ਬਾਨ ਜੂ ਕਰ ਲਈ, ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਜੁ ਦਿੱਤੀ, ਫਿਰ ਨਿਭਾਉਣੀ, ਇਹੋ ਹੀ ਧਰਮ ਏ । ਭਾਈ ਜਿਊਣੇ ਨੇ ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਦ ਤਕ ਮੇਰੇ ਸਵਾਸ ਚਲਣਗੇ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘਰੋਂ ਖਿਚੜੀ ਰਿਨ੍ਹਾ ਕਿ ਲਿਆਇਆ ਕਰਾਂਗਾ । ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਦਕੇ। ਸੇਵਕ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਣੀ ਰਹੀ । ਇਰਾਦਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਦੇ

ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਨਾ, ਇਹ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਏ ਜਿਹੜੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਦਮ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਏ । ਭਾਈ ਜੀਵਨਾ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਰੋਜ਼ ਖਿਚੜੀ ਤਾਜ਼ੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੀ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ।

ਭਾਣਾ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਅਜਿਹੀ ਹਨੇਰੀ ਚੱਲੀ ਤੇ ਨਾਲ ਬਾਰਸ਼, ਲੱਖ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਚੁਲ੍ਹਾ ਹੀ ਨਾ ਬਲੇ, ਜਦ ਚੁਲ੍ਹਾ ਹੀ ਨਾ ਬਲੇਗਾ ਤਦ ਖਿਚੜੀ ਕਿੱਦਾਂ ਬਣੂ, ਇਹ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਮਨ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਅੱਜ ਖਿਚੜੀ ਨਾ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਤਪੱਸਿਆ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਣੀ ਏ, ਇੰਦਰ ਭਗਵਾਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੇਵਕ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਮੇਰਾ ਨਿਸਚਾ ਨਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਤੋਂ । ਧਰਮ ਖਲੋਤਾ ਹੀ ਨਿਸਚੇ ਤੇ ਹੈ । ਧਰਮ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡੰਡਾ ਨਹੀਂ । ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਹੀ ਏ, ਇਹੋ ਹੀ ਦੋ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ ।

ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਬੱਦਲ ਥੰਮ੍ਹ ਜਾਏ, ਹਨੇਰੀ ਰੁਕ ਜਾਏ, ਇਕ ਵਾਰ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ । ਨਿਸਚੇ ਤੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ, ਕਾਰਗਰ ਨਾ ਹੋਈ । ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਨ ਟਿਕਾਇਆ ਗੱਲ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਬਣੀ । ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਮਨ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਬਿਰਤੀ ਜੋੜੀ । ਬੱਦਲ ਥੰਮ੍ਹੇ, ਹਨੇਰੀ ਰੁਕ ਜਾਏ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਹਨੇਰੀ ਰੁਕ ਗਈ, ਚੁਲ੍ਹਾ ਬਲ ਪਿਆ, ਖਿਚੜੀ ਰਿਝ ਗਈ, ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕੀ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਖਡੂਰ ਵੱਲ ।

ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦੀ ਏ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ ਅਗਲਵਾਂਢੀ, ਪਰ ਖਿਚੜੀ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਜੀ, ਜਾਣੀਜਾਣ ਨੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਜਦ ਭਾਈ ਜਿਊਣਾ ਨੇ ਖਿਚੜੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕਿ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਕੋਲ ਸੱਦ ਲਿਆ :

—ਸਿੱਖਾ ਏਨੀ ਕਾਹਲ ਕਾਹਦੀ ਸੀ, ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਖਿਚੜੀ ਪਿਛੋਂ ਆ ਜਾਂਦੀ।

—ਹਜ਼ੂਰ ਅੱਜ ਬਾਰਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਹੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ, ਹਨੇਰੀ ਆਖੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹੀ ਵਗਣਾ ਏ, ਖਿਚੜੀ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਏ, ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ੋ।

ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਉਪਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਇਹ ਸਿੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਏ । ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਜਪ, ਤਪੁ, ਬਰਤ, ਦਾਨੁ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ਉਹਦੇ ਨਜ਼ਾਮ, ਵਿਚ ਰਦੋ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ—

ਪ੍ਰਭੂ ਆਗਿਆ ਮਹਿ ਤਥਾ ਸਦੀਵਾ ।

ਰਹੁ ਰਾਜ਼ੀ ਬਨਿ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਾ ।

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਨਾ ਰਲੇ, ਉਥੇ ਜਿਊਣਾ ਫਿੱਕਾ ਤੇ ਦੁੱਭਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਪਿਉ ਨਾਲ ਸੁਭਾਅ ਰਲਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਔਕੜ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਘਰ ਨਰਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇ । ਗਿਲਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾ ਕਰੇ । ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਮੰਨੇ, ਸਭ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਫਲ ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਪੱਸਿਆ ਏ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣੀ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਏ ।

ਖਿਚੜੀ ਬਣਾਉਣੀ ਏ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਲਿਆਉਣੀ ਏ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਟੱਕਰ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ । ਅਸੀਂ ਉਹਦੇ ਸੇਵਕ ਹਾਂ । ਸੇਵਕ ਦੀ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਕਾਹਦੀ ਬਰਾਬਰੀ । ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ ।

ਪਉੜੀ

ਫਿਰਣਾ ਖਹਿਰਾ ਜੋਧੁ ਸਿਖੁ ਜੀਵਾਈ, ਗੁਰੁ ਸੇਵ ਸਮਾਵੈ ।
ਗੁਜਰੁ ਜਾਤਿ ਲੁਹਾਰੁ ਹੈ, ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੁਣਾਵੈ ।
ਨਾਈ ਧਿੰਙ ਵਖਾਣੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਕੁਟੰਬੁ ਤਰਾਵੈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖਾਵੈ ॥

ਪਉੜੀ

ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਪਰਮਹੰਸੁ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥
ਮਲੂ ਸਾਹੀ ਸੂਰਮਾ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ ॥
ਦੀਪਾ ਦੇਊ ਨਰਾਇਣਦਾਸੁ ਬੂਲੇ ਦੇ ਜਾਈਐ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥
ਲਾਲ ਸੁ ਲਾਲੂ ਬੁਧਿਵਾਨ ਦੁਰਗਾ ਜੀਵੰਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ॥
ਜਗਾ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਐ ਸੰਸਾਰੂ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥
ਖਾਨੂ ਮਾਈਆ ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਹੈ ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਗੋਵਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ ॥
ਜੋਧੁ ਰਸੋਈਆ ਦੇਵਤਾ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਦੁਤਰ ਤਾਰੀ ॥

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ॥

-ਗੁਰਦਾਸ ।

ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਉਹਦੀ ਸਿਖਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਟੀਸੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬੰਦਾ ਹੱਥ ਲਾ ਲਵੇ।

੪੪

ਗੁੱਜਰ

ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਤ ਕਮੀਨੀ ਤੇ ਕਿੱਤਾ ਲੁਹਾਰ, ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਬੁਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਣਾ । ਹਾੜੀ ਸਾਉਣੀ ਦਾਣੇ ਘਰ ਆਉਣੇ ਤੇ ਫਿਰ ਲਹਿਰਾਂ ਬਹਿਰਾਂ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ, ਨਾ ਗੁੱਜਰ ਮੱਲ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਗੁੱਜਰ ਆਖ-ਆਖ ਕੇ ਗੁੱਜਰ ਹੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ੋਭਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਰ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਏ ਪਰ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਇਕ ਦਿਨ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਪਿਆ ਖਡੂਰ ਵੱਲ । ਫਤਿਆਬਾਦ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਵਿੱਥ ਹੋਣੀ ਏਂ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਉਸ ਖਡੂਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹਾਈ।

ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ । ਦਿਲ ਨੇ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰੀ, ਵੇਲਾ ਈ ਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖੜਾ ਰੋ ਲੈ ।

—ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਓ ਕਿ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਜਾਏ, ਗੁਲਾਮੀ ਮੁੱਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਭਗਤਾ ਇਹ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਏ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਤੇ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰ । ਤੇ ਦੂਜਾ ਜੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਆ ਜਾਏ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ।

ਤੇ ਤੀਜਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਕੰਮ ਈ, ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਣਾ ਤੇ ਉਹ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਣਾ । ਪਿੰਡ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ।

ਜੋ ਆਪਣੀ ਕੁਛ ਕਰਹ ਕਮਾਈ ਗੁਰ ਹਿਤ ਦਿਹੁ ਦਸਵੰਧ ਬਨਾਈ ।

ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ । ਘੁੱਟ ਕੇ ਗੰਢ ਮਾਰ ਲਈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਣਾ, ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਅਰਥ ਸਮਝਣੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਕੋਲੋਂ।

ਮਨ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਣ ਦੀ ਜਾਚ ਵੀ ਆ ਗਈ । ਕੋਈ ਗਰੀਬ, ਸਾਧ ਸੰਤ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਦਿਸਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ । ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਜੁਰਅਤ ਐਸੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ।

ਪਰਵਾਹ ਨਾਹੀ ਕਿਸੈ ਕੇਰੀ ਬਾਝੁ ਸਚੇ ਨਾਇ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਟੱਬਰ ਤੇ ਤੁਹਮਤ ਲੱਗ ਗਈ । ਝੂਠੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਬਣ ਸੱਚ ਗਈ । ਗੱਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਲਾਣੇ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਉਸ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਤਾਲਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਟੱਬਰ ਰੱਬ ਦਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਕਦੀ ਕੋਈ ਕੁਕਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ । ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁਕੇ । ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਦੇ ਕੰਨੀ ਵੀ ਧੁਨਕ ਪਈ । ਸਾਰੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਰਤ ਏ । ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਨੇ ਮੁਲਾਣੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜੰਦਰਾ ਜਾ ਭੰਨਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵੱਢੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਲੋਕਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਹਿਰ ਕੀਤਾ ਈ ਭਾਈ ਗੁੱਜਰਾ, ਮੁਲਾਣੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਹੁਕਮ-ਅਦੂਲੀ ਤੇ ਸੀਨਾ-ਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਫਤਵਾ ਲਗਾ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ। ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਏ। ਮੁਲਾਣਾ ਆਪ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਪਿਛੇ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਅੰਦਰ ਡੱਕ ਗਿਆ ਭੁੱਖਾ ਮਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਹੋਵੇਗੀ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ. ਉਸ ਗਲਤ ਬੰਦਾ ਵੀ ਲੱਭ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕਬਾਲ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲਿਆ, ਚਾਰ ਗਵਾਹ ਵੀ ਬਣ ਗਏ, ਉਸੇ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੂਜਾ ਤਾਲਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਮੁਲਾਣੇ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਪੁਛਿਆ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੋਰਾ ਅੰਨ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਏ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਭੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ ।

ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਲੋਕਾਂ ਰਲ ਕੇ, ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਨੇ ਤਾਲਾ ਤੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਛੈਣੀ ਨਾਲ ਵੱਢ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਉਂ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਏ ।

ਏਨੀ ਸੀਨਾ-ਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ । ਚਲੋ ਕੋਠੜੀ ਵੱਲ ਚੱਲੀਏ ਤੇ ਵੇਖੀਏ ਤੇ ਸਹੀ ।

ਨਹੀਂ ਹਜ਼ੂਰ ਉਸਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ ਏ । ਉਸ ਅਸਲੀ ਮੁਜਰਮ ਫੜ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਅਸਲੀ ਮੁਲਜ਼ਮ ਜ਼ਬਾਨੋ ਵੀ ਬਕ ਪਿਆ ਏ ।

ਖੁਦਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ । ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਲੋਕ ਏ । ਉਸ ਇਨਸਾਫ ਕੀਤਾ ਏ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਹਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਉਹ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ । ਉਹਨੂੰ ਹੱਕ ਏ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਬਦਲ ਸ਼ਕਦਾ ਏ ।

ਮੁਲਾਣੇ ਨੇ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਡੱਕੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ—

—ਓਏ ਡੂੰ, ਤੇਰੀ ਆਦਤ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟੀ ਤੁਹਮਤਾਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ? ਸੰਨ੍ਹ ਆਪ ਮਾਰੀ ਤੇ ਗਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਉ । ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ। ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਤੂੰ ਕਲਮਾਂ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਏਂ, ਕਾਫਰਾ ਤੂੰ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਏਂ, ਚੱਲ ਕਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ ਤੇਰੀ ਅਲਖ ਮਕਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ।

ਚੋਰੀ ਦੇ ਜੁਰਮ ਵਿਚ ਗਰਦਨ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ।

ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਦੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਾ ਵੱਧ ਗਈ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਰਕਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਖੀ ਮੰਨ ਲਿਆ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਕਿਤੇ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਗੁੱਜਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਉਂਦਾ । ਇਕ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਗੁੱਜਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ।

੪੫

ਪਿੰਗ

ਹੁਇ ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦੇ ਮਾਨਿੰਦ ਅੰਗ ਨ ਕੋ ਹਾਲਤਿ ਬਿਨ ਜਿੰਦੂ ॥

ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਕਹੀਦਾ ਏ । ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਹੈ । ਜਦ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਬਰ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਜਦ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸੁਖ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਵਰਜਿਆ ਗੁਰਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ । ਜੋ ਕੋਈ ਵਰਣ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਏ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੇਸ਼ਕ

ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ । ਇਥੇ ਤੇ ਸਭੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਉਚਾ ਨਹੀਂ । ਬੰਦੇ ਦੇ ਕਰਮ ਵੱਡੇ ਹਨ । ਉਹਦੀ ਜਾਤ ਕਦੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਕਰਮ ਵੀ ਜੇਕਰ ਚੰਡਾਲ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਡਾਲ ਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ ।

ਜੋ ਕੇ ਵਰਨ ਆਸ਼ਰਮ ਮਨ ਧਰੇ,
ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਗਤ ਕਬਹੂੰ ਨਾ ਕਰੇ ।
ਚਾਰ ਵਰਨ ਤਹਾ ਏਕ ਸਮਾਨਾ ।

ਐਸਾ ਸਚਖੰਡ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਖਡੂਰ ਆਇਆ ਭਾਈ ਧਿੰਗ । ਜਿਹੜਾ ਜਾਤ ਦਾ ਨਾਈ ਸੀ । ਉਸ ਪੈਰ ਧਰੇ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸਦੀ ਕਾਇਆ ਹੀ ਪਲਟ ਗਈ । ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਕਰਨਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਦੇਣਾ, ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਸੁਕਾ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੇਣੇ । ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮੁਠੀ ਚਾਪੀ ਵੀ ਕਰਨੀ, ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਵੀ ਝਲਣਾ, ਬਰਤਨ ਮਾਂਜਣੇ, ਸੇਵਾ ਏਨੀ ਕਰਨੀ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਾ ਮਨ ਹੀ ਮੋਹ ਲੈਣਾ; ਐਸੀ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹੀ, ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਲਾਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ ।

ਤਪਤ ਨੀਰ ਕਰਵਾਇ ਸ਼ਨਾਨ, ਵਸਤ ਪਖਾਰਹਿ ਮਲ ਕਰਹਾਨ ।
ਚਰਨ ਚਾਂਪ ਹਾਂਕਤ ਹੈ ਵਾਯੂ, ਬਾਸਨ ਧੋਵਹਿ ਮਾਂਞ ਬਨਾਯੂ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਧਿੰਗ ਨੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ । ਆਪ ਦੇ ਦਰਾਂ ਤੇ ਆਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਕੁਝ ਦੇਰ ਠਹਿਰਦਾ ਏ ਤੇ ਫਿਰ ਉਡ-ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ। ਸਿਰਫ਼ ਬਚਨ ਹੋਏ :

ਗੁਰਮਤਿ ਧਾਰ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਉਕਾ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦੇਹ ।

ਮਤਿ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਮਨ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ । ਵਿਤਕਰੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਆਤਮਾ । ਗੁਰਮਤਿ ਲੰਬੀ ਨਦਰ ਬਖਸ਼ਦੀ ਏ, ਚਾਨਣਾ ਦੇਂਦੀ ਏ, ਮਾੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਥੰਮ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਗਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਇਕੋ ਚੁਟਕੀ ਏ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਏ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਮਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੁਸਾਂ ਪੁਚਕਾਰਿਆ, ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਪਾਈ, ਘੋੜੇ ਵਾਂਗੂ ਜਿਧਰ ਵੀ ਜੀਅ ਕਰੋਗੇ ਉਧਰ

ਨੂੰ ਹੀ ਘੁੰਮੂ । ਧਿੰਗ ਨੇ ਆਪ ਤੇ ਤਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਾਰੇ ਕੁਟੰਬ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਰ ਲਿਆ ।

ਇਹ ਸੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਇਹ ਮੁਕਾਮ ਉਹ ਸੀ ਕਿ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਨਾ। ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਸ ਇਕੋ ਗੱਲ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਏ ।

ਨਾਈ ਧਿੰਙ ਵਖਾਣੀਐ, ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਕੁਟੰਬ ਤਰਾਵੈ ।

੪੯

ਪਰਮ ਹੰਸ

ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਪਰਮਹੰਸ, ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ

ਇਹ ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਦੀ ਏ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੁੰਗਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਸਨ । ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੋ ਚਾਰ ਟੱਬਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ । ਉਦਾਂ ਸਿੱਖ ਲੱਭਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਅਜੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੇ । ਫਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਕਿਥੋਂ ਹੋਣ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ।

ਪਿੰਡ ਡੱਲਾ ਖਡੂਰ ਤੋਂ ਐਵੇਂ ਚਾਰ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਖਤਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੇ ਰੱਬ ਝੂਠ ਨਾ ਬੁਲਾਏ ਤਾਂ ੭੨ ਸਿੱਖ ਘਰ ਵਸਦੇ ਸਨ ਉਥੇ । ਏਨੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੇ ੭੨ ਘਰ ਸਨ ਤਾਂ ਜੀਅ ਪਾ ਕੇ ਗਿਣਤੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੋਵੇਗੀ । ੭੨ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਇਸਲਾਮ ਜਦੋਂ ਫੈਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ੭੨ ਹੀ ਸੀ । ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ । ੭੨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਡੱਲੇ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਹੀ । ਆਖਣ ਨੂੰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਇਕ ਚੰਗੇ ਨਗਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਡੱਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਬਹੁਤੇ ਵਪਾਰੀ ਸਨ । ਇਹਦਾ ਮੁੱਢ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕੇ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ ।

ਮੈਂ ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਦੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਆਪਣੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸੀ । ਡੱਲੇ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਮਹਾਨਤਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਉਦੋਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਕੀ ਮੁਕਾਮ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਬਾਰੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਡੱਲਾ ਰਤਨਾ ਦੀ ਖਾਣ ।

ਡੱਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਰ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਸੀ । ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਕਰਨੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸੀ ।

ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦੇਣ ਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਖੂਬ ਰੌਣਕਾਂ ਹੋਈਆਂ । ਇਹ ਜੱਸ ਸਿਰਫ ਪਾਰੋ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਗ ਲਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਹੀ ਸਨ । ਪਾਰੋ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਟੀਸੀ ਨੂੰ ਜਾ ਛੁਹਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ–ਤਾਂ ਏਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕੇ ਤੇ ਟਿਕੀ । ਕੋਲ ਸੱਦ ਕੇ ਆਖਿਆ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ, ਭਾਈ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲ. ਇਹ ਪੰਡ ਤੂੰ ਹੀ ਚੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ।

ਅਗੋਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਨੇ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ । ਸ਼ਰਧਾ ਬੜੀ ਬਲਵਾਨ ਸੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਬੜਾ ਅਟੱਲ ਸੀ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਚਟਾਨ ਵਰਗੀ ਸੀ ।

ਬਿਆਸ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਹੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ, ਤੂਫਾਨ ਦਾ ਰਿੱਛ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਬਿਆਸਾ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ । ਮੌਤ ਬਿਆਸਾ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਲਸੇਟੇ ਮਾਰਦੀ ਹੋਵੇ. ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇ ਆਦਮ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਵੀ ਹਿਲ ਜਾਂਦਾ ਏ ਪਰ ਧੰਨ ਸੀ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਘੋੜੀ ਠੇਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ, ਸ਼ੂਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ । ਸਿਦਕ ਏਨਾ ਪੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਾਣਾ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਵੀ ਆਉਣਾ ਉਸੇ ਘੋੜੀ ਤੇ ।

–ਗੁਰੂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਮਹਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

–ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਜਾਦੂ ਹੋਵੇਗਾ?

ਪਾਰੋ ਡੱਲੇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਈ ।

ਗੁਰੂ ਸ਼ੋਭਾ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਸੁਣੀ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਖਡੂਰ ਚੱਲਣ ਦਾ। ਘੋੜੀ ਕੱਢੀ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਘੋੜੀ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਡਰ ਸੀ, ਰੋਜ਼ ਜਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਾ ਲਈ । ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਰੋੜ੍ਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਘੋੜੀ ਠੇਲ ਦਿੰਦਾ । ਲੋਕਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੋੜਿਆ ਪਰ ਉਸ ਇਕੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ

ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਖਾ ਏ, ਉਹ ਆਪੇ ਸੰਭਾਲੇਗਾ । ਮੈਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰ ਲਈ ਏ ਰੋਜ਼ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ । ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਨੀ ਏ, ਵਪਾਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਏ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੇ ਨੇ । ਇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਏ।

—ਤਾਂ ਤੇ ਯਾਰ ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਗੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਨਾ ਨਾ ਰਿਹਾ ।

—ਨਹੀਂ ਭਰਾ, ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਦੀ ਗੁਰੂ ਮਾਲਕ ਤੇ ਬੰਦਾ ਗੁਲਾਮ ਤੇ ਕਦੀ ਗੁਲਾਮ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਪਾਰੋ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ । ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਪਿਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਾਹ ਦੱਸੋ, ਪਰਮਹੰਸ ਬਣ ਜਾਵਾਂ ।

ਬੁੱਧ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨੱਥੋ । ਜਦ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਬੰਦਾ ਕਿਧਰੇ ਪਰਮਹੰਸ ਬਣਦਾ ਏ । ਇਹ ਗੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਹੰਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਵੀ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਅਨਾਜ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੋਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਏਗਾ ਉਹ ਚੁੰਝ ਮਾਰ ਕੇ ਚੁਣ ਲਏਗਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਚੁੰਝ ਨੂੰ ਖੇਚਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਜੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਭਰ ਕੇ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿਓ ਤਾਂ ਚੁੰਝ ਡੋਬ ਕੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਦੋਫਾੜ ਕਰ ਦਏਗਾ, ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਤੇ ਦੁੱਧ ਅੱਡ । ਦੁੱਧ ਪੀ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਕਟੋਰੀ ਵਿਚ ਈ ਪਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਹਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਈ ਕਰਾਮਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਏ । ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸ਼ੁਭ ਵਿਵੇਕ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦੇ। ਗੁਰਾਂ ਫੇਰ ਫਰਮਾਇਆ ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣ । ਜਿੱਦਾਂ ਤਲਾਅ ਵਿਚ ਕਮਲ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਆਰੇ ਦਾ ਨਿਆਰਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮ ਹੰਸ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ । ਉਹਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੀ । ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬੁਲੰਦ ਹੈ । ਪਰਮਹੰਸ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ, ਵਿਚਾਰਨਾ, ਨਾਮ ਰਤਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਉਣਾ, ਨਿਤ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ, ਕਿਰਤ ਨਾ ਛੱਡਣੀ, ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਪੱਕਾ, ਮੂੰਹੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਆਖਣਾ ਸੱਚ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਫਰਮਾਨ ਤੋਂ ਕਦੀ ਵੀ ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੋੜਨਾ ।

ਪਾਰੋ ਡੱਲੇ ਨੇ ਪਾ ਲਈ, ਆਇਆ ਸੀ ਅੱਗ ਲੈਣ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰੀ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ ।

ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਵਰਗਾ ਨਾ ਕੋਈ ਜੰਮਿਆ ਏ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਸਕਦਾ ਏ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੀ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ । ਹਰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪੌੜੀ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ।

ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ ਕਹਾ
ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੁਖ ਲਹਾ ।

੪੭

ਭਾਈ ਮੱਲੂ

ਭਾਈ ਮੱਲੂ ਨੌਕਰ ਸੀ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜ ਵਿਚ । ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸੀ, ਗੱਲ-ਕਥ ਫੌਜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗੀ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਨਿੰਦ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਲੱਭੀ ਤਾਂ ਖਾ ਲਈ ਅਤੇ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕ ਲਏ । ਪਰ ਲਾਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ । ਬੜਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ । ਪਰ ਨਾ ਵਕਤ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲੀ । ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ, ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਏਦਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਏ, ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਚਾਨਕ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜ ਦਾ ਲਾਂਘਾ ਹੋਇਆ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਉਦੋਂ ਪੱਤਣ ਸੀ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਪੱਤਣ ਹੀ ਪੱਤਣ ਸੀ। ਓਸ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਇਥੋਂ ਕੋਈ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਵਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਕ ਵਾਰੀ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਦੋ ਕੁ ਪਹਿਰਾਂ ਦੀ, ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਅਫਸਰ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਅੱਲਾ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਵੇਖੀਂ ਕਿਤੇ ਪੇਸ਼ੀ ਤੇ ਨੌਬਤ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ।

—ਅੱਛਾ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਚਲਿਆ ਏਂ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਲਿਆਵੇਂਗਾ ?

—ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਉਥੋਂ ਮਿਲੂ, ਉਹਦੇ ਅੱਧ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਭਾਈਵਾਲ ।

—ਪਰਸ਼ਾਦ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਏ, ਪਤਾਸਿਆਂ ਦਾ, ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਜਗੀਰ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਆਉਣੀ ਸੂ । ਦੂਜਾ ਸਾਥੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ।

—ਉਹ ਫਕੀਰ ਹਨ ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਚੁਟਕੀ ਰਾਖ ਦੀ ਜਗੀਰਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

—ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਅੱਧ ਮਨਜ਼ੂਰ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ।

ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਪੱਤਣ ਤੋਂ ਹੀ ਤੁਰ ਪਿਆ ਮੱਲੂ ਭਾਈ ਨੱਕ ਦੀ ਸੇਧੇ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ । ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਏ ਗੁਰੂ ਦਾ ।

ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮੱਲੂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ।

—ਭਾਈ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਨੱਸ ਕੇ ਆਏ ਹਨ. ਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ।

—ਨਹੀਂ ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਾਕਮ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ, ਛੁਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਅੱਧ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਕੇ । ਭਾਈ ਮੱਲੂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਕਦੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਹੋਣਾ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝੋ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਉਤੇ । ਭਾਈ ਮੱਲੂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਗੁਰਾਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ—ਰਾਤੀਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਵੋ ।

ਗੁਰਾਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ—ਜਦ ਤੱਕ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਇਖਲਾਕੀ ਜੁਰਅਤ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਬੰਦਾ ਕਾਹਦਾ । ਕਿਰਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਿਸਤੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਏ । ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੂਝਣਾ, ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਨਾ ਵਿਖਾਉਣੀ, ਲੜਨਾ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬੇਨਿਆਜ਼ ਹੋ ਕੇ । ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਹੀ ਫਤਿਹ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਆਦਰ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਜਿਹਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰੋ ਉਹਦੇ ਖੈਰ-ਖਾਹ ਹੋਵੋ ।

ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਮੱਲੂ ਭਾਈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਚਾਨਣ ਦੀ ਛਿੱਟ ਫੁੱਟੀ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋਈ । ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ, ਕਿਰਤ ਕਦੇ ਉਚੀ ਜਾਂ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਕਿਰਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਤਮ ਏ। ਮੱਲੂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਦਿੱਤਾ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ।

—ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਜਾਣੋ । ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਨਿੰਦਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ । ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਵਾਰ ਨੌਕਰੀ ਹੋਵੇ । ਪਰ

ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਅ ਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਜ਼ਰੂਰ ਕੱਢਣਾ ਗੁਰੂ ਲਈ । ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣਾ ਏ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਸੁਚ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਰਿਜ਼ਕ ਜਿਹੜਾ ਘਰ ਆਵੇਗਾ, ਬਰਕਤ ਪਊ ਕਮਾਈ ਵਿਚ । ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਏ ਲੜਨਾ, ਈਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ, ਲਿਫਣਾ ਨਹੀਂ । ਟੁੱਟ ਬੇਸ਼ਕ ਜਾਵੇ । ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ਯੋਧੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ—

ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਉਪਾਯ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੀਜੈ ।
ਜੇ ਜੁਧ ਜ਼ਰੂਰ ਆਇ ਬਣੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਥੋੜ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾ ਕੀਜੈ ।
ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਕਦੇ ਨਾ ਦਿਖਾਉਣੀ ।
ਸਨਮੁਖ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣੀ ਹੀ ਜੋਧੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ।
ਜੋ ਕੁਝ ਖੱਟ ਲਿਆਵੀਐ, ਸੋ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਖਾਈਐ ।

ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੀ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲੇ ਚਲਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ। ਭਾਈ ਮੱਲੂ ਨੇ ਦੁੜਕੀ ਲਾਈ ਤੇ ਜਾ ਰਲਿਆ ਆਪਣੇ ਦਸਤੇ ਵਿਚ ।

ਅਫਸਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਲਿਆ ਭਾਈ ਕੀ ਲਿਆਇਆ ਏਂ, ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ।

ਭਾਈ ਮੱਲੂ ਬੋਲਿਆ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ, ਝੋਲੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਏ, ਅੱਧ ਲੈ ਲਵੋ । ਅੱਧਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਓਸ ਅਫਸਰ ਦੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਇਕ ਅੱਧ ਹੋਰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਏਂ । ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਘਰ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਮੁਥਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਾਂਗਾ । ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਏ ।

ਅਫਸਰ ਨੇ ਖਡੂਰ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ, ਸੱਜਦਾ ਕੀਤਾ, ਸਲਾਮ ਕਰਦਿਆਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਧੰਨਭਾਗ ਸਾਡੇ । ਅੱਧਾ ਪਰਸ਼ਾਦ ਮੈਂ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਵਾ ਲਿਆ ਏ ਤੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਈਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ—ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੱਢਾਂਗਾ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਮੁਥਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਾਂਗਾ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਏਗੀ ਫੇਰ ਦਸਵੰਧ ਵੀ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਵਾਂਗਾ ।

—ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਮੁੜਦੀ ਵਾਰੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂਗੇ । ਇਹ ਅੱਲਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

੪੯

ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ

ਨਾਂ ਕੇਦਾਰੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਬਟਾਲਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜਦ ਬਟਾਲੇ ਵਿਚ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ ਐਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠ ਸੀ । ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲਾਗ ਲੱਗੀ ਸੀ । ਲਾਗ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਘਰੋਂ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਪਰ ਭਾਂਡਾ ਤੇ ਅਜੇ ਕੱਚਾ ਹੀ ਸੀ, ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਆਵੀ ਚਾੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਪੱਕੇ । ਏਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ।

ਬਟਾਲਿਉਂ ਤੁਰਿਆ ਕੇਦਾਰੀ ਤੇ ਸਾਹ ਆਣ ਲਿਆ ਖਡੂਰ ਵਿਚ । ਸੂਰਜ ਡੁਬਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਡੂਰ ਪੁਜ ਗਿਆ । ਰਾਤੀਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰ ਧੋਤੇ, ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਤੇ ਸੌਂ ਗਏ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਨ ਫੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕੇਦਾਰੀ ਨੇ ਹੀ ਭਰੀ।

ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕੇਦਾਰੀ ਨੇ—ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਿਹਾ ਏ । ਦਵੰਦ, ਛੱਲ, ਦਗੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਲੂਸ ਰਿਹਾ ਏ, ਕੋਈ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਾਅ ਦੱਸੋ ।

ਅੱਗੋਂ ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਕੇਦਾਰੀ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਕੰਮ ਦੀ ਏ, ਏਸ/ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਲੋੜ ਏ । ਚੰਗਾ ਸੁਣ, ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਬਲ ਉਠਿਆ ਸਾਰਾ ਜੰਗਲ । ਮਿਰਗ, ਜਾਨਵਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਛੀ ਕਿਥੇ ਜਾਣ । ਅੱਗ ਨੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੰਗਲ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਫੇਰ ਆਸਰਾ ਲੱਭਦੇ ਨੇ ਨਦੀ ਦਾ। ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੁਮ੍ਹਣਾ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉਹ ਬਚ ਗਏ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੜ ਭੁੱਜ ਗਏ । ਇਹੋ ਇਲਾਜ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ।

ਇਹ ਮਿਰਗ, ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਜਦ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨ ਲੱਗਣ, ਦੂਜ ਦਵੈਤ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਬਲਦੇ ਦਿਸਣ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਾਵੋ । ਜਦ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਧੁਨਾਂ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸੁਣੇਂਗੇ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪੇ ਹੀ ਸੀਤਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਟੁੱਬੀ ਮਾਰੇਗਾ ਉਹਦਾ ਮਨ ਸੀਤਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਏਗੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ । ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ,

ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਸਾਰਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਪੌਣ ਵਗੇਰੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ, ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਪੈ ਜਾਏਗੀ–

ਮਿਲਿ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਸੇਵਾ ਲਾਵੈ ।
ਸਕਲ ਬਿਕਾਰਨ ਤਪਤ ਬਿਨਾਸ਼ੈ ।
ਸੀਤਲਤਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੈ ।

ਕੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਹ ਲੱਭ ਗਿਆ, ਉਸ਼ ਬਚਨ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ ।

ਰੋਜ਼ ਸਤਿਸੰਗ, ਸੇਵਾ ਸੰਗਤ, ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਹਰ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲਈ । ਜਿਥੇ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਟ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣੀ । ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਪੈ ਚੁਕੀ ਸੀ । ਇੰਨਾ ਨਾਮਣਾ ਖਟਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਮੰਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ।

੪੯

ਭਗਤੀ ਕਰੋ ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ

ਭਾਈ ਦੀਪਾ, ਨਰੈਣ ਦਾਸ, ਤੇ ਭਾਈ ਬੁਲਾ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀ ਹਨ, ਯਾਰ ਮੁੱਢ ਦੇ । ਹਰ ਥਾਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ । ਐਸ਼ ਕਰਨੀ ਤੇ ਜੁੰਡਲੀ ਹੋਣੀ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ । ਜੇ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ, ਮੁੱਠ ਭੁੱਜੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਲੱਭ ਗਈ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵੰਡ ਲਈ । ਰੋਟੀਆਂ ਦੋ ਲਭ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਹਿੱਸੇ ਤਿੰਨ ਕੀਤੇ । ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨੀ, ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪੈਸੇ ਲੱਭਣੇ ਇਕ ਗੁੱਥੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਣੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਰਲ ਕੇ, ਉਹ ਗੁੱਥੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਹਰ ਸਿਆਹੀ ਸਫੈਦੀ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ । ਗੱਲ ਕੀ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ । ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਸਾਧ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਕਿੱਦਾਂ ਮੌਜ ਵਿਜ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ।

ਗੱਲ ਤੇ ਬੜੀ ਕੰਮ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਹ ਕੌਣ ਦਸੇ । ਗੁਰੂ ਲਭੋ, ਗੁਰੂ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੇ । ਗੁਰੂ ਲੱਭਣਾ ਹੀ ਤੇ ਇਕ ਸਮਸਿਆ ਏ । ਕੌਣ ਸੱਚਾ ਏ ਤੇ ਕੌਣ ਝੂਠਾ ਏ, ਇਹਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਇਹਦੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕਸਵੱਟੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਏ ।

ਇਕ ਜਣਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਚੱਲੋ ਖਡੂਰ ਚੱਲੀਏ, ਏਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਚੱਲੋ ਇਕ ਵਾਰ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਲੋਕ ਤੇ ਬੜਾ ਯਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ-ਗੁਰੂ ਆਖਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ।

ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਖਡੂਰ ਪੁਜਿਆ, ਤਿੰਨਾ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤੀ ।

ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ—ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਮਿਟਾਵੋ।

ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਸਨ, ਭਗਤੀ ਕਰੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ।

ਆਵਾਜ਼ ਫੇਰ ਉਭਰੀ—ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਅਸੀਂ ਮੋਟੀ ਅਕਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸੋ, ਜ਼ਰਾ ਕੁਝ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਵੀ ਪਵੇ ।

ਭਗਤੀ ਦੇ ਕਈ ਨਾਮ ਹਨ, ਪਰਚੰਡ ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਗਤੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਭਗਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਏ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਵਤਾਰ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਧੁਰੇ ਨੂੰ ਫੜੋ, ਏਧਰ ਓਧਰ ਨਾ ਝਾਕੋ । ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਮੱਦਦ ਬਣ ਕੇ, ਤੇ ਜੇ ਮੰਗੋ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਮੰਗੋ । ਭਗਤੀ ਕਰਨਾ ਇਕ ਖੇੜਾ ਦਿੰਦਾ ਏ—ਭਗਤਿ ਨਿਰਾਲੀ ਅਲ੍ਹਾ ਦੀ, ਜਾਪੈ ਗੁਰ ਵਿਚਾਰ ।

ਭਗਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਦਿਸੇ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਉਹਨੂੰ ਦਿਸੇ ਹੀ ਨਾ । ਸੰਤ ਦੀ ਸੰਗਤ, ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਏ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਦਿਓ, ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ, ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ ਤੋਂ ਬਚੋ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ—

ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਨਿਸ ਰਹਿਤੀ ਜਾਗੋ,
ਕਰ ਸੋਚਾਇ ਭਜਨ ਮੈਂ ਲਾਗੋ,
ਚਵੈ ਦਿਵਸ ਮੁਖ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਕਰੋ ਕਰੋ ਨਿਜ ਕ੍ਰਿਤ ਮਹਾਨੀ ।

ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਖਡੂਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਚਰਨਾਮਤ ਲਿਆ, ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਆਪ ਸਰੋਵਰ ਬਣ ਗਏ ।

□

੫੦

ਪਰਉਪਕਾਰੀ

ਲਾਲ ਸੁ ਲਾਲੂ ਬੁਧਿਵਾਨ, ਦੁਰਗਾ ਜੀਵੰਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਆਖਿਆ ਵੀ ਕਦੇ ਝੂਠ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਏ, ਸਿਰੇ ਦੀ । ਭਾਈ ਲਾਲੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਹੋਰ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ । ਇਕ-ਇਕ ਤੇ ਦੋ ਯਾਰਾਂ । ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਨੇ । ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਖਿੜਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ।

ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਉਹਨੂੰ ਮਾਣ ਮਿਲਿਆ । ਆਪੇ ਤੇ ਤਰ ਹੀ ਗਿਆ, ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਵੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਕਰਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੁੱਲ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕ ਲਏ, ਸਿਆਣੇ ਮੰਨ ਲੈਣ, ਜੀਹਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਐਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁੱਛਦਾ ਏ । ਸੋਨਾ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਵਾਰ ਸੋਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਕੁੰਦਨ ਤੇ ਤਾਂਹੀਉਂ ਬਣੂ ਜੇ ਖੋਟ ਨਿਕਲ ਜਾਊ ।

ਭਾਈ ਲਾਲੂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਆੜੀ ਸਨ, ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਜਵੰਦਾ । ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜੁਟ ਸੀ । ਹਰ ਗੱਲ, ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ । ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਚਲੀ ਸੀ । ਮਨ ਚਿਤ ਲੱਗੀ, ਭਾਅ ਗਈ ਦਿਲ ਨੂੰ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਣ ਕਬੂਲੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਰਾਹ ਦੱਸਣ, ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਏ । ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਇਰਾਦਾ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ । ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ—ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਹ ਦਸੋ, ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ ।

ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ।

ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਕਿਹੜੀ ਏ, ਜਿਹਦੇ ਉਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖੀਏ।

ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੋ, ਬਾਣੀ ਸੁਣੋ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਮੈਲ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ਤੇ ਹਿਰਦਾ ਸਵੱਛ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੋਝੀ ਆਉਂਦੀ ਏ । ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ । ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੰਡਣਾ, ਘਰ ਵਿਚ ਭੜੋਲੀ ਵਿਚ ਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਛੱਡਣਾ । ਅਜ਼ਾਈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ । ਆਪ ਖਾਣਾ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਛਕਾਉਣਾ । ਤੁਹਾਡੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਏ । ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਹਿਸੇਦਾਰ ਬਣਾਓ ।

ਦੂਜਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ । ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ । ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਏ । ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਮਤ ਦੇਣੀ । ਭੁਲ ਕੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਚੋਭ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਕੌੜੀ ਕਸੈਲੀ ਗੱਲ ਤੇ ਲੂਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਏ । ਇਹ ਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਤੀਜਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪੜਾਅ ਏ, ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ । ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣੀ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ, ਬੱਸ, ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੇਗਾ, ਉਹਦਾ ਜੀਵਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

ਤਿੰਨੇ ਗੱਲਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ, ਪੱਗ ਦੇ ਲੜ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ । ਪੱਗ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਦਰਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਏ। ਕੀ ਆਂਹਦੀਆਂ ਨੇ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਤੇ ਤੂਫਾਨ, ਬੰਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਏ।

ਬਿਆਸਾ ਵਗਦੀ ਏ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੋ, ਤੇ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਚੁਕਾਂਗੇ । ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਦੀਕਸ਼ਾ ਤੇ ਲੈ ਹੀ ਲਏ ਏ, ਕਮਾਈ ਤੇ ਆਪ ਕਰਨੀ ਏ । ਤਿਕੜੀ ਹਰ ਥਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਕਦੀ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਤਿੱਕੜੀ ਦਾ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਦਮ ਲੈਂਦੇ । ਲੰਗਰ ਲਈ ਪਾਣੀ, ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਿਕੜੀ ਨੇ ।

ਲਾਲੂ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ । ਦੁਰਗੇ ਨੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੁਕੋ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜਵੰਦਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਕ ਇਕ ਕੰਮ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ।

ਭਾਈਵਾਲੀ ਪਾ ਲਈ, ਤਿੰਨਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ । ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੀ । ਨਵਾਂ ਸਮਾਜ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ।

੫੧

ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸਾ ਸਿਰੇ ਤੇ ਗੰਢ

ਔਲੇ ਦਾ ਖਾਧਾ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਦਾ ਕਿਹਾ ਪਿਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਏ, ਪਰ ਇਹ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹੇ ਗੱਭਰੂ ਕਦੋਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਖਾਨੂੰ ਤੇ ਉਹਦਾ ਪੁੱਤ, ਮਾਹੀਆ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ । ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਭਾਈ ਗੋਬਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ । ਗੁਰੂ ਸ਼ੋਭਾ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਸੁਣੀ ਤੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਖਡੂਰ ਜਾਣ ਦਾ, ਪਿੰਡ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵੱਡੇ ਸਨ । ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੇ, ਰਾਤ ਕੱਟੀ, ਦਿਨੇ ਬਿਆਸਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ । ਸਰੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ।

—ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਏ ਹੋ, ਖਡੂਰ ਵਿਚ, ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ।

—ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਏ, ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ।

—ਫੇਰ ਵੇਖਿਆ ਏ ਖਡੂਰ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ, ਕੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਏ ।

—ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਏ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸਾਡਾ ਤੇ ਚਿੱਤ ਹੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਏ। ਸਾਡਾ ਤੇ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਏ ਇਥੇ ਹੀ ਕੋਠਾ ਛੱਤ ਲਈਏ ।

—ਤੇ ਫੇਰ ਦੇਰ ਕਾਹਦੀ ਏ, ਜਿਹੜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਸੰਦ ਏ, ਉਂਗਲ ਧਰੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨੀਹਾਂ ਪੁਟ ਲਵੋ । ਇੱਟਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੱਠੇ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ, ਉਹ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਫਰਮਾਨ ਸੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦਾ ।

—ਹਜ਼ੂਰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਬਲ ਬਣਾ ਲਈਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਸਵਟੀ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰ ਵੀ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਥੋਂ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਨਾ ਵਿਖਾ ਸਕਾਂਗੇ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਭਾਈ ਖਾਨੂੰ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਥੇ ਠਹਿਰੋ ਤੇ ਫੇਰ ਕਈ ਯਾਰ, ਬੇਲੀ ਤੇ ਇਕ ਬਰਾਦਰੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਪਰਾਇਆ ਵਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ।

ਭਾਈ ਖਾਨੂੰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ—ਐਸਾ ਗੁਰ ਦਸੋ ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਸਭੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ।

ਅਗੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਸਭੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਏ।

—ਹਜ਼ੂਰ ਏਨੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਈ ਤੇ ਘੁੰਡੀ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਣੀ ਤੇ ਜਦ ਤਕ ਘੁੰਡੀ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀ, ਤਦ ਤਕ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਭਗਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਨੌਧਾ ਭਗਤੀ, ਜੋ ਨੌਂ ਪਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਪਾਰਾ ਭਗਤੀ।

ਪਹਿਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਅਗਲਾ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਿਆਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਕਸ਼ਿਸ਼ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਏ ਪਰ ਨਾ ਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂ ਵਿਚੇ ਹੀ ਛੱਡ ਬੈਠਦਾ ਏ। ਇਸੇ ਲਈ ਨੌਂ ਰੰਗ ਮਿਥੇ ਗਏ ਹਨ। ਨੌਂ ਪੜਾਅ ਹਨ, ਨੌਂ ਹੀ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਚਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਇਹ ਮੰਜਲ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਿਰਾਲੀ ਮੰਜਲ ਏ।

ਫਿਰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਪੈਰ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਪੁੱਟੇ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਧੇ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਉਹ ਹੱਥ ਵਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤੇ, ਮਹਿਸੂਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲੇਗਾ। ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਹਰੀ ਭਰੀ ਏ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੇੜਾ ਹੀ ਖੇੜਾ ਏ। ਵਿਸਮਾਦ ਏ। ਹਰਿਆਵਲ ਏ। ਜੇ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਮਨ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਉਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਰਹੋਗੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਚੇ ਹੋ ਜਾਉਗੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੰਵਲ ਫੂਲ ਵਾਂਗ।

ਕੰਵਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਤੇ ਮੁਰਗਾਬੀ ਦੇ ਖੰਭ ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦੇ। ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜੀ ਗਈ ਫਿਰ ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜੇਗਾ। ਫੁੱਲ ਵਾਂਗੂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏਗਾ।

ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਦਾ ਰਸ ਪੀ-ਪੀ ਕੇ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਮੁੱਖ ਤੇ ਨੂਰ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਲਾਲੀ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਮੰਗਾਂ, ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆ ਜਾਏਗਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ। ਇਉਂ ਜਾਪੇਗਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਰਕਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ।

ਇਸੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੈ ਪਾਰਾ ਭਗਤੀ।

ਹਰਿ ਕੰਮ ਕਰਾਵਨ ਆਇਆ ਪ੍ਰਭ ਹਮਾਰੇ ਦਾਸ।

ਫਿਰ ਇਕ ਸਮਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿ ਬੰਦਾ ਆਪ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਵੇਂ ਵੇਖੋ ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਦੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਚਾਰੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਛਪਰੀ ਬਣਾਈ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰੇ। ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ ਫਿਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਗੁਰੂ ਫਿਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਅਨੰਦ ਈ ਅਨੰਦ ਜਾਪੇਗਾ ਚਹੁੰ ਪਾਸੀਂ।

ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨੌਂ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ। ਨੌਂ ਪਰਕਾਰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ—

ਸਰਵਨ, ਕੀਰਤਨ, ਸਿਮਰਨ, ਪਗ ਸੇਵਨ, ਅਰਚਨਾ, ਅਰਦਾਸ, ਦਾਸ ਭਾਵ, ਮੈਤ੍ਰੀ ਤੇ ਆਤਮ ਨਿਵੇਦਨ।

ਇਹ ਰੰਗ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਈ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਹਦੀ ਦੇਹ ਕੁੰਦਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਇਸ ਕਸਤੂਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਵਿਰਲਾ ਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਏ, ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਅੱਧ-ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਏ।

੫੨

ਨੌਂ ਰੰਗ

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਫਰਮਾਇਆ, ਭਾਈ ਖਾਨੂੰ, ਬੁਧੀਵਾਨ ਬੰਦੇ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਨੌਂ ਰੰਗ ਕੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਹਰ ਰੰਗ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਖਰੀ ਏ, ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਰੰਗ ਨਿਆਰਾ ਏ।

ਪਹਿਲਾ, ਇਹ ਭਗਤੀ ਏ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਸੰਜੁਗਤਿ ਸਰਵਣ ਕਰਨਾ। ਦੂਜਾ, ਆਪ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ।

ਤੀਜਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ। ਐਵੇਂ ਸਮਾਂ ਨਾ ਗਵਾਉਣਾ। ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ।

ਚੌਥਾ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਦਿਲ ਲਾਈ ਰੱਖਣਾ।

ਪੰਜਵਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਏ। ਉਹਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣੀ, ਲੈਣ ਤੇ ਹਥਿਆਉਣ ਵੀ ਤਿਆਗਣਾ।

ਛੇਵਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਜਾਣਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਸਤਵਾਂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਾਸ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਸਵਾਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਓਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਨਾ ਜਤਾਉਣਾ।

ਅੱਠਵਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਣਾ।

ਨੌਵਾਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿਓ। ਜਿਸ ਨੇ ਐਸੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਲਈ ਉਸਨੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਏ–

ਖਾਨੂੰ ਮਾਈਆ ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਹੈ, ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਗੋਵਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਜਦ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਨੌਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ–

ਸਰਵਨੀ ਸੁਣਨਾ, ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ, ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ,

ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ, ਹਰਿ ਕੀ ਪੂਜਾ, ਬੰਦਉ ਬਾਰ-ਬਾਰ, ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ,

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਰਾਤਾ, ਸਰਬਸ ਦੀਜੈ ਆਪਨਾ ਵਾਰੇ,

ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਂਵਾਂ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਇਉਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ, ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ–

੧. ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੈਨ, ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਹਿ ਸਨਮੁਖ ਮਨ ਠੈਨ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣੋ।

੨. ਦੁਤੀਏ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨੇ, ਨੀਕੇ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੁਨ ਮਨ ਬਰਨੇ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਆਪ ਗਾਇਨ ਕਰੋ ਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋ।

੩. ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿਮਰੰਤੇ । ਬਿਨਾਂ ਭਜੇਨ ਨਹਿ ਸਮਾਂ ਬਿਤੰਤੇ ।
ਸਵਾਸਨ ਸੰਗ ਸੁ ਨਾਮ ਮਿਲਾਵੈ, ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਨਹਿ ਬਿਸਰਾਵੈ ।

੪. ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਗਵਾਨ ਠਾਨਹਿ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੋ ਧਯਾਨ ।

ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਆਕਾਸ਼ੀ ਕਿਰਨ ਦੇ ਫੁੱਟਣ ਨਾਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਖਿੜੋ ।

੫. ਪੰਚਮਿ ਕਰਹਿ ਅਹਾਰ ਭਲੇਰੇ, ਪ੍ਰਥਮ ਅਰਪਿ ਹਰਿ ਗੁਰੂ ਅਗੇਰੇ ।

ਸਦਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਚਿਤਵੋ, ਚੰਗਾ ਕਰੋ, ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਜਾਓ, ਹਰ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

੬. ਖਸ਼ਟਮ ਪ੍ਰਭ ਗੁਰ ਕੈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਬੰਦਨ ਕਰਹਿ ਪਰਦੱਛਨਾ ਧਾਰੇ,
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮਿਲੋ ।

੭. ਸਪਤਮਿ ਦਾਸ ਆਪ ਕੌ ਜਾਨੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਵਾਮੀ ਪਹਿਚਾਨੈ ।

੮. ਅਸ਼ਟਮਿ ਮਿਤ੍ਰ, ਲਖੈ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਕੋ, ਨਹੀਂ ਡੁਲਾਵੈ ਆਪਨੇ ਚਿਤ ਕੋ ।
ਜੋ ਕਿਛ ਕਰੇ ਭਲੀ ਮਮ ਜਾਨੇ, ਨਹੀਂ ਤਰਕਨਾ ਤਿਸ ਪਰਠਾਨੈ ।

ਭਲਾ ਭਲਾ ਆਖੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਸਖਾ ਨੂੰ ਮਿਤਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣੋ, ਕਦੀ ਸ਼ਿਕਵਾ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉਲ੍ਹਾਮਾ, ਗਿਲਾ ਤੇ ਤਰਕ ਨਾ ਕਰੋ ।

੯. ਨੌਮੀ ਤਨ ਧਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਰਪਾਇ, ਆਪਨ ਕਛੂ ਨ ਲਖਹਿ ਕਦਾਇ ।
ਮਮਤਾ ਤਜਹਿ ਪਦਾਰਥ ਕੇਰੀ, ਹਰਿ ਕੇ ਜਾਇ ਨਾ ਸੁਖ ਦੁਖ ਹੇਰੀ ।

ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਦੇ ਨਾ ਰਖੋ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿਓ । ਆਪਾ ਵਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਾਈਦਾ ਏ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਖਾਨੂੰ, ਮਾਈਆ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ।

ਨੌਂ ਰੰਗ, ਨੌਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਨੌਂ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ, ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ, ਨੌਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਗਮ ਏ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਦੁਆਰਾ, ਖਡੂਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ।

ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਏ ਖਡੂਰ ਜਿਹਦੀ ਮਿਟੀ ਅਕਸੀਰ ਏ, ਜਿਹਦਾ ਪਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏ ।

੫੩

ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਦ ਰਹਿ ਉਦਾਸੀ

ਇਕ ਤੇ ਲੋਹੜਾ ਮਾਰਿਆ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਲੁਟਿਆ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧਾਂ ਨੇ, ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਕਿਥੇ ਜਾਏ।

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਇਕ ਜ਼ਾਤ ਏ, ਜੋਗੀ ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਸਾਧ ਦੀ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਉਤਮ ਕੌਣ ਏ ਤੇ ਨੀਚ ਕੌਣ ਏ, ਇਹ ਤੇ ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ।

ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਲਗਨ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ, ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ, ਏਸੇ ਆਸ ਤੇ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਉਮਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਭਾਈ ਜੱਗਾ ਜੀ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂ ਸੀਤਲ ਸੁਭਾਅ ਸਨ। ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ, ਸੁਹਬਤ ਕੀਤੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ, ਐਸੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਚੇ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਸਾਰੀ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸਨ। ਚਿਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣਾ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਕ ਜੋਗੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜੋਗੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਜੱਗਾ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਐਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਸੰਥਾ ਲਈ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਖਵਾਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਜੋਗੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ—ਕਾਰੰ ਬੰਦਨ, ਰੂਪ, ਨਾਰੀ, ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਸਭ ਬੰਦੀ-ਖਾਨਾ ਏ। ਆਪਣਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਕਿਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਾਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਅਜਿਹੀ ਭੁਆਂਟਣੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋਗੀ ਨੇ ਕਿ ਜੱਗਾ ਕੰਨ ਪੜਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਇਕ ਯਾਰ ਲੰਗੋਟੀਆ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਖਡੂਰ ਕਲਿਆਂ। ਚਲ ਚਲੀਏ ਜੱਗਾ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਿਆ—ਮੈਂ ਤੇ ਖਡੂਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਇਆਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਏ। ਛੱਡਿਆ ਗੁਰਾਂ ਤੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਨਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਏ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣ ਤੋਂ।

ਚੋਰੀ ਕਰਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਜੇ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਏ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾ ਲੈ। ਗੁਰੂ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹੀ ਆਏ ਨੇ। ਦਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬਖਸ਼ੀ ਜਾਊ।

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਦੌਵੇਂ । ਗੁਰਾਂ ਆਉਂਦਿਆ ਹੀ ਆਖਿਆ, ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਏਂ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਰਾਹ ਭੁਲਾਣ ਵਾਲੇ ਛੱਤੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਬਿਆਸਾ ਵਗਦੀ ਏ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆਵੋ, ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ।

ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਭਾਈ ਜੱਗਾ । ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮਾਲਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੱਡਣਾ ਪੈਂਦਾ ਏ ।

ਫਰਮਾਇਆ ਗੁਰਾਂ ਨੇ—ਜੋਗ ਕੀਤਿਆਂ, ਘਰ ਛਡਿਆਂ ਕਦੇ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੋਗੀ ਖੱਪਰਾਂ, ਤਰਪਾਲਾਂ ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਪਿਛੇ ਡਾਂਗ ਸੋਟੇ ਨਾ ਫੜਨ, ਡਾਂਗ ਨਾ ਖੜਕੇ ਧੂਣਿਆਂ ਪਿਛੇ। ਜੋਗੀ ਕੰਨ ਪੜਵਾ ਕੇ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਰਹਿਣੀ ਸਿਖੋ, ਕਮਲ ਫੁਲ ਕੋਲੋਂ । ਜਲ ਤੇ ਰਹੋ ਪਰ ਧਿਆਨ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਰੱਖੋ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਈ ਜੱਗਾ ਜੀ ਇਹ ਰਾਹ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਲਈ ਹੈ—ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤੇ ਵਿਚੇ ਉਦਾਸੀ ।

ਇਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਏ । ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਚੌਂਕੀ ਡਾਹ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਜਿਤ ਏ ।

ਜੱਗੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਨਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਛਿੱਟ ਵਜੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਚਹੁੰਆਂ ਨੁੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੀ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ । ਹਨੇਰਾ ਭੱਜ ਉਠਿਆ ।

ਜੱਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਭਾਈ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੱਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਭੁਲੇ—

ਜੱਗਾ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਐ, ਸੰਸਾਰੂ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ।

੫੪

ਰਸੋਈਆ-ਜੋਧ

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਪਾਠ ਪੂਜਾ, ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ, ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਕੰਮ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਸੀ ਰਸੋਈ । ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਧਤਾ ਨਾਲ ਬਣਾਓ, ਆਪ ਵੀ ਖਾਓ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਖਵਾਓ । ਰਾਜ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬੁਲੰਦ ਰਿਹਾ ਏ । ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੋਹਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਆਓ ਇਕ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਜੋਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ । ਇਸਲਾਮੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਦੌਲਤ , ਸਰਕਾਰੀ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਅਹੁਦਿਆਂ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪਰੀਆਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਪਟੂ ਪਾਇਆ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਡਿਉਢੀ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ । ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਹਾ ਵਿਚ ਬਹਿ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ । ਉਹ ਜਾਂ ਕਤਲ ਹੋਏ ਤੇ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾ ਤਲਵਾਰ ਚੁਕ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਹੀ ਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜੋਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ । ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਸਿਆਣਪ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਆਣ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਲਈ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕੀਤਾ । ਵਿਹਲਿਆਂ ਲੰਗਰ ਛੱਕਣਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਭਾਰ ਬਣਨਾ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜੋਧ ਨੇ । ਵਿਹਲੜ ਤੇ ਬੇਕਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਉਦਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਵਾਣ ਵੱਟ ਕੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਵਿਹਲੜ ਐਵੇਂ ਹੀ ਪਲਸੇਟੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹੇ, ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਟਾਪਾਂ ਦੀ ਥਹੀ ਪਾੜੇ । ਏਥੇ ਕਿਹੜਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਲੰਗਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਲੰਗਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ । ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦਾ ਆਕਾਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ ।

ਹੁਣ ਵਾਰੀ ਆਈ ਕੰਮ ਚੁਣਨ ਦੀ । ਜੋਧ ਨੇ ਰਸੋਈ ਦਾ ਕੰਮ ਚੁਣਿਆ, ਇਕ ਜਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸੀ । ਦੂਜੀ, ਸੁੱਚਤਾ, ਤੀਜੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ । ਕੰਮ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਮਨਪਸੰਦ ਹੋਵੇ, ਜਿਹਦੇ ਤੇ ਮਨ ਲੱਗੇ ।

ਰਸੋਈਆ ਜੋਧ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਲਾਂਗਰੀ, ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਅੰਨ-ਦਾਤਾ, ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਸੇਵਾ ਜੋਧ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ । ਲੰਗਰ ਤੇ ਜੋਧ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲੱਗ ਗਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲਾਂਗਰੀ ਦਾ ਭੇਸ ਵਟਾ ਲਿਆ । ਲੰਗਰ ਦੀ ਰੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ, ਨਾ ਵੈਰ, ਨਾ ਦੁਵੈਤ, ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਮਿਲਦਾ । ਹਰ ਇਕ ਯਾਤਰੀ ਦੀ ਪੁੱਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ । ਸੱਦ ਕੇ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਵੀ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਦੇਂਦੇ । ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਆ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਭੂਤ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਡ ਗਿਆ । ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸਿਰਫ ਸੇਵਾ ਈ ਏ, ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਖੂਬ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ।

ਹੁਣ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ—ਹੱਥ ਵਟਾਉਣਾ, ਆਈ ਰਸਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ । ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣਾ । ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਯਾਤਰੀ, ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਦਾ ਵੀ ਆਵੇ ਉਹਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਲੰਗਰ ਮਿਲੇ, ਆਲਸ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਬਰਤਨ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬਚਿਆਂ ਅੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰੱਖਣਾ, ਜਿਥੇ ਪੰਛੀ, ਜਾਨਵਰ ਆਦਿ ਚੁੰਝਾਂ ਭਰ ਲੈਣ ।

ਸਤਿ ਬਚਨ ਆਖ ਕੇ ਜੋਧ ਨੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦਿਤਾ । ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ । ਲੋਕ ਦੇਵਤਾ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਏ, ਲੋਕਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਤੇ ਆਖਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਜਾਤ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਏ ਜੋਧ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਾਰਾ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਛਕਾਇਆ । ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਤੇ ਜੋਧ ਨੂੰ ਬਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ । ਜਦ ਲੰਗਰ ਛਕ ਕੇ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਪੁਰਖਾ ਹੁਣ ਕਰੜੀ ਘਾਲ ਛੱਡ ਦੇ। ਸੇਵਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਨ ਦੇ ਵਲ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ।

ਨਿਮਰਤਾ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਦਾਰੂ ਏ । ਹਉਮੈ ਕੱਟ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂਦੀ ਏ ।

ਨਾ ਤਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਚੱਪੂ ਨਾਲ ਤਰ ਗਿਆ ਭਾਈ ਜੋਧ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਭਾਈ ਜੋਧ ਨੂੰ–

ਜੋਧ ਰਸੋਈਆ ਦੇਵਤਾ, ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਦੁਤਰੁ ਤਾਰੀ ।

੫੫

ਮਾਲਾ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ

ਦੋ ਭਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਸਨ, ਨਾਂ ਸੀ ਮਸੂ ਤੇ ਹਸੂ । ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਜਿਹਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪੂਜਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਸਰਕਾਰੇ ਨੌਕਰ ਹੋਵੇ ਉਹਦੇ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖਦੇ ਖੱਬੀ ਖਾਨ । ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਸਰਕਾਰੇ ਜਾ ਵੜਿਆ ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਕੌਣ ਜੰਮਿਆ ਏ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ । ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਚਲਦੀ । ਹਕੂਮਤ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਕ ਅੰਗ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ।

ਮਸੂ ਤੇ ਹਸੂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਨੌਕਰ ਸਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ । ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੀ ਸੀ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਗੱਫਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਭਦਾ ਸੀ । ਘਰ ਵਿਚ ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਰੇਲ-ਪੇਲ ਸੀ ਪਰ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦਿਲ ਉਡਿਆ ਉਡਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਮਨ ਬੇਚੈਨ । ਸਹੁਰਿਆਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਏ ਜੇ ਬੰਦਾ ਰਾਤੀਂ ਸੁੱਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਨਾ ਸੌਂ ਸਕੇ । ਹਸੂ ਤੇ ਮਸੂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਚਲੋ ਛੁੱਟੀ-ਆਏ ਹਾਂ, ਖਡੂਰ ਦੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਈਏ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬੜੀ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਾਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚਾਈ ਹੈ । ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਸੁੱਚਾ ਹੈ, ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਏ । ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਏ, ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਉਥੇ ਊਚ-ਨੀਚ ਨਹੀਂ । ਉਥੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਰਿਛ ਨਹੀਂ ਨੱਚਦੇ । ਸਿੱਧੇ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਚਲੋ ਯਾਰ ਅੱਜ ਵੇਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਪੰਜ ਚਾਰ ਕੋਹ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਹੀ ਪਊ ਨਾ ।

ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਖਡੂਰ ਗਏ, ਦੋ ਦਿਨ ਰਹੇ । ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ, ਹਰ ਗੱਲ ਵੇਖੀ, ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਹੋਈ, ਤਸੱਲੀ ਬੱਝੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ । ਸਭ ਇਸ਼ਟ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ । ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸੋ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ ।

ਰਾਹ ਤੇ ਬੜਾ ਸਿੱਧਾ ਏ, ਜਿਸ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨੋ। ਮਾਇਆ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜੋ ਪੱਲੇ ਬੱਝਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਸਮਝੇ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਰੱਬ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਈ ਏ।

—ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਏ।

—ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਦੁਨੀਆ ਚੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

—ਖੂਹ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਮਾਇਆ ਧੁੱਪ ਛਾਂ ਏ। ਅੱਜ ਉਹ ਔਸ ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਅਤੇ ਕਲ੍ਹ ਦੂਜੇ ਬਨੇਰੇ ਤੇ।

—ਮਾਇਆ ਤੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਛੁੱਟੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਦੇਊ ?

—ਮਾਇਆ ਛੁੱਟਦੀ ਏ, ਜੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਾ ਕਰੀਏ। ਮਾਇਆ ਉਨੀ ਕੁ ਲਈਏ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਖਰਚ ਕਰਨੀ ਏ।

—ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਬੰਦਾ ਲੋਭੀ, ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਕੰਜੂਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸੱਪ ਵਾਂਗੂ ਉਹਦੇ ਤੇ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਬੜੇ-ਬੜੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਏ।

—ਇਹ ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਧਾਗਾ ਪਾਓ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਲਵੋ। ਮਾਲਾਂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੋਵੇਂ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਹਨ, ਜਿਹਦੇ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਉਹਦੇ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਦੋਵਾਂ ਹਸੂ ਤੇ ਮਸੂ ਦੇ ਦਿਲ ਬਲੌਰ ਵਾਂਗ ਸਾਫ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਜਲ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕੁਝ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ।

ਖੁੰਭੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕੱਪੜਾ, ਹੁਣ ਮੈਲ ਕਿਥੇ, ਤੰਦ-ਤੰਦ ਵਿਚੋਂ ਮੈਲ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ।

ਲੰਗਰ ਚਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ, ਹਰ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੀ ਖਟੀਐ।
ਖਰਚੇ ਦਿਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ, ਆਪ ਖਹਿੰਦੀ, ਖੈਰ ਦਬਟੀਐ।
ਹੋਵੇ ਸਿਫਤਿ ਖਸੰਮ ਦੀ, ਨੂਰ ਅਰਸਹੁ ਕੁਰਸਹੁ ਝਟੀਐ।
ਤੁਧੁ ਡਿਠੈ ਸਚੇ ਪਾਤਸਾਹ, ਮਲ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਕਟੀਐ।

੫੬

ਹਯਾਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ

ਬੂਟੀਆਂ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ ਤੇ ਕਈ ਰੁਖਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਭੱਠੀ ਚਾੜ੍ਹਿਆ. ਫੇਰ ਰਗੜਿਆ. ਫੇਰ ਮਾਰਿਆ ਪਾਰਾ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੰਘਾ ਕੇ. ਲੱਭੀ ਸੀ ਅਕਸੀਰ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਜੇ ਅਕਸੀਰ ਬਣ ਗਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਲਵਾਂਗਾ । ਕਈ ਸਾਧੂ ਮਰ ਗਏ ਪਰ ਅਕਸੀਰ ਨਾ ਬਣੀ ।

ਦੇਵ ਗਿਰੀ ਇਕ ਸਾਧੂ ਅਚਾਨਕ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਸੀ. ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਭਾਅ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਨਹਾਉਣ. ਧੋਣ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ. ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ । ਬੜਾ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਦੇਵਗਿਰੀ ਦਾ ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਰੂਹ ਖਿੜ ਗਈ । ਬੜਾ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੀ । ਸਿਰਫ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਖੁਮਾਰੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸਾਧੂ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਹ ਪੋਟਲੀ ਏ । ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਗੁਰਾਂ ਪੁਛਿਆ—ਸੰਤਾ. ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਏ ?

—ਹਜ਼ੂਰ ਅਕਸੀਰ ਏ. ਇਹ ਪਿੱਤਲ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਏ । ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਹਦੇ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਏ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਥਾਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ. ਉਹਨੂੰ ਅਕਸੀਰ ਮਲੀ ਤੇ ਉਹ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀ ਥਾਲੀ ਬਣ ਗਈ ।

ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਸਤਿਗੁਰ ਕਦੇ ਪਿੱਤਲ ਵੀ ਸੋਨਾ ਬਣਿਆ ਏ । ਐਵੇਂ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਏ ।

—ਸਰਾਫ਼ ਸੱਦ ਲਵੋ ਤੇ ਮੁੱਲ ਪਵਾ ਲਵੋ । ਜੇ ਸੋਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਉਹ ਸਜ਼ਾ. ਜੋ ਚੋਰ ਦੀ ।

ਸਰਾਫ਼ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸੋਨੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ. ਰਕਮ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ. ਕੱਛੇ ਮਾਰ ਕੇ ਥਾਲੀ ਸਰਾਫ਼ ਉਥੋਂ ।

ਦੇਵਗਿਰੀ ਦੇ ਬੋਲ ਉਭਰੇ–ਇਹ ਅਕਸੀਰ ਸੰਭਾਲ ਲਵੋ ਮਹਾਰਾਜ । ਮੈਂ ਇਹਦਾ ਨੁਸਖਾ ਵੀ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ. ਜੇ ਮੁਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ।

–ਅਸਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਏ ਅਕਸੀਰ ਜੋਗੀ ਮਹਾਰਾਜ ।

–ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਦੀ ਤੋਟ ਨਾ ਆਊ । ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਰਕਮ ਵੱਟ ਲਈ. ਮੁਥਾਜੀ ਮੁੱਕ ਜਾਊ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ–ਦੇਵਗਿਰੀ. ਧਾਤਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਧਨ ਦੌਲਤ ਇੱਕਠੀ ਕਰਨੀ ਹਵਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣਾ ਏ–ਮਨ ਮਾਰੇ ਧਾਤ ਮਰ ਜਾਏ ।

–ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਏ । ਫਿਰ ਧਾਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਪੈ ਮੁਕ ਜਾਏਗੀ । ਇਹ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਰਾ ਹੱਡੀਆਂ ਗਾਲ ਦੇਵੇਗਾ ।

–ਬਸ. ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਦੇਵਗਿਰੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਦੇਵਗਿਰੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਿਆਸਾ ਵੱਲ ਤੁਰ ਗਿਆ । ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ. ਉਥੋਂ ਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰੇ ਤਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ।

੫੭

ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਭਾਗ ਲੱਗੇ

ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਵਲ ਵੀ ਫੇਰਾ ਪਾਓ । ਪੰਛੀ ਵੀ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਲ ਮੁੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਪੱਕ ਗਈਆਂ ਨੇ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਦਿਆਂ. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਹਜ਼ੂਰ ਚਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਲਾਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਸਿਰਫ ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਲਾਹ ਨਾ ਬਣੀ । ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ–ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਏ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਪਨੀਰੀ ਲਾਈ ਸੀ. ਉਹਨੂੰ ਗੋਡੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ।

ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਈਰਖਾ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਬਲਦੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖੁੱਸ ਰਹੀ ਸੀ. ਬਹੁਤ ਔਖੇ ਸਨ । ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਬਕ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ

ਸਮਝ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖਡੂਰ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ-ਸਿੱਖੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਈ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ।

ਸਨਾਤਨੀ ਜਿਹੜੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਕ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ ।

ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਟਿੱਲਿਆਂ ਤੇ ਰੌਣਕਾਂ ਬੁਝ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਖੀਰਾਂ ਪੂੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੱਦ ਗਏ ਸਨ। ਲੋਕ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ।

ਸਰਵਰੀਏ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਫਿਰਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਕਬੂਲਿਆ । ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧਾ ਸਰਵਰੀਆ ਜ਼ਰੂਰ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਵੀ ਢਾਹ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਉਦਾਸੀਨ ਪੰਥ ਦੇ ਪੱਕੇ ਕਿੱਲੇ ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਵਧੇ । ਲੋਕ ਉਦਾਸੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸਵਾਹ ਪਵਾਉਣ ਤੋਂ ਤ੍ਰਭਕਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਉਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਥ ਘੱਟ ਮਿਲਿਆ ।

ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਬੱਝ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਸੌਖਾ ਜਿਹਾ ਧਰਮ ਏ, ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਅਸੂਲ ਹਨ, ਬਹੁਤੀ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ । ਲੋਕ ਗ੍ਰਿਹਿਸਤੀ ਦਾ ਵੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਨ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵੀ ਵੇਖਣ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਬੂਲਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਈਏ ਤੇ ਕੰਨ ਵੀ ਨਾ ਪੜਵਾਉਣੇ ਪੈਣ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਚਲੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਏ ਗੁਰੂ—

ਦੁਲਟ, ਧਾਲੀਵਾਲ, ਲੌ, ਬੈਰਾੜ, ਰੰਧਾਵੇ,
ਸ਼ਰਧਾ ਧਰ ਨਿਜ ਘਰਨ ਮੈਂ, ਜਬ ਹੀ ਲੈ ਜਾਵੇ ।
ਭੁਲਰ, ਸਿਧੂ, ਬੰਗੇਰੀਅਨ ਕੀਨੀ ਬਹੁ ਸੇਵਾ,
ਕਰ ਨਿਹਾਲ ਉਸ ਦੇਸ ਕਉ, ਗੁਰ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ ।

ਗੁਰਾਂ ਵੀ ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਮੱਲ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਜਥਾ ਤੁਰ ਪਿਆ ਮਾਲਵੇ ਵੱਲ ।

□

੫੮

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ

ਦੋ ਚੌਂਕੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਉੱਘੇ ਸਿੱਖ। ਬਿਆਸਾ ਨਦੀ ਵੈਰੋਵਾਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕੀਤੀ। ਚੌਂਕੀਆਂ ਭਰਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੀਆਂ ਚੌਂਕੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਤੇ ਠੱਠ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਲਮ ਦਾ ਭੰਡਾਰ, ਉਲਮ, ਸੂਫ਼ੀ ਫਕੀਰ ਸਭ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਆਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਦਰਸਾ ਸੀ, ਦੀਨੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ।

ਲੋਧੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਵਲੀ ਅਹਿਦ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਤੇ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਦਰਸਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਈ ਜਰਨੈਲ, ਹਾਕਮ, ਕਾਜ਼ੀ, ਅਹਿਲਕਾਰ, ਮੁਨਸ਼ੀ, ਮਸੱਦੀ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ। ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਏਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਹਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਸਵਾਰਦੇ ਰਹੇ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ।

ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਏਥੇ ਬਿਤਾਏ ਸਨ। ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਉਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਹੀ ਸੁਣੀ ਸੀ।

ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ, ਦੇਹ ਬਦਲ ਕੇ ਅੱਜ ਆਈ ਏ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ।

ਫਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਫਕੀਰ, ਸੂਫੀਆਂ ਵਿਚ ਸੂਫੀ, ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤ, ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ। ਕਿਆ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ ਰੌਸ਼ਨ ਤੇ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਨੂਰ। ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ 'ਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਬੋਲ ਨਿਕਲਣ ਉਹ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ। ਅੱਜ ਮੁਤਬਰਕ ਹੋ ਗਿਆ ਏ ਸਾਡਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ।

ਮਦਰਸੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਲਮ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਦਮ-ਬੋਸੀ ਕੀਤੀ।

ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਏਥੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਤੋਂ ਯਾਤਰੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ। ਰਹਿਣ ਬਹਿਣ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ? ਆਓ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਬਣਾ ਦੇਈਏ।

ਆਲਮਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਏ, ਧਰਮਸਾਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣੇਗੀ ।

ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਏ, ਇਹ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਫੁਰਮਾਓ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਏ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਝੋਲੀ ਅੱਡੀ ਤੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਨੇ ਹੱਥ-ਲਿਖੀ ਪੋਥੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਗਾ ਦਿੱਤਾ । ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਛਾ ਗਿਆ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਡਲੇ ਜਾ ਚਰਨ ਪਾਏ ।

੫੯

ਸੰਗਤ ਤੁਰੀ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ

ਮਖੂ ਆਇਆ, ਸੰਗਤ ਇੱਕਠੀ ਹੋਈ, ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਤੇ ਕਿਰਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੱਸੀ, ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਣਾਓ । ਮਖੂ ਤੋਂ ਜ਼ੀਰੇ ਗਏ । ਉਥੇ ਕਈ ਦਿਨ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਜਿਸ ਸੁਣਿਆ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਾ । ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਉੱਠਣ ਦੀ ਗੁਰਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ । ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਹੁਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਏ । ਏਸ ਨਿਰਾਲੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਏ। ਜ਼ੀਰਾ ਤੋਂ ਸੇਖਾ, ਤਲਵੰਡੀ ਭਾਈ, ਵੱਡਾ ਘਰ, ਰੋਡੇ, ਪੰਜ ਗਰਾਈਂ, ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮੱਤੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ।

ਕਈ ਲੰਗੋਟੀਏ, ਕਈ ਯਾਰ ਬੇਲੀ, ਹਮਜੋਲੀ, ਬੁੱਢੇ ਠੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਿਲਣ ਆਏ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ । ਇਕ ਵਾਰ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੋੜਮਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ । ਸੰਗਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਪਿੰਡ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਨੇ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਥੇਹ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਨ । ਕੁਝ ਦਿਨ ਉਥੇ ਟਿਕੇ । ਬਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ । ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ।

ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ, ਹਰੀਕੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਏ । ਜਦ ਉਥੇ ਪੁਜੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਣ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ । ਸਤਾਰਾਂ ਦਿਨ ਉਥੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ।

ਬਹੁਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੋਮੇ, ਤੇ ਸਾਦਗੀ ਏਨੀ ਕਿ ਚਹੁੰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਓਪਰਾ ਬੰਦਾ ਪਛਾਣ ਨਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਝੁਕਿਆ । ਆਪ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ਉਹੋ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਮਿਟਾ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਏ ਤਾਂ ਇਹ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਸੌ ਰਾਹ ਹੋਣ ਪਰ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੀ ਰਾਹ ਏ—

ਆਪ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ।

ਬਚਪਨ ਦਾ ਹਾਣੀ ਲੰਗੋਟੀਆ ਯਾਰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਿਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡੋ । ਹੁਣ ਤੇ ਉਹ ਬਹੱਤਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਚੌਧਰੀ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ। ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਮੂੜ੍ਹਾ ਉਚੇਚਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਡਵ੍ਹਾਇਆ । ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਤੇ ਧਨ ਭੂਮੀ ਦਾ ਗੁਮਾਣ ਸੀ । ਬਗੈਰ ਆਦਰ ਕੀਤਿਆਂ, ਸਿੱਧਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਆਣ ਬੈਠਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਰਹਾਣੇ—

ਅਦਬ ਨ ਕੀਤੋ ਮੂਢ ਨੇ, ਆ ਥਿਰਯੋ ਸਿਰ੍ਹਾਨੇ ।

ਸੰਗਤ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ । ਉਹ ਕੀ ਜਾਣੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਯਾਰ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਿਆ ਏ । ਉਹ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਹਿਣਾ ਉਹੋ ਈ ਏ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ ਖੇਡਦੇ ਸਾਂ ।

ਸੰਗਤ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਨਫਰਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹ ਬੋਲਿਆ—ਬਈ ਘੂਰ-ਘੂਰ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੋ, ਸਾਡਾ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਯਰਾਨਾ ਏ । ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਤੇ ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਹਾਂ, ਬਹੱਤਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ । ਇਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖਟਿਆ ਏ ਤੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਇੱਜ਼ਤ ਪਾਈ ਏ । ਸਾਡਾ ਰੁਤਬਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਏ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ, ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੇ ।

—ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਦਬੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖਰੀਦ ਲਏ, ਮਾਲਕੀ ਹੀ ਮਾਲਕੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦੱਬਿਆ ਮਿਲਿਆ ਏ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦੇਵੋ, ਬਖਤਾਵਰ ਚੌਧਰੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਤੈਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਮਿਲਿਆ ਏ, ਤੈਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦਬਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਲਈਆਂ ਨੇ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਹਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ਉਹਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ।

—ਇਹ ਨਹੀਂ ਯਾਰ, ਯਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਵਰਨਾ ਯਰਾਨਾ ਕਾਹਦਾ ਹੋਇਆ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਜਪੁਜੀ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੀ—

ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਬੋਲੁ ਵਿਗਾੜੁ, ਤਾਂ ਲਿਖੀਐ ਸਿਰਿ ਗਾਵਾਰਾ ਗਵਾਰੁ।

ਪਉੜੀ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਗਈ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਘੂਕ ਸੁੱਤੇ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਯਾਰ ਦੇ ਬੋਲ ਸਿੱਧੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਵਜੇ।

ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ, ਡਾਂਗ, ਸੋਟੇ। ਅਸੀਂ ਗੱਠੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਾਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣੀ—

ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖ ਪਾਈਐ।
ਸੋ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ।

ਧਿਆਨ ਲੱਗਾ, ਆਤਮਾ ਜਾਗੀ, ਚਾਲ ਕਿਵੇਂ ਚਲੀ ਜਾਏ। ਜਦ ਤੱਕ ਰੱਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਹ ਨਾ ਮੰਨਣੀ ਪਏ। ਕੰਮ ਵੀ ਜੋ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਲਾਹੇ ਵਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਸੌਦੇ ਵਿਚ, ਚੰਦ ਛਿੱਲੜਾਂ ਵੀ ਨਾ ਬਚਣ ਉਸ ਵਪਾਰ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਫਾਇਦਾ। ਐਵੇਂ ਰੁਪਈਆਂ ਨਾਲ ਰੁਪਈਏ ਵਟਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੇ ਲੈਣੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਏ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਾਤੇ ਨੇ ਹੋਂਦ ਦਿੱਤੀ ਏ,ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਅਣਹੋਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਏ।

ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਲੱਗਾ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਹਿਲਿਆ, ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ—ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਮਹਾਰਾਜ। ਫਿਰ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਸੁਣੋ—

ਅਗੇ ਜਾਤਿ ਨਾ ਜੋਰ ਹੈ, ਅਗੇ ਜੀਉ ਨਵੇਂ ।

ਜਿਨ ਕੀ ਲੇਖੈ ਪੱਤਿ ਪਵੈ, ਚੰਗੇ ਸੇਈ ਕੇਇ ।

ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ਉਸ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਦਾਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਏ, ਇਹ ਵੇਲਾ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਵੰਡ ਛਕੋ, ਹੋਰ ਦਾਤਾਂ ਨਾ ਮੰਗੋ, ਸੰਭਾਲੂ ਕੌਣ, ਉਸ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕੁਝ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ । ਇਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਣਾਈ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਗੀ । ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਪਰਤਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਬਖਤਾਵਰ ਨਿਮਾਣਾ ।

ਹਉਮੈ ਚੌਧਰੀ ਲੈ ਗਿਆ । ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ ਬੌਖਤਾਵਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪਿਆ । ਯਾਰ ਨੇ ਯਾਰ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ । ਯਰਾਨਾ ਨਿਤਰਿਆ ਰੜੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ । ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਯਰਾਨੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਕੋਈ ਪਾ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਏ ।

੬੦

ਵਿਰਸਾ

ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣ ਤੋਂ ਬਿਆਸਾ ਪਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਖਡੂਰ ਆਣ ਬਿਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ । ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਸਨ । ਜਿਹੜੀ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਲਿਆਏ ਸਨ । ਉਹ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਿਰਫ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਖੀਰਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਜੇ ਖਿਲਰੀ ਪਈ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਚੋਲਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਪੋਥੀ । ਜਦ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਬਹੁਤ ਖੱਟਾ ਹੋਇਆ । ਚੋਲਾ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਲਾਹ ਕੇ ਰੱਖ ਆਏ ਤੇ ਖਡੂਰ ਆਣ ਪੁੱਜੇ ਪੋਥੀ ਕੱਛੇ ਮਾਰੀ ।

ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਲੇ ਪੈਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ, ਪਰ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਬੰਦਾ ਓਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ । ਰਚ ਸਕਦੇ ਸਨ ਬਾਣੀ ਸਿਰਫ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਹੀ।

ਦੋਖੀ ਸਿਰ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਭਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਕਢਿਆ ਜਿਦਾਂ ਸਰਕੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਪ । ਉਹਨਾਂ

ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਡੂਰ ਤੇ ਹੀ ਪਈਆਂ। ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਇਕ ਸੋਮਾ ਸੀ, ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਸੀ । ਏਸੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਤੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਖਿਚਣਾ ਸੀ । ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ । ਸਖੀ ਸਰਵਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਛਾਂਟ ਕੇ ਕੱਢੇ । ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ । ਸ਼ਾਮਤ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ । ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਕਬੂਲਣਾ ਸੀ । ਏਸੇ ਕੌਮ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਬਣਨੇ ਸਨ ਹੋਰ ਅੱਰਬ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲੈ ਆਣੇ ਸਨ ।

ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਮ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਵੀ ਪਿਠੂ ਪਾਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਗੀਰ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਝਾਂਸਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਸੁਹਣੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੁਟਿਆਰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਧਰਮ ਬਦਲਵਾ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁੰਡੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣ । ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਇਹ ਵੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਜਾਏ । ਜਿੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁੰਡੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਣ ਉੱਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸੀ । ਬਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਘੱਟ ਸੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੌਲਤਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਘੱਟ ਸੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੌਲਤਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਰਫ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਵਾਰਨ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਧੰਨ, ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ।

ਬਾਣੀ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਯਾਦ ਸੀ ਪਰ ਆਮ ਲੋਕ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਰੇ ਸਨ ।

ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੋਮੇ ਪੁਛੇ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭੇਜੇ ਗਏ । ਬਗਦਾਦ, ਮੱਕਾ, ਮਦੀਨਾ, ਆਸਾਮ, ਕਾਂਸ਼ੀ, ਹਰਿਦੁਆਰ, ਸੰਗਮ, ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ, ਰਾਮੇਸ਼ਵਰਮ, ਤੇ ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗਏ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਉੱਥੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਸੀ । ਕੁਝ ਬਾਣੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਤੇ ਕੁਝ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਆਏ ਸਨ । ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਦੂਜੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਹਾਲੇ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ, ਬੰਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਪੋਥੀ ਜਦ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ਆਪ ਰਚੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ ।

ਰੋਜ਼ ਦੀਵਾਨ ਸਜਦਾ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ,। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ।

ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਇਕ ਮਰਿਆਦਾ ਬੱਨ੍ਹੀ । ਦੋ ਚੌਂਕੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਰਬਾਬੀ ਏਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ । ਪਹਿਲੀ ਚੌਂਕੀ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ । ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਦ ਦੂਜੀ ਚੌਂਕੀ ਬੈਠਦੀ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਆਸਣ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬੈਠਦੇ, ਸਗੋਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚੌਂਕੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਸੰਗਤ ਜੁੜਦੀ, ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ,।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ, ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਾਡੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ । ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਰਤੇ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੈ । ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਲੋਕ ਅਗਨੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਏ। ਪਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਏ । ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਗਈ ਏ । ਪੁਰਾਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਡਰ ਹੈ ਜਾਂ ਵੈਰ । ਪਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਏ । ਸੱਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਏ, ਇਹ ਕੀ ਜਾਨਣ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਜ਼ੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸੁਖਮਨਾ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਓਪਰੀਆਂ-ਓਪਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਸੁਖਮਨਾ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਬੂਝੈ ਜਾ ਆਪੇ ਅਲਖ ਲਖਾਏ ।

ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਤੇ ਊਪਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰ, ਸ਼ਬਦਿ ਸਮਾਏ ।

ਹੁਣ ਗੱਲ ਆਈ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ । ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਪਰਯਾਗ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ । ਉਹ ਭੋਲੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਏ । ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਬਿਠਾਉਣਾ ਹੀ ਪਰਯਾਗ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਏ, ਇਹੋ ਹੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਏ—

ਸਾਲਾਹਿ ਸਾਚੇ ਮੰਨਿ ਸਤਿਗੁਰ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਇਆ ਮਤੇ ।

ਪਿਰ ਸੰਗ ਭਾਵੇ, ਸਹਿਜ ਨਾਵੈ, ਬੇਣੀ ਤੇ ਸੰਗਮ ਸਤ ਸਤੇ ।

ਮਨੁੱਖ ਸੁਤੰਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਏ । ਏਸ ਤੇ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਹਨ । ਇਹ ਨਿਰਮੂਲ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਾਕ ਮੁਖ ਵਾਕ ਹਨ । ਬਾਣੀ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ । ਪ੍ਰੀਤ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਸਮਝ ਕੇ ਉਪਜਦੀ ਹੈ—

ਪਖੰਡ ਧਰਮ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਹਰਿ ਸਿਉ,

ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਮਹਾਰਸ ਪਾਈਐ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਣਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਨਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਰਾਹ ਦਸਿਆ—ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣੋ ।

ਇਹਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਲੱਗੇ, ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਗਏ । ਇਹ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪੰਥ ਲੋਕਾਂ ਸੁਣਿਆ, ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਮਾਣਿਆ ।

੬੧

ਗੁਰਮੁਖੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ । ਬਰਿਜੀ ਦੇ ਗੋਡੇ ਮੁੱਢ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ । ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗਵਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੱਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਰੋ, ਬਰਿਜ ਨੂੰ ਵਰਤੋ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹਿੱਕ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਗ਼ਲਤ ਏ । ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਸਿਰਫ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹੀ ਉਚਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਏ । ਜਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ । ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਏਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ । ਤੇ ਫੇਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਖੀ ਜਾਏ ।

ਲੋਕਾਂ ਮਖ਼ੌਲ ਉਡਾਇਆ, ਟਿਚਕਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ—

—ਤੁਸਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਏਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸੱਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੋ ਲਿਆ ਏ । ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਏ । ਇਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਏ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਏਗੀ ।

—ਨਹੀਂ, ਰਿਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਹੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲੇਗੀ ।

—ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਲਿਆ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਦੇ ਸੂਰਮੇ ਓ, ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮਲੇਛ ਭਾਖਾ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਕਿਥੇ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ।

ਜਪੁਜੀ, ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟਿ, ਪੱਟੀ, ਬਾਰਹ ਮਾਹ, ਉਚਾਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਤੇ ਠੋਸ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ । ਗੀਤਾ ਤੇ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਛੱਟ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਸਮਾਜ ਉਤੇ, ਉਹ ਲਾਹ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਜੋਤ ਬੈਠੇਗੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੇਗੀ ।

ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸੰਵਾਰੀ ਸੀ । ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਨਿਖਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ । ਕੁੱਜਿਆਂ ਵਿਚ ਪਈ, ਭੜੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਡੱਕੀ, ਚੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਪਰਾਤ ਵਿਚ ਫਸੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਾਵੇਂ ਪੀੜ੍ਹੇ ਤੇ ਲਿਆ ਬਿਠਾਇਆ । ਇਹ ਦੇਵ ਬਾਣੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੋਂ ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ । ਉਹਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਮੁਹਾਰਤ ਸੀ ।

ਓਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅੱਖਰ ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੇ ਸਨ—

ਸਤਿਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਜਗ ਬਿਦਿਤ ਜਬਿ ।
ਸੰਗਤਿ ਕੀਨਿ ਮਹਾਨ, ਜਾਨੀ ਬਿਦਯਾ ਬਰਨ ਤਬਿ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ । ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਬਦਲੀ, ਸੁਹਣੇ ਬਣਾਏ ਅੱਖਰ, ਬਾਲ ਬੋਧ ਤੇ ਕੈਦੇ ਲਿਖੇ । ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਪਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲੀਕਿਆ—

ਅੱਖਰ ਤਬ ਗੁਰ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਸਿਖਨ ਹਿਤ ਕੀਨੇ ।

ਲਿਪੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਮਾਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਹਰ ਕੋਈ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਉਹਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਏਸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਸਦਕੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਜਾਬਰਾਂ ਦਾ ਜਬਰ ਟੁੱਟਾ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨੀਚ ਏ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸਵਰਨ ਏ, ਕੋਈ ਬਾਣੀਆ ਏ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਸਾਈ ਏ, ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ

ਨਹੀਂ, ਹਰ ਬੰਦਾ ਇਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਏ, ਪੰਡਤ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਇਹ ਦੇਣ ਏ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ।

੬੨

ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਪੁੱਤ

ਜਿਸ ਕੌਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੌਮ ਕਾਹਦੀ ਏ, ਟੱਪਰੀ-ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਏ । ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ, ਵੇਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ।

ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਲਿਖਣੀ । ਕੌਣ ਲਿਖੇ, ਕੌਣ ਸੁਣਾਏ, ਕੌਣ ਵਿਚਾਰੇ; ਸਾਖੀਆਂ ਕਿਥੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਸਨ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜਾਂ ਉਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਡੀਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਨ । ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉਹ ਬੰਦੇ ਸੱਦੇ, ਬੁਲਾਵੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਉਹ ਸਭ ਉੱਘੜ ਦੁੱਗੜ ਸਨ । ਕੋਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ, ਕੋਈ ਢਾਕੇ ਦੀ, ਤੇ ਕੋਈ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਨੰਬਰਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਹਦੀ ਤਰਤੀਬ ਇਹ ਰੱਖੀ ਗਈ—ਸਾਖੀ ਅਗੋਂ ਚਲੀ ।

ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਪੁਰਾਣੇ ਬੁੱਢੇ ਠੇਰੇ, ਬਜ਼ੁਰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰ ਗਾਥਾ ਸੁਣਦੇ । ਜਦ ਉਹ ਸਾਖੀ ਸੁਨਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ । ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਦਿਲ ਖਿਚਵੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਇਕ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੋ ਪਰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ—

ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਰ ਲੱਗਣ ਦਿਓ, ਟਿਕਾਣਾ ਬਣ ਜਾਏ ਫੇਰ ਲੈ ਚਲਾਂਗੇ ਨਾਲ । ਭੈਣ ਲਈ ਬੋਝ ਨਾ ਬਣ ਜਾਈਏ—

ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਕੀਏ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਗੇਗਾ ਸਦਾਇ ਲੈਸਾ ।

ਜਦ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲੱਗਾ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਰਖਿਆ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਣਾਈਆਂ । ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ । ਕੰਮ ਵੱਡਾ ਵੀ ਏ ਤੇ ਔਖਾ ਵੀ। ਲੋਕ ਖੋਜਣੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਨ । ਇਸਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਜਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਫੇਰ ਆਪ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਗਏ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ—ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ, ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰੋ ।

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਇਹ ਕੰਮ ਸਾਡਾ ਸੀ, ਪਰ ਧੰਨ ਹੋ ਤੁਸੀਂ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਾਂਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ, ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਰਹੋ, ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਜਿੱਦਾਂ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਸੀ ।

੬੩

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ

ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਸਤਾ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਛਿੱਟ ਚਾਹੀਦੀ ਏ, ਜਿਥੋਂ ਵੀ ਮਿਲੇ । ਭਾਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਖ ਸਨ, ਪਰ ਮੰਜਲ ਇਕੋ ਸੀ ।

ਇਕ ਰਾਹ ਦਾ ਰਾਹੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ, ਜਿਹੜਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਤੇ ਇਮਾਨ ਰਖਦਾ ਸੀ।

ਦੂਜਾ ਰਾਹ ਸੀ ਉਦਾਸੀ—ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧੂਣੀ ਰਮਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ।

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ, ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ। ਜੋਗੀ, ਨਾਥ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਵੱਲ ਹੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਇਹ ਰੋਸ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਯਾਤੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਮਾਈ, ਤੱਪ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਲਕੀ ਸਾਡੀ ਸੀ ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ।

—ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਭ ਕੁਝ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸਾਥੋਂ ਜ਼ਰਾ ਪੁਛ ਤੇ ਲੈਂਦੇ। ਆਹ ਚਾਰ ਕੋਠੇ ਦੇ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਅਸਲ ਕਮਾਈ ਕੋਠੇ ਨਹੀਂ, ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ, ਰੂਹਾਨੀ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਛਾਪਿਆਂ ਤੇ ਧੂਹਿਆ ਗਿਆ ਏ।

ਮਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਜਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁੱਤ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮਹੱਲ ਉਸਾਰਾਂਗੇ। ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹਾਂ।

ਇਕ ਪੋਥੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਵੀ ਏ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਏ। ਉਹ ਹੁਣ ਲੈ ਜਾਵੇ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਏ। ਅਸਾਂ ਦੇਣਾ ਏ ਲੈਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਸਿਰਫ ਰੋਸਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਫਰਕ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਵੀਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਪੁਰਾਣੇ ਪਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗੱਲ ਇਕੋ ਸੀ ਰਾਹ ਐਵੇਂ ਦੋ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਕੋਲੋਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਏ ਜਿਹਨਾਂ ਆਪ ਸਦ ਕੇ ਦੂਜੀ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲੇ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਬਣੇ।

ਜੋਗੀ ਉਦਾਸੀ, ਤੇ ਸਾਧ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਢਿੱਡ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ

ਸੀ। ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਚਾਨਣ ਵੰਡ ਰਹੇ ਸਨ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਨੂੰ । ਤਾਂਹੀਏ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ, ਭੋਜਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤਰ, ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵੰਡਦੇ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਉਂਦੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ । ਬਹੁਤੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਦੇ ਕਿਲੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ, ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਧੁੜਕੂ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਭੋਜਨ ਦਾ । ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਧਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਕੋਲੋਂ ਵੀ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੱਡੂ ਸਨ।

ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ, ਅੰਨ ਖਾਣਾ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ । ਅੰਨ ਤਿਆਗਣਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਕੋਈ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ । ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵਖਰਾਪਨ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ।

ਅਖਾੜੇ ਬਣਾਓ, ਕਸਰਤ ਕਰੋ, ਸਰੀਰ ਬਣਾਓ । ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹਰ ਆਫਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਲੋਕ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਭੱਜੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਖਡੂਰ ਇਕ ਸੋਮਾ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਕ ਤੀਰਥ–

ਪਹਿਲੇ ਪੰਗਤਿ ਪਾਛੇ ਸੰਗਤਿ ।

੬੪

ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੋ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਾਬਾ ਜੱਸੂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਏਸ ਨਾਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੇ ਕੁੜਮ ਲਗਦੇ ਸਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੇ ਕੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੁੜਮ ਦਾ ਏ । ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾ

ਝੁਕੇ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁੜਮ ਅੱਗੇ ਨਾ ਝੁਕਿਆਂ ਉਹਦੀ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਢੋਈ ਨਹੀਂ । ਕੁੜਮ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਏਸੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਕਿਤੇ ਕੁੜਮ ਨਾ ਰੁਸ ਜਾਏ । ਧੀ ਤਾਹੀਏਂ ਵਸਦੀ ਏ ਜੇ ਕੁੜਮ ਦੀ ਖਾਤਰਦਾਰੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ।

ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਵੀਹ ਵਾਰ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਹਰਿਦੁਆਰ ਗਏ । ਜਦ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਥ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਸ਼ਾਮਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ । ਥੱਕ ਤੇ ਗਏ ਹੀ ਸਨ । ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਬਿਸਤਰਾ ਲਾ ਲਿਆ । ਦੁਰਗਾ ਪੰਡਤ ਨਾਲ ਸੀ । ਉਸ ਵੀ ਅਮਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਛਾ ਲਿਆ ਆਪਣਾ ਭੂਰਾ ।

ਭਾਈ ਅਮਰੂ ਨੇ ਇਕ ਗੋਡਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਲੱਤ ਗੋਡੇ ਉਤੇ ਰੱਖ ਲਈ। ਦੁਰਗਾ ਪੰਡਤ ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਉਠਿਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਮਰੂ ਦੇ ਪੈਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਪੈ ਗਿਆ । ਸੂਰਜ ਅਜੇ ਗਰੂਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ । ਕਿਰਨਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਧੁੱਪ ਦਾ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਨ ਦੀ ਅੱਖ ਚਮਕ ਰਹੀ ਏ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ । ਪੰਡਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਜ਼ਰਾ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਪਦਮ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੇ ਅਮਰੂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਨੇ ਦੁਰਗੇ ਪੰਡਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚਲੋ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਕਿਸੇ ਐਰੇ ਗੈਰੇ ਨਾਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਬਣਿਆ । ਹਸਦਿਆਂ-ਹਸਦਿਆਂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਯਾਰ ਤੂੰ ਭੁੰਜੇ ਕਿਉਂ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਏਂ, ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

—ਪੰਡਤਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਏ। ਸੌਣਾ ਰੂੜੀਆਂ ਤੇ ਅਤੇ ਖ਼ਾਬ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹੱਲਾਂ ਦੇ ।

ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਮੇਰਾ ਜੋਤਿਸ਼ ਆਖਦਾ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਤੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਉ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਾਥੀ ।

—ਪੰਡਤਾ ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ ।

—ਬੰਦਿਆ, ਓਏ ਮਿਤਰਾ, ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਪਦਮ ਏ । ਜਾਂ ਤੂੰ ਰਿਸ਼ੀ ਹੋਵੇਂਗਾ ਜਾਂ ਰਾਜਾ । ਪਦਮ ਵਿਚ ਚਮਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਹੋਣ ਈ ਵਾਲੀ ਏ ।

ਅਜੇ ਸ਼ਾਮਾਂ ਢਲੀਆਂ ਹੀ ਸਨ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਦੁਰਗਾ ਪੰਡਤ ਬੋਲਿਆ, ਸੱਜਣਾ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜਾ ਏ, ਕਿਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹੋ ?

—ਮੈਂ ਅਜੇ ਤਕ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਹੀ ਧਾਰਿਆ ਏ ।

ਦੁਰਗਾ ਪੰਡਤ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਪਦਮ ਏ, ਇਸ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੋਣਾ ਏ, ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, ''ਚਲ ਉਏ ਨੀਚਾ, ਤੂੰ ਤੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੀ ਭਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ,'' ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਵੀ ਕਾਹਦਾ ਸਾਥ ?

—ਨਿਗੁਰੇ ਕਾ ਸੰਗ, ਜਨਮ ਗਿਆ, ਤੇਰਾ, ਕਿਸ ਕਾ ਕੰਗ ਕੀਆ ਰੇ ਮਨ ਮੂਰਖ । ਪੰਡਤ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਜਾਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਇਕ ਸੱਟ ਮਾਰ ਗਿਆ । ਸੁਤੀ ਆਤਮਾ ਜਾਗ ਪਈ । ਜਿਊਣਾ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਦੁਰਗੇ ਪੰਡਤ ਨੇ । ਰਾਤ ਜਾਗਦਿਆਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਦਿਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ।

ਅਵਾਜ਼ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੰਨੀ ਪਈ, ਇਉਂ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਏ । ਅਮਰੂ ਉਠਿਆ ਤੇ ਬਿੜਕ ਲੈਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਥੋਂ ਆ ਰਹੀ ਏ । ਅਵਾਜ਼ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ । ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਦਿਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹਦਾ ਗੁੱਡਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਅਮਰੂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਏ, ਬਦਨਾਮੀ ਫੈਲ ਗਈ, ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ । ਪਰ ਅਮਰੂ ਨੇ ਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ । ਭਰਜਾਈ ਸੜੀ ਬਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ । ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਆਈ ਤਾਂ ਅਮਰੂ ਨੇ ਜੁਅਰ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜਾ ਖੜਕਾਇਆ ਭਰਾ ਦਾ । ਅਗੋਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਭਰਜਾਈ ਮੱਥੇ ਲੱਗੀ । ਭਾਬੋ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਚੁਪ ਹੀ ਰਹੀ ।

ਅਮਰੂ ਬੋਲਿਆ—ਭਾਬੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰੋਂ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸੁਰੀਲੀ, ਮੈਂ ਦੋ ਦਿਨ ਕੰਧ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣੀ । ਕੀ ਕਾਰਨ ਏ, ਅੱਜ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਭਾਬੀ ਕੀ ਤੂੰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਏਂ ?

—ਨਹੀਂ ਦਿਉਰਾ, ਅਸਾਂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਏ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਆ ਨਾ, ਉਹ ਨਾਲੇ ਦੁਧ ਰਿੜਕਦੀ ਏ ਤੇ ਨਾਲੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਏ । ਤੂੰ ਕੰਧ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ

ਕਿਉਂ ਸੁਣਦਾ ਏਂ, ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਵੀਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਨੇ । ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਏ, ਤੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖੜਕਾਇਆ ?

—ਭਾਬੀ, ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਾ ਪਈ । ਬਾਣੀ ਨੇ ਮੋਹਿਤ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ । ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਵਾਂ ਪਰ ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਏਂ, ਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਿਆ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਭਾਬੀ ਭਾਗੋ ਆਖਣ ਲੱਗੀ—ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਪੇਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਏ, ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਚਾਅ ਏ ਤਾਂ ਖਡੂਰ ਚਲਾ ਜਾ । ਭਾਵੇਂ ਸੁਣੀ । ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਿਖੀਂ ।

ਅਗੋਂ ਅਮਰੂ ਬੋਲਿਆ—ਭਾਬੀ, ਖੈਰ ਮੰਗਣ ਜਾਣੀ ਏ ਤੇ ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਘਰ । ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਪੈਰ ਥਿੜਕਦੇ ਹਨ, ਪੱਗ ਝੁਕ ਜਾਏਗੀ ਕੁੜਮ ਅੱਗੇ ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਮਰੋ ਆ ਗਈ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ । ਤੇ ਦਿਉਰ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਆਖਿਆ—ਭਾਬੀ ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਤੇ ਫੇਰ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—

—ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਤੇ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਸੰਗ ਗਈ ਏਂ, ਸੰਗੀਦਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਹਾਂ, ਧੀਆਂ ਵੀ ਕਦੀ ਸੰਗਦੀਆਂ ਨੇ, ਪੁੱਤ ।

ਕਰਣੀ ਕਾਗਦ ਮਨ ਮਸਵਾਣੀ, ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ ਲੇਖ ਪਏ ।

ਤੇ ਫੇਰ ਅਮਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਪੁੱਤ ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਏਂ ।

—ਹਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਸੀ । ਸਾਡੇ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਲੇਖ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਨੁਖ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਇ ਮਨਾ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਇਆ ਏਂ, ਓਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਓਸ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਬੈਠਾ ਏਂ, ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਓਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗਾ । ਸਰੀਰ ਦੀ ਭਠੀ ਵਿਚ ਮਨ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਪਾਈਏ, ਤੇ ਕੋਲਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਏ । ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਤੇ ਲਾਲਚ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਨ ਸੜ ਗਿਆ। ਪਰ ਪਾਰਸ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੀਅ ਫੇਰ ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਕਾਇਆ ਆਰਣੁ, ਮਨ ਵਿਚਿ ਲੋਹਾ,
ਪੰਚ ਅਗਨਿ ਤਿਤ ਲਾਗਿ ਰਹੀ,
ਕੋਇਲੇ ਪਾਪ ਪੜੇ ਤਿਸ ਊਪਰ,
ਮਨ ਜਲਿਆ ਸੰਨੀ ਚਿੰਤ ਭਈ ।

ਭਇਆ ਮਨੂਰ ਕੰਚਨ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ,
ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲੈ ਤਿਨੇਹਾ ।
ਏਕ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਓਹ ਦੇਵੈ,
ਤਉ ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਸ ਦੇਹਾ ।

—ਪੁੱਤ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਡੇਰੇ, ਅਮਰੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ।

੬੫

ਕਾਹਦੀ ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ

ਨੂੰਹ ਸਹੁਰਾ ਦੋਵੇਂ ਖਡੂਰ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਅਮਰੋ ਆਈ ਏ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ । ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਰੀ ਸੀ, ਤੇ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀ ਕਿਦਾਂ ਆ ਗਈ ਏ, ਸੁਖ ਤੇ ਹੈ ਨਾ ।

ਅਮਰੋ ਨੇ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤ ਆਖੀ ਤੇ ਕਿਹਾ—ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ।

—ਕਿੱਥੇ ਹਨ ?

—ਮਗਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ?

—ਘੋੜੀ ਤੇ ? ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ।

—ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਬਿਠਾ ਆਈ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵਾਂ ।

—ਕੁੜਮ ਘਰ ਆਉਣ ਤੇ ਪੁੱਛ ਕੇ, ਪੁੱਤ ਏਦਾਂ ਨਹੀਂ, ਚਲ ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ । ਧੰਨ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਕੁੜਮ ।

ਕੁੜਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ।

ਅਮਰੂ ਨੇ ਝੱਟ ਹੀ ਕੁੜਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ।

—ਹੈਂ, ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ, ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ, ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਕ ਸਕਾਂਗਾ ? ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਸਿਰ ਚੁਕੋ ਭਰਾ ਜੀ ।

—ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਤੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਚੁਕ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਪਰ ਚੁੱਕਣਾ ਤਾਂ, ਜੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾਉਣਾ ਏਂ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ ।

ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਤਾਰ ਹਿਲ ਗਈ ਸੀ । ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਧਨੀ ਆ ਗਿਆ ਏ ।

ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੁੜਮ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਉਠਾਇਆ ਤੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ।

—ਬੱਸ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਗਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੋਲਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ।

—ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਵਾਲ ਪਾਇਆ ਈ ਭਰਾਵਾ । ਇਹ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸੇਜ, ਇਹ ਕਠਿਨ ਮੰਜਲ, ਇਹ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ, ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ, ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ।

—ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਦੇ ਡੋਲਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ । ਕੱਚੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿਓ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਟਹਿਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਗਾਗਰ ਮੋਢੇ ਚੁੱਕ ਲਈ ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਬਿਆਸਾ ਤੋਂ ਗਾਗਰ ਤਾਜ਼ੇ ਜਲ ਦੀ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਭਾਈ ਅਮਰੂ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ੬੨ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਅਜੇ ਢਲੀ ਹੀ ਸੀ । ਫਾਸਲਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ।

ਹਰ ਸਾਲ ਸਿਰੋਪਾ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਪਹਿਲਾ ਸਰੋਪਾ ਸਿਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਹਿਆ ।

—ਪੁਰਖਾ ਤੂੰ ਸਿਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਸਿਰੋਪਾ । ਜਦ ਦੂਜਾ ਸਿਰੋਪਾ ਮਿਲਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਉਤੇ ਹੀ ਲਪੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ।

—ਅਜੇ ਉਹ ਲਾਹੁਣ-ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਲਾਹੇਗਾ, ਲੱਥ ਜਾਏਗਾ ।

ਗਿਆਰਾਂ ਸਿਰੋਪੇ ਮਿਲ ਚੁਕੇ ਸਨ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਵਰਖਾ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਮੀਂਹ ਆਂਹਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਹੀ ਵਰ੍ਹਨਾ ਏ, ਝੱਖੜ, ਹਨੇਰੀ, ਤੂਫਾਨ, ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੋ ਵਾਰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ।

ਭਾਈ ਅਮਰੂ ਨੇ ਗਾਗਰ ਭਰੀ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਤੇ । ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਤੇ ਤੂਫਾਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਾਹ ਲਾਈ । ਝੱਖੜ ਨੇ ਵੀ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਲਾਲ ਵਿਖਾਇਆ ਪਰ ਅਮਰੂ ਦਾ ਰਾਹ ਨਾ ਰੋਕ ਸਕੇ, ਇਹ ਸਾਰੇ ।

ਹਨੇਰਾ ਘੁੱਪ ਸੀ, ਹੱਥ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ । ਅਮਰੂ ਖਡੂਰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਖੱਡੀ ਗੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਕਿੱਲੀ ਨਾਲ ਠੇਡਾ ਵੱਜਾ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਮਰੂ, ਪਰ ਗਾਗਰ ਸੰਭਾਲੀ ਰੱਖੀ।

ਜੁਲਾਹਾ ਬੋਲਿਆ—ਕੌਣ ਏ ਮੇਰੀ ਖੱਡੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ?

ਜੁਲਾਹੀ ਬੋਲੀ—ਬੈਠ ਜਾਓ, ਆਰਾਮ ਨਾਲ । ਹੋਣਾ ਕੌਣ ਏ, ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਤੇ ਪਲਦਾ ਏ, ਜਦੋਂ ਲਾਹ ਲਈ ਲੋਈ, ਤੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਕੋਈ ।

ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ—ਤੂੰ ਤੇ ਕਮਲੀ ਏਂ । ਮੈਂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਓਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਾਲਕ ਏ ।

ਦਿਨੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਤੇ ਜੁਲਾਹਾ ਪੁਕਾਰ-ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ—ਜੁਲਾਹੀ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ ਏ । ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰਾ ਘਰ ਉਜੜ ਗਿਆ ਏ, ਮੇਰੀ ਜੁਲਾਹੀ ਤੋਂ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਏ ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਧਨੀ ਆ ਗਿਆ ਏ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਜਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਾਰਸ਼ ਕਈਆਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਔੜ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਖੇਤ ਸੁਕ ਗਏ ਸਨ । ਇਕ ਤਪਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸ੍ਰੀ, ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਖਾਰ ਖਾਂਦਾ ਸੀ । ਬਾਰਸ਼ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਤਪਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨਾ, ਤੁਸੀਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾ ਮੰਨੋ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ । ਬਾਰਸ਼ ਓਨਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਗੁਰੂ ਏ । ਮੈਂ ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਜਲ-ਥਲ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਬਾਰਸ਼ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈ । ਬਥੇਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ । ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ।

ਜਨਤਾ ਫਿਰ ਨੱਠੀ ਨੱਠੀ ਆਈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਅਮਰੂ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਆਖਣ ਲੱਗੀ, ਸਾਥੋਂ ਭੁਲ ਹੋ ਗਈ, ਅਸੀਂ ਤਪੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ, ਪਿੰਡ ਬਚ ਜਾਏ । ਹੁਣ ਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਏ ।

ਅਗੋਂ ਅਮਰੂ ਬੋਲਿਆ—ਜਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਤਪੇ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਰੱਸਾ ਪਾ ਕੇ ਘੜੀਸੋ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਘੜੀਸੋਗੇ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਲ-ਥਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਲੋਕਾਂ ਏਦਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ । ਘੜੀਸ-ਘੜੀਸ ਕੇ ਤਪੇ ਦੀ ਜਾਨ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ।

ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਗਈ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਅਮਰੂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਗੁਰਾਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋ ਮਹਿਦ ਜਨਾਯੋ ।

—ਤੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਏ, ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਖਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਏਂ । ਪਰਵੇਰਦਿਗਾਰ ਦੇ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀਦਾ । ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਅਮਰੂ ਨੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵੀ ਪੈਰੀਂ ਪਈ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਮੰਦਾ ਕੀਤਾ ਏ, ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ, ਤਪੇ ਨੂੰ ਏਨੀ ਰਡੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਹੁਣ ਤਪੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਲਾਵੋ ਤੇ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਖੁਆਵੋ ।

ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਏ, ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ, ਨਿਮਰਤਾ ਪਰਬਤ ਵਰਗੀ, ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਆਕਾਸ਼ ਤੁਲ, ਤੇਜ਼ ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ, ਸਦਾ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗੋ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ।

ਸਾਰਿਆਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹ ਮੁਆਫ ਕਰਾਏ ।

੬੬

ਬਰਕਤਾਂ

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਅਮਰੂ ਗਾਗਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ—ਅੱਜ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜਾ ਬੰਦਾ ਜਾਏਗਾ । ਤੁਸਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠਣਾ ਏ । ਬਸ ਤੇਰੀ ਚਾਕਰੀ ਮੁਕ ਗਈ । ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ।

—ਸਤਿਗੁਰ ਮੈਥੋਂ, ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਾ ਖੋਵੋ ।

—ਉਹ ਵੀ ਸੇਵਾ ਏ । ਅੱਗੇ, ਪੰਡ ਹੌਲੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਭਾਰੀ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖਣੀ ਏ ।

ਹੁਜਤ ਕੀ, ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਜੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਏ । ਗਾਗਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਿਆ ਰੱਖੀ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਅਗੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਨੁਹਾਉਂਦਾ ਸੈਂ ਤੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਨੁਹਾਵਾਂਗੇ।

ਚੌਂਕੀ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ।

ਜਦ ਪਹਿਲਾ ਪਟਕਾ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੀੜੇ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ ।

—ਇਹ ਕੀ, ਇਹ ਕੀੜੇ, ਕਿਥੋਂ ਆਏ ।

—ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ ਇਹ ਪਾਪ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਅਵਗੁਣ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਗੁਮਾਨ ਏ, ਅਭਿਮਾਨ ਏ, ਇਹ ਲਾਲਚ ਏ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਖੂਬ ਸਾਬਣ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਮਲ-ਮਲ ਕੇ ਨੁਹਾਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਦੀ ਮੈਲ ਵੀ ਲੱਥ ਗਈ । ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਦਨ ਦਾ ਤੇਲ ਲਾਇਆ । ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪੁਆ ਕੇ ਬਿਠਾਇਆ ਚੌਂਕੀ ਤੇ ।

—ਲੈ ਬਈ, ਪੁਰਖਾ,ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਬਣ ਗਿਆ ਏਂ, ਲੈ ਝੋਲੀ ਅੱਡ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਸੰਭਾਲ—

ਤੁਮਹੋ ਨਿਥਾਵਨ ਥਾਨ । ਕਰਹੋ ਨਿਮਾਨਹਿ ਮਾਨ

ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਕਾ ਤਾਨ । ਨਿਓਟਿਆਂ ਕੀ ਓਟ ।

ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਕਾ ਆਸਰਾ, ਨਿਧਰਿਆਂ ਦੀ ਧਿਰ ।

ਨਿਧੀਰਨ ਕੀ ਧੀਰ । ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ।

ਦਿਆਲ ਗਹੀ, ਬੋਹੜ । ਜਗਤ ਬਦੀ ਤੋੜ ।

ਭੰਨਣ ਘੜਨ ਸਮਰਥ, ਸਭ ਜੀਵਕਾ ਜਿਸ ਹੱਥ ।

ਫੇਰ ਕਿਹਾ—ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਏ । ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਜ ਤੋਂ ਤੂੰ, ਅਮਰੂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਅਮਰਦਾਸ ਬਣ ਗਿਆ ਏਂ ।

ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਈ, ਕਿ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਈ ਅਮਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ, ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਹੀ ਗਿਆ ਏ । ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਚਤੁਰ ਸੇਵਕ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਸਨ । ਪੁੱਤਾਂ ਚੰਗਾ ਖਰੂਦ ਮਚਾਇਆ ਪਰ ਕੋਈ ਦਾਲ ਨਾ ਗਲੀ ।

ਗੁਰਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ—ਬੇਟਾ ਪੰਡ ਭਾਰੀ ਏ, ਤੁਹਾਥੋਂ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ । ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਧੁਰੋਂ ਅਟੱਲ ਏ, ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਏ, ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ।

ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ—ਜਾਓ, ਅਮਰਦਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸਾਓ ।

—ਉਥੇ, ਤੇ ਭੂਤ ਪਰੇਤ, ਤੇ ਚੁੜੇਲਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਏ ।

ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਛੜੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ, ਜਦ ਤੱਕ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸੇ ਨਾ, ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਜਿਥੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣੇ, ਛੜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰੇਗੀ, ਜਾਓ ਗੁਰੂ ਭਲਾ ਕਰੇ ।

੬੭

ਗੁਰਗੱਦੀ

ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਦਾਤੂ, ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦਾ—ਪਿਤਾ ਜੀ, ਗੱਦੀ ਦੇ ਅਸੀ ਮਾਲਕ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੀ ਘਾਟ ਏ, ਉਹਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਫੁੰਮਣ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਨੇ ! ਕਲ੍ਹ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਦਾਸ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਸਵਾਮੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ । ਗਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਬੇਟਾ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹੋ । ਜੇ ਸ਼ਾਨੂੰ ਗੱਦੀ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਬਿਖੇੜਾ ਪਏਗਾ ।

ਦਾਸੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਭਰੀ—ਭਰਾ ਜੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ । ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਓਪਰਾ ਕਿਉਂ ਵਾਰਸ ਬਣ ਜਾਏ ?

ਅੱਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—ਇਹ ਗੱਦੀ, ਜੱਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸੰਸਾਰੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ ਏ । ਇਸ ਦਾ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ । ਨਾ ਮੈਂ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਹੀ ਏ । ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ ਜਿਹੜਾ ਇਹਦਾ ਭਾਰ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇਗਾ ।

ਬਾਬਾ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਮੈਥੋਂ ਘੱਟ ਅਕਲ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ, ਏਸੇ ਲਈ ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੋਈ । ਤੁਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸ਼ਾਕਰ ਬਣੋ, ਭਾਣਾ ਮੰਨੋ ।

—ਜੇ ਡਾਂਗ ਖੜਕੀ ਤੇ ਫੇਰ ਕੀ ਬਣੇਗਾ । ਪਿਤਾ ਜੀ, ਭੜਥੂ ਪਏਗਾ । ਬਾਂ-ਬਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ।

—ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਡਾਂਗ ਖੜਕਣ ਦਾ ਕੌਡੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ । ਡਾਂਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸ਼ਿਆਣੇ ਬਣੋ, ਸਭ ਕੁਝ ਲਵੋ ਸਿਰਫ ਗੱਦੀ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਮਾਰੋ । ਗੱਦੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਠਾਉਣਾ ਏ ।

—ਅਸਾਂ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ।

—ਫੇਰ ਪਛਤਾਵਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਥੰਮ੍ਹੀਆਂ ਚੁੰਮੇਗਾ । ਤੁਸੀਂ ਖਡੂਰ ਸਾਂਭ ਲਵੋ ।

ਏਧਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵੱਸ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਜੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ । ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਸਦਿਆ ਗਿਆ—ਲਿਆਉ ਭਾਈ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ, ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਖੀਏ ਪੰਡ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ।

ਦੋ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਸੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ । ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਗਿਆ ਤੇ ਲੈ ਆਇਆ, ਲੋਕ ਅਜੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਿਆਸਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਵੋ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ੁਭ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਨਗੇ ।

ਗਾਗਰ ਭਰ ਲਿਆਏ, ਨੁਹਾਇਆ ਤੇ ਨੁਹਾ ਧੁਆ ਕੇ ਭਾਈ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਵਾ ਕੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ।

ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸੀ, ਰੌਣਕਾਂ ਹੀ ਰੌਣਕਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ । ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਅਗੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਕੁੰਗੂ ਕਟੋਰੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ ਤੇ ਚੰਦਨ ਘੁਲੇ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਤਿਲਕ ਲਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਬਥੇਰੀਆਂ ਨਹਿਰੀਆਂ ਵੱਟੀਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ।

ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—

ਸਗਲ ਜਗਤ ਕੇ ਉਸ ਗੁਰੁ ਕੀਨਾ
ਰਾਜ ਜੋਗ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੀਨਾ ।

ਸੂ : ਪ੍ਰ :

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂ ਮਥੇ ਟੇਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰਾਂ ਫਰਮਾਇਆ—

ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ ਪੁਤ੍ਰ ਕੈ ਦਾਸ, ਅੰਤ ਸਮੇ ਰਹਿ ਜੋ ਮਮ ਪਾਸ ।

ਸੋ ਸਭ ਉਠਹੁ ਬੰਦਨਾ ਠਾਨਹੁ । ਨਹੀ ਅਪਰ ਬਿਧਿ ਮਨ ਮਹਿ ਆਨਹੁ ।

ਇਕ ਵਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੱਲ । ਤੇ ਫੇਰ ਫਰਮਾਇਆ—

ਪੁੰਨ ਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਕਹਿਤ ਸੁਣਾਈ ਮਮ ਸਰੂਪ ਅਬ ਇਹੈ ਸੁਹਾਈ ।

ਮੋ ਮੈ ਇਸ ਮਹਿ ਭੇਦ ਨ ਜਾਨਹੁ, ਏਕ ਸਰੂਪ ਦੁਹੁਨ ਕਉ ਮਾਨਹੁ । — ਸੂ: ਪ੍ਰ:

ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਰਬਾਬ ਛੇੜੀ, ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦੀਵਾਨ ਅਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੇ । ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆ ਗਈ ।

੬੭

ਜੋਤਿ ਰਲੀ ਜੋਤਿ ਮੈਂ

ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਸੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਵਿਚ । ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਸਣ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ, ਲਓ ਸੁਣੋ, ਗੁਰਬਾਣੀ । ਮੈਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤੁਕਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਸਲੋਕ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਦੂਜੀ ਜੋਤਿ ਦੀ ਹੈ —

—ਧ੍ਰਿਗ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰ, ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜੀਵਣਾ ।

—ਜੋ ਸਿਰ ਸਾਂਈ ਨ ਨਿਵੈ, ਸੋ ਸਿਰ ਦੀਜੈ ਡਾਰਿ ।

—ਦੇਂਦੇ ਥਾਵਹੁ ਦਿੱਤਾ ਚੰਗਾ, ਮਨ ਮੁਖ ਐਸਾ ਜਾਣੀਐ ।

—ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ, ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸ ਮਾਹਿ ।

—ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ, ਦੂਜੇ ਲਗੈ ਜਾਇ ।

—ਸਲਾਮ ਜਵਾਬ ਦੋਵੈ ਕਰੈ, ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ।

—ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ ਘਣੇਰੀਆਂ, ਖਸਮ ਨਾ ਪਾਏ ਸਾਦੁ ।

—ਬੀਜੈ ਬਿਖ ਮੰਗੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਵੇਖਹੁ ਏਹੁ ਨਿਆਉ ।

—ਸਾਹਿਬ ਸੇਤੀ ਹੁਕਮ ਨਾ ਚਲੈ, ਕਹੀ ਬਣੈ ਅਰਦਾਸਿ ।

—ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ।

—ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ ਨਾ ਗੁਣ ਨਾ ਉਪਕਾਰ ।

—ਜਲ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਇਅਨ, ਤਿਨਾ ਭੀ ਰੋਜਿ ਦੇਇ ।

—ਗੁਰ ਕੁੰਜੀ, ਪਾਹੂ ਨਿਵਲ, ਮਨ ਕੋਠਾ ਤਨ ਛਤਿ ।

—ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ, ਜਾ ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬ ਏਕੁ ।

—ਨਦਰਿ ਤਿਨਾ ਕਉ ਨਾਨਕਾ, ਜਿ ਸਾਬਤ ਲਾਏ ਰਾਸਿ ।

—ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏਕ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਹਿ ।

ਸੰਗਤ ਮਗਨ ਸੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੰਗਤ ਏਨੀ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ । ਸਰੂਰ ਸਭ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ, ਗੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਈ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ।

ਅਸਾਂ ਜਾਣਾ ਏ, ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਰਾਹ ਕਿਉਂ ਰੋਕੇ । ਗੁਰਾਂ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਆਪ ਸੁਣੀ, ਪਰ ਬੋਲ ਸਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ । ਮਗਨ ਸਨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—ਸਤਿਗੁਰ ਕੁਝ ਆਖੋ ।

ਪੁਰਖਾ, ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਣਾ ਏ । ਮਿੱਟੀ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਏ ਤੇ ਜਲ ਨੇ ਜਲ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣਾ ਏ । ਆਤਮਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਆਪੇ ਜਾ ਰਲੇਗੀ । ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਹਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਇਕ ਹੈ ।

ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਆਪ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਘੜੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਥ ਏ । ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ—

ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗੁਰ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ, ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਅੰਕੁਲ ਆਚਾਰਾ ।

ਹਮਰੇ ਕਾਜ ਕਛੂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਕੋਊ ਜਗ ਆਚਰਨਾ ।

ਹਰਿ ਭਜਨ ਕਰੋ ਪੀਛੇ ਮਮ ਪਿਆਰੇ, ਕਰੋ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਸੁਖਕਾਰੇ ।

ਦੇਹਿ ਸਸਕਾਰ ਅਗਨ ਮੋ ਕਰਨਾ, ਕੀਰਤਨ ਭਜਨ ਤੋਖ ਚਿਤ ਧਰਨਾ ।

ਪੁਤ੍ਰਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਲਾਗੇ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਵਕਤ ਲੰਘ ਚੁਕਾ ਏ, ਸਮਾਧੀ ਲੱਗ ਚੁਕੀ ਏ, ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆ ਗਿਆ

ਏ । ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਉਹਨਾਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸੁਰ ਉਚੀ ਕੀਤੀ ।

ਪਉਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ ।
ਦਿਵਸੁ ਰਾਤਿ ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ, ਖੇਲੈ ਸਗਲ ਜਗਤੁ ।
ਚੰਗਿਆਈਆ ਬੁਰਿਆਈਆ, ਵਾਚੈ ਧਰਮ ਹਦੂਰਿ ।
ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੇ ਕੇ ਦੂਰਿ ।
ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਿਕਤਿ ਘਾਲਿ ।
ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ, ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ।

ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਜਾਣੇ, ਭਾਣਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਏ, ਸੰਗਤਿ ਤੇ ਮਗਨ ਸੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਲੈਅ ਵਿਚ।

ਬੈਠਿਆਂ-ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸਮਾ ਗਏ, ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲੀ । ਚਾਦਰ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅਸਥਾਨ ਲੈ ਲਿਆ ।

(ਸਮਾਪਤ)

—ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ

੨੭ ਨਵੰਬਰ, ੧੯੮੫

ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ

ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ

ਦਸਾਂ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ

ਡੀਲੈਕਸ ਅਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ